

הכינוס השנתי ה-23

של האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה

שסעים ואתגרים:
מקומה של השפה בעולם משתנה

8/9/2025

חוברת תקצירים

התכנית לחינוך רב לשוני
בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב
בניין שרת

הוועדה המארגנת: מיכל טננבאום, אילנה שוהמי, רוביק רוזנטל, יונתן מריק

רישום (לאורך כל היום) – לובי בניין שרת

9:30-8:30 קפה וכיבוד – חדר 431

10:30-9:30 – מושבים מקבילים

שפה ומגדר יו"ר: עדי בינס חדר 432	מלחמת שבעה באוקטובר: היבטים תקשורתיים יו"ר: רוביק רוזנטל חדר 410	שיח במבט רב-מימדי יו"ר: עירית קופפרברג חדר 332	תקינות לשונית יו"ר: אבי גבורה חדר 309
ענת גז-כהן: תכנון לשוני-פמיניסטי בישראל – סוגיית התקינות הפוליטית	ברוך שומרון: שבעה באוקטובר והייצוג התקשורתי של קהילת יוצאי אתיופיה בישראל	רעות גמליאל ועירית קופפרברג: שילוב שיטות מחקר איכותניות בחקר שיח מקוון בוסן משבר: מסגרת מתודולוגית והשלכות המחקר	אריה מרקו: לשון הרדיו בישראל. בין אודיאל תקני למציאות משודרת
עדי בינס: שפות, לאום, דת וגזע - חסמים והזדמנויות בהשכלה הגבוהה: נשים חרדיות, יוצאות אתיופיה וערכיות בעלות תואר דוקטור בישראל	גליה שלוסברג: איריס בחרת בחיים – מאחות פליאטיבית לאישה משררת השראה: אסטרטגיות טרוריות בראיונות לתקשורת במהלך מלחמת 'חרבות ברזל'	ברכה ניר וגונן דורי הכהן: האם דיאלוג אפשרי בשיח טיפולי של קליטאות תקשורת?	גיל מרטנס והילה מראלטה שביט: תהיות בלשוניות ופילוסופיות על השפה כמנגנון לשליטה מוסדית בוסן משברים חברתיים - המקרה של "שפת הקורונה"
אלה בן עטר, סמדר בן אשר, ושירלי דרוקר-שטרית: בימת השיח הציבורי: רצח נשים ומרחב דיגיטלי בחברה הערבית בישראל	רוביק רוזנטל: הקונספציה הליברלית מחשבות על המשבר שפקד את המחנה הליברלי בעקבות המהפכה המשטרית וטבח שבעה באוקטובר	ענת טרכטמן: סמן השיח "נו" בשיח העברי של דוברי רוסית ילידיים בישראל	

12:00-11:00 – הרצאה מליאה – חדר 410

ברכות: מיכל אל-יגון – ראשת בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב; מיכל טננבאום ואילנה שוהמי – הוועדה המארגנת; רוביק רוזנטל – נשיא האגודה הרצאת מליאה – יוליה מירסקי: בין משבר להזדמנות: שפה במעברי הגירה; יו"ר: מיכל טננבאום

13:30-12:30 – מושבים מקבילים

אתגרים לשוניים בהשכלה גבוהה יו"ר: אורלי חיים חדר 432	אידיאלוגיה ומוליטיקה יו"ר: ורדית רינגולד חדר 410	היבטים ייחודיים בשפה יו"ר: רועי גפטר חדר 332	שפה והתח: נקודות מגש יו"ר: זהר לבנת חדר 309	סוגיות במרחב האמזוני יו"ר: ברכה ניר חדר 307
טנמי אורן: תחליכי פתרון שאלות הבנת הנקרא במבחן יעיל בקרב דוברי ערבית שפת אם – תפיסה ביקורתית	סמדר בן אשר ורונת שלו: "חסוף" ושבויו: המילים הטכנות-נקודות בשיח הורים וילדים	רותי ברדנשטיין ופאתן אבן ברי: סבלאבה ומגז בין לשונות	יעל משעני-אובל: תפיסות "התקשורת למוקדם" כמפתח להבנת האחר: הסכסוך הישראלי-פלסטיני מנקודת המבט של חקר השיח הקוגניטיבי	גונן דורי הכהן וברכה ניר: כפל פזו של ריבוטש
אורן חבר: עשיית מאמץ מול נקיטת זהירות: שפה ותקשורת בין עובדים יהודים וערבים במכללות משרבות	ורדית רינגולד ולירם קובלנץ: שפה זהות במרחב טען: העברית ככלי להתמודדות עם אנטישמיות בקרב סטודנטים בארצות הברית	עידן אורפו ורועי גפטר: "בלי כתוביות, בלי הכנה, מה שיצא" – תפיסות חברתיות של כתוביות בסרטוני טיקטוק	אנה סמירניטסקיה: Whose brother are you? Borrowings of kinship terms as a result of language contact in Dravidian languages	רחל רוזנר: משוררים ות על הרצף ה"דתילוני" בעקבות מלחמת "שמחת תורה"
אורלי חיים ומיכל טננבאום: מבעד למסך האנגלית: עמדות ורגשות של מרצים וסטודנטים בקורסי EMU בהשכלה הגבוהה	רחלי ברוך: כאשר סמונטיקה יוצרת מציאות: מתי הפך הביטוי "Free Palestine" לאנטישמיות?	הודיה מכלוף: דברים שהנייר (דווקא כן) סובל: איך השתנו טרמות התמלול בסלווניה הישראלית	שרון ערמון לטס ואורסוליה בילגורי פוקס: Balancing two worlds: Societal language fluency and heritage language preservation among Hungarian-speaking immigrants	הגר לחב: שפת האמונה של חילוניות מאמינות

14:30-13:30 – ארוחת צהריים – חדר 431

16:00-14:30 – מושבים מקבילים				
שפה מגדירת בשיח דיגיטלי יו"ר: ענבר דהן חדר 307	תרגום ויצוג לשוני בספרות יו"ר: יאיר אור חדר 309	פליטים ומבקשי מקלט יו"ר: מורן עוגב חדר 332	מלחמת שבעה באוקטובר: זהויות ותרבויות יו"ר: אושרי זיגלבוים חדר 410	דו לשונית יו"ר: ענת הורה חדר 432
יוסי דוד: השפעות של חשיפה למסגור תקשורתי סטריאוטיפי על דעת קהל	סיגל כספי: יעורב לשונות כגשר בספרות דיאספורית ובמדע בדיוני; תרגומי "צד שמאל של החושך" ו"חיוו הקצרים והמופלאים של אוסקר וואי" כמקרי מבחן	מורן עוגב: פיתוח מודעות רב לשונית ככיתה של ילדי פליטים, מבקשי מקלט ומתגורר עבודה ככלי לקידום היבטים הגשיים וחברתיים	אושרי זיגלבוים: לפני השבר ואחריו: ניתוח השדות הסמנטיים בנימוקי הבחירה בשמות פרטיים לפני טבח 7 באוקטובר ואחריו	כרמית אלטמן, שרון ערמון-לוטם וגידי קופרשמיט: Profiles of narrative discourse abilities in young Yiddish-Hebrew bilinguals
דפנה אייזנריך: "אבל אני בת 1%: שפה שוויינית במוצרים דיגיטליים	אסתי אדיבי שושן: חיות אדם דמות הכלב בסיפורת העברית שלאחר מלחמת אוקטובר	עגל בן יהודה: יוזמות לפיתוח שפת האם בקרב פליטים דארפורים בישראל – מבט חוצה גבולות	ורדית רינגולד ושרון שנפלד: והויות מורים בתהליכי שינוי: הוראת העברית לאור אירועי השבעה באוקטובר והשלטתיהם	אנבסה טפרה: אמהות מעוברת ("עבראמהרית"): ון מנג חדש בישראל
יובל חולצמן: שפה מכילה בין הטיפות: לפנות לכל המגדרים מבלי לעצבן אף אחד	נמרוד מישורי: הייצוג הלשוני של הסכסוך הישראלי-פלסטיני בסאטירות של חנוך לוין: מבט דיאכרוני	רייצל לייטפלד: Multilingualism, identity and change: Asylum seekers in prolonged displacement	דיא גנאים: עיצוב הנוף הלשוני הרשמי של המלחמה בטוה בערים ובכפרים של המיינוט הערבי הפלסטיני בישראל	ניצן דעדות-סטן, חנידי שטרן, וכרמית אלטמן: חתירות נרטיביות בקרב ילדים דו-לשוניים והשפעתה על סיבתיות
יעל סלג: Google ישראל מעדכים את השפה	לימור לבאי: לשון אחר: על תרגומיהם של ספרים ישראליים במצרים	מלכה מצניק, דולי אליהו-לוי ומיכל מישר: שמות פרטיים ותחושות זהות בקרב ילדים של מבקשי מקלט בישראל	תמר טולדנו וכרמית אלטמן: הקשר בין שפה וזהות בקרב דו-לשוניים	

16:30-16:00 – הפסקת קפה – חדר 431

18:00-16:30 – מושבים מקבילים			
אתגרים בממש הבין-תרבותי יו"ר: עפרה ענבר חדר 309	שפה זהות בהקשר של דוברי ערבית בישראל יו"ר: איאד מוהנא חדר 332	נוף לשוני יו"ר: ראיה חאיק חדר 410	הגירה ושימור שפות יו"ר: מרינה ניוניק חדר 432
איילת רימון שטרן: ביחד או לחוד? היבטים שפתיים, רגשיים וחברתיים בקרב ילדי מהגרים הלומדים בבתי ספר בתל אביב	איאד מוהנא: רמת הידע הלשוני בעברית בקרב תלמידים במגזר הדרוזי: השפעות סוציולinguistic ולימודיות	אבי גבורה: האירוניה וההומור מעצבים שיח מתאתי ונוף לשוני	מור מולאי: מתבגרים אתיופים בישראל; היבטים לשוניים וזהותיים
טל רביץ: הודמטיית ואתגרים בממש בין תרבותי בנוי הישן מיוחד	אמאני ג'אבר: The sociophonetic identity of Arab educated women learning Hebrew as a second language in Israel	אונה שגב: בין לי הליכוד לבין לי ילדי, אנטומיה של אות כביטוי אידיוולוגי	דנה מאיר ואנה גני: קולותיהם של תלמידי דור שני מברית"ם לשעבר בטנג לרקע הלשוני שלהם ותפיסותיהם לגבי לימוד עברית בבית הספר
אורית ברשסלינג: "צריך לרדת מראש ההר": לניטימציה בשיח של מרצים חילוניים בקמפוסים חרדיים	למא מסארוה: Perceptions of Palestinian Arab secondary school students in Israel on the cultural content of EFL materials: Implications to identity, culture and belonging	נועה דוד: מתיירים לחוקרים: סטודנטים בתוכניות חו"ל יוצרים משמעות דרך הנוף הלשוני של ישראל	רוניד שבתב: Preserving an endangered heritage language: Predictors of Jubari proficiency among Mountain Jewish generation-1.5 immigrants in Israel and the United States
אלמה סמית: מדיניות לשונית חיטכית בן הילדים – עמדות נגות בישראל	חנין עדי: פדגוגיה רלוונטית תרבות בבית ספר דו-לשוני בעת מלחמה: היבטים חינכיים, לשוניים וחברתיים	ראיה חאיק: Language and identity in the revived ancient market of Nazareth	יבגני טרטקובסקי: השפעת השפה על יחסים חברתיים ורווחה נפשית בקרב עלי ברית המועצות לשעבר בישראל

18:30-18:00 – הפסקת קפה – חדר 431

18:30-19:30 – פאנל סיום

חוכמת הסבתא: מפגש עם עולם הפתגם במרחב התרבותי הישראלי
חדר 410

מנחה משתתף: רוביק רוזנטל

ליטל בלינקו-צבע, חוקרת תחום הפתגמים ועולם הפתגם בלדינו
בוריס זיידמן, סופר, מחבר שותף (עם רוביק רוזנטל) של ספר הפתגמים הרוסיים "חוכמת
הבבושקה"

דניאל בלטה, מחבר ספרי הפתגמים האתיופיים "עשן ואמיץ"

תקצירי הכנס

המושב: תקינות לשונית

יו"ר: אבי גבורה

לשון הרדיו בישראל: בין אידיאל תקני למציאות משודרת

אריה מרקו

הרצאה זו באה להציג את עיקרי הממצאים של מחקר דוקטורט שנערך במחלקה ללשון העברית וללשונות שמיות באוניברסיטת בראילן, בהנחיית פרופ' זהר לבנת, והסתיים לא מכבר. מטרת המחקר הייתה לבחון באופן השוואתי את התקינות הלשונית של שידורי הרדיו הציבוריים לעומת אלה הפרטיים-מסחריים בישראל בעשורים האחרונים. ההתמקדות של המחקר היא בסוגות המתוכננות המשודרות ברדיו: פרסומות, חסויות, קדימונים ומהדורות חדשות.

המחקר התבסס על שיטות משולבות (mixed methods design): ניתוח כמותי של 580 טקסטים משודרים במדגמים משני מחזורים (2007, 2015–2020), וראיונות עומק מובנים למחצה עם מגישים, עורכים ויועצי לשון. הבדיקה הכמותית בוצעה בשיטת Error Analysis, תוך התמקדות רק בחריגות לשוניות ביחס לתקן.

הממצאים מצביעים על פער סטטיסטי מובהק: בשידור הציבורי נמצאה תקינות לשונית גבוהה יותר לעומת השידור הפרטי-מסחרי, בייחוד בתחומי ההגה והתחביר. עם זאת, המחקר חושף מורכבות: קיימות סוגות (כגון חדשות) שבהן החריגות רבות גם בשידור הציבורי, ולהפך – נמצאו סוגות פרטיות-מסחריות המתאפיינות בתקינות לשונית גבוהה יחסית, בעיקר עקב היערכות מוקדמת והקלטה מראש.

ההרצאה תציג בקצרה גם את ממצאי הניתוח האיכותני, שבוחן את תפיסות אנשי השידור כלפי התקן הלשוני, חוויותיהם מול ייעוץ לשון ואתגרי העבודה בזמן אמת. המסקנות מעלות שאלות עקרוניות על ההיגיון והמעשיות של התקן הלשוני בשידורי הרדיו בימינו, ועל אחריותו של כל גוף שידור בהטמעת סטנדרטים לשוניים.

תהיות בלשוניות ופילוסופיות על השפה כמנגנון לשליטה מוסדית בזמן משברים חברתיים - המקרה של "שפת הקורונה"

גיל מרטנס והילה פראלטה שביט

במסגרת ההתקיימות האנושית המפגש עם החוץ משפיע על מה שבפנים, ומה שבפנים משפיע חזרה החוצה. הדינמיקה הזו היא דינמיקת יסוד בהבניית התודעה שלנו, והיא חלק בלתי נפרד מן החוויה האנושית. ברוח שבין אדם לזולתו מתרחשים תהליכים, נולדים מושגים ומתקיימים עולמות. ברוח-מרחב זה מתקיימת, פועלת ומתהווה גם השפה. היא הכלי המחבר בין אנשים, היא מאפשרת יצירה וקיום של חברה, היא מושפעת משינויים חברתיים והיא משקפת אותם (Beckner, et al, 2009; Langacker, 1987). אולם מה קורה כאשר שפה נוצרת "מלמעלה" (על ידי מוסדות, ממשלות, ארגונים בינלאומיים)? מה הקשר שלה אל החברה ש"למטה" במקרה כזה ועד כמה היא נטמעת בה? בעתות משבר נוצרת לא פעם שפה ייחודית. היא מורכבת מביטויים ייחודיים, ממשמעויות חדשות ונוספות למילים קיימות, ממילים וממושגים חדשים

שנוצרים א ד-הוק. יתרה מכך, לא פעם השלטון הוא זה שאחראי ללקסיקון המשברי הייחודי - בבחינת ניסיון לנהל את החברה ולנתב אותה לכיוון מסוים, שלא לומר להוביל ואף למשמע (פוקו, 205).

בהרצאה זו נבקש להאיר היבטים שונים של הקשר בין הניסיון ליצור סולידריות חברתית באמצעות השפה בזמן משבר - כאקט שטומן בחובו דינמיקת כוחות, המתבטאת בפועל וגם בלשון (Talmy, 1988). נבחן שני משברים חברתיים מן השנים האחרונות: המשבר הראשון הוא מגפת הקורונה הגלובלית, ששפתה יצרה דרך חדשה להיות בעולם (Gayevska, et al., 2022). המשבר השני הוא מלחמת 7 באוקטובר של מדינת ישראל, המלחמה שטרם הסתיימה. נבחן את מטבעות הלשון המייצגים את השפה שנוצרה בכל אחד מן המשברים הללו ונשווה בין המושגים והמשמעויות שנוצרו בכל אחד מהם.

מקרי מבחן אלה יאפשרו לנו לפתוח שאלות משנה שיעוררו דיון בשאלה הגדולה והמוכרת: איזה סוג של יחסים מתקיים בין שפה וחברה? האם קיימת השפעה הדדית בין שפה וחברה והאם שפה יכולה לעצב מציאות או רק לשקף אותה? נבקש לתהות, האם שפה שנוצרת באופן כזה יכולה לחולל שינוי תפיסתי? האם שינויים שמוטבעים בה שורדים לאחר המשבר והופכים לחלק מן התודעה החברתית החדשה? ומה תפקידה של יצירת סולידריות "מלאכותית" באמצעות "מילון" זמני, שלמעשה מקפל בתוכו ביטויים שונים של יחסי כוחות?

פוקו, מ. (2015). *לפקח ולהעניש. הולדת בית הסוהר* (ד. יואל, מתרגמת). רסלינג. (פורסם במקור בשנת 1975).

Beckner, C. et al. (2009). Language is a complex adaptive system: Position paper. *Language Learning*, 59, 1-26.

Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Vol. 1. Theoretical prerequisites*. Stanford University Press.

Gayevska, O. V., et al. (2022). Beyond the language of Covid-19: Transformation of social discourse and reproduction of cultural capital. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 11(1), 43-55.

Talmy, L. (1988). Force dynamics in language and cognition. *Cognitive Science* 12(1), 49-100.

המושב: שיח במבט רב-מימדי

יו"ר: עירית קופפרברג

שילוב שיטות מחקר איכותניות בחקר שיח מקוון בזמן משבר: מסגרת מתודולוגית והשלכות המחקר

רעות גמליאל ועירית קופפרברג

מחקר עכשווי מבליט את תרומת חקר השיח לחקר תקשורת מקוונת אינטראקטיבית טבעית שבה בונים המשתתפים ממדים חברתיים, פסיכולוגיים, תרבותיים, מקצועיים וחינוכיים של משמעות. יחד עם זאת, בתקשורת זאת חסרות שפת גוף, הבעות פנים ופרוזודיה שמספקים לחוקר השיח מידע חיוני על זהות המשתתפים ופעולות הדיבור שלהם בשיח פנים אל פנים.

מטרת ההרצאה להציג עקרון מתודולוגי איכותני הקרוי פלורליזם משל (Chamberlain et al., 2011) לפיו, השילוב של שתי שיטות איכותניות ויותר לניתוח נתונים מקדם את הניתוח. בהרצאה נציג את העיקרון, נמחיש את ניתוח השיח באמצעות דוגמאות הלקוחות מפרויקט מחקרי עכשווי שמתמקד בתקשורת מקוונת של הורים ומורים בזמן משבר (Gamliel & Kupferberg, 2024) ונסכם מה הם היתרונות והחסרונות של ניתוח זה.

נתוני המחקר כוללים הודעות בפורום הציבורי "חינוך 2020 – למען מערכת חינוך יעילה". הנתונים נדלו חודש לפני פתיחת שנת הלימודים, כשהמורים איימו בשביתה כללית. להלן השאלות שנענה עליהן בהרצאה: מה תפקיד כל שיטה בהבלטת פעולות השיח של המשתתפים? מה תרומת השילוב, אם בכלל, לבניית המשמעות? איך בא המשבר לידי ביטוי בתקשורת הפורום המקוונת?

ההודעות נותחו באמצעות שתי שיטות ניתוח: ניתוח רצף ההודעות נשען על גישת ושיטת חקר השיחה (Conversation Analysis) שעובדו לשיח מקוון. ניתוח זה חתר להראות את תהליך בניית פעולות הדיבור בשיח האינטראקטיבי הכתוב. ניתוח שפה פיגורטיבית התמקד בזיהוי התפקיד הייחודי של שפה פיגורטיבית בארגון הטקסט, ובשפור התקשורת הבין אישית בשיח מקוון (Green & Kupferberg, 2020).

ממצאי המחקר מספקים תשובות לשאלות שהוצגו לעיל. חקר הרצף הראה כיצד המורים בנו במשותף את זהותם הקולקטיבית ומצבו אותה לנוכח הביקורת החריפה של ההורים והבליט היכן מסלול השיחה הוסט מוויכוח בין ההורים והמורים, לצורך להתאחד ביניהם כדי לפרק את משרד החינוך ולבנותו מחדש. תרומת המבנים הפיגורטיביים באה לידי ביטוי בהבלטת הרעיון המארגן את הזהות המורית (לוחמים מלחמה צודקת) לעומת המיצוב הביקורתי של המורים שהוצג על ידי ההורים (מורים מיצגים מחלה) וסימון המפנה בשיחה מוויכוח בין ההורים והמורים לצורך הדחוף לפרק את משרד החינוך (משרד החינוך צועד לקראת תהום וגורר איתו תלמידים, מורים והורים). אשר לשאלה השלישית, חקר הפורום מאפשר לשמוע את קולם של המורים וההורים בשיחה טבעית, שאינה מחויבת למעסיק או כל גוף אחר, ומאפשרת לחשוף את התלונות והרגשות של אלו כלפי אלו בצורה ישירה, להצביע על מוקדי המחלוקת בין ההורים למורים ולהניע תהליכי התערבות לתיקון המצב הקיים.

Chamberlain, K., Cain, T., Sheridan, J., & Dupuis, A. (2011) Pluralisms in qualitative research: From multiple methods to integrated methods. *Qualitative Research in Psychology*, 8(2), 151-169.

Gamliel, R. C., & Kupferberg, I. (2024). Dismantle the monster: Teachers, parents, and others position themselves figuratively vis-à-vis the Israeli education system in times of crisis. *Israel Affairs*, 1-17.

Green, D., & Kupferberg, I. (2020). Religious Israeli Jews break the silence by performing forbidden discursive actions in a computer-mediated troubles forum. *Israel Affairs*, 26(2), 1-17.

האם דיאלוג אפשרי בשיח טיפולי של קלינאיות תקשורת?

ברכה ניר וגונן דורי הכהן

הרצאה זו בוחנת את המתח שמתקיים בין נורמות לשוניות ממוסדות לבין עקרונות הדיאלוג בטיפול קלינאית תקשורת בישראל. באמצעות ניתוח שיח וגישה פנומנולוגית, המחקר בודק כיצד אינטראקציות בין קלינאית לילד סביב קשיים בהיגוי (ההבדל בין הפקת ההגה /š/ ל /s/ כמו במילה 'שסע') מאתגרות את התקשורת הספונטנית והיצירתית. מושג הדיאלוג, כפי שהוא מובן מבחינה פנומנולוגית (Gurevitch, 1988) כולל מעורבות יצירתית, הכרה הדדית ודינמיקה גמישה בין היכרות לזרות (Buber, 1970). עם זאת, בקלינאות תקשורת, הגישה הטיפולית נוטה לחזק דינמיקת כוח א-סימטרית הממקמת את המטפל כדמות סמכותית ואת הילד כמושא לתיקון. בעוד שהמטפלת מצהירה על השאיפה לשפר את היכולת התקשורתית של המטופל, המיקוד הנוקשה שלה בהשגת דיוק פונולוגי מדכא לעיתים קרובות את הסוכנות של הילד, ומגביל את יכולתו להשתתף בדיאלוג משמעותי.

המחקר מבוסס על ניתוח שיח איכותני של אינטראקציות בין קלינאית תקשורת לילד בן שבע במהלך מפגשי טיפול פרטיים בישראל. הנתונים נאספו באמצעות תיעוד והקלטת מפגשי הטיפול, תוך שימוש במתודולוגיית ניתוח מקרה בודד (Schegloff, 1987), המתמקד בפרקטיקות שיחיות ובדינמיקות הכוח בין המשתתפים. חקר המקרה מדגיש מקטעי שיחה שב הם ניסיונות הילד למימוש יצירתיות משחקית וספונטניות לשונית נתקלים בהתערבויות מתקנות המחזקות את האחרות שלו, ובכך מגבילות את הפוטנציאל התקשורתי שלו במקום להרחיבו. לאורך האינטראקציה כולה, הקלינאית מדגישה את הצורך שהילד יקפיד בלשונו, כשהיא חוזרת על כך 37 פעמים ב-45 דקות. הגבלה זאת משתלבת בקושי של הקלינאית בקבלת היצירתיות של הילד. לדוגמה, במהלך עבודה על "שטוזים" (משחק מילים המבוסס על חרוז שטותי), הילד מפתח "שטוז" באופן יצירתי, אך הקלינאית לא מבינה את דבריו למרות שהגיינת נכונה לגמרי. הקלינאית מגיבה בבקשת הבהרה ("מה?"), שמעידה על כך שהיא אינה מצפה לתרומה חדשה מצד הילד. בקשה זאת נתפשת על ידי הילד כדרישה לתיקון הגייתי והוא מספק מבע חדש, שבו הוא מבצע תיקון יתר. מכאן, הילד הפנים את הציפיות התיקוניות ואת הצורך בדיוק לשוני שמתועדף על פני הכשירות התקשורתית. לאחר שהיצירתיות שלו נחסמה מספר פעמים, הילד משתמש בה כדי להתנגד לשיח הטיפולי של המטפלת, שבו הלקות שלו ממוסגרת לא כסגנון אלא כסטייה שיש לתקן. הממצאים מצביעים על כך שהדגש המוסדי על תיקון פונולוגי מחבל באפשרות ליצירת דיאלוג אותנטי, כיוון שהלקות היא המאפיין היחיד שה מטפלת מתייחסת אליו בכל הקשור בילד.

על ידי מיקום קלינאות התקשורת בתוך הנוף הסוציו-לשוני הרחב, מחקר זה מאתגר תפיסות מקובלות של יכולת תקשורתית. הממצאים תורמים לדיון על האופן שבו שיח מוסדי מעצב תהליכי חיברות ועיצוב זהות, במיוחד במסגרות טיפוליות וחינוכיות. כמו כן, הוא מצביע על הצורך בהערכה מחדש של פרדיגמות תקשורתיות בקלינאות תקשורת, תוך קידום גישה המשלבת עקרונות דיאלוגיים - הערכת ספונטניות,

יצירת משמעות הדדית, שאיפה לשוויון, ובנייה משותפת של מרחב אינטרסובייקטיבי (Peters, 2012). הרצאה זו מדגימה כיצד בשיח המוסדי, במקרה זה של קלינאית תקשורת ומטופלה, השפה אינה רק אמצעי ניטרלי או מדיום המצריך טיפול אלא היא זירה של משא ומתן. משא ומתן זה מתקיים, או אמור להתקיים, בין צדדים הרואים עצמם כשווים, כפי שמומשג במונח "דיאלוג". בניגוד לעולה מהאינטראקציות הנחקרות כאן מתחום הטיפול בתקשורת בישראל, דיאלוג כמושג תקשורתי מאפשר ואף דורש את קבלת השותף לשיח ולשיחה כאדם שונה ושלם.

Buber, M. (1970). *I and Thou*. Vol. 243. Simon & Schuster.

Gurevitch, Z. D. (1988). The other side of dialogue: On making the other strange and the experience of otherness. *American Journal of Sociology*, 93(5), 1179–1199.

Peters, J. D. (2012). *Speaking into the air: A history of the idea of communication*. University of Chicago Press.

Schegloff, E. A. (1987). Analyzing single episodes of interaction: An exercise in conversation analysis. *Social Psychology Quarterly*, 50(2), 101–114.

סמן השיח "נו" בשיח העברי של דוברי רוסית ילידיים בישראל

עינת טרכטמן

מחקר זה, שנערך במסגרת עבודת הדוקטור שלי בהנחייתה של פרופ' זהר לבנת באוניברסיטת בר-אילן, בוחן כיצד סמני שיח עבריים משמשים בלשונם של עולים ממדינות חבר העמים ובודק את השפעתן של מקבילותיהם הפרגמטיות ברוסית על השימוש בהם.

מעט ידוע על נושא זה בשל היעדר מאגר שיחות יומיומיות של קבוצה חברתית זו. לכן לצורך המחקר נבנה קורפוס מבוסס על יותר מ-17 שעות של שיחות בין-אישיות מוקלטות. הדוברים בקורפוס הם 50 נשים וגברים בגילאי 18-70, שעלו ארצה כשהיו בני 12 ומעלה, וחיים בישראל לפחות 10 שנים. לצורך המחקר נבחרו שני סמני שיח בעלי מקבילות פרגמטיות ברוסית: "נו" וכאילו". שני הסמנים נפוצים בעברית, על פי ספרות המחקר, ולכן ציפיתי למצוא מספיק מופעים בקורפוס שלי כדי שיהיה אפשר להסיק מסקנות על בסיס הממצאים. בנוסף, להבדיל מ"כאילו" שלו מקבילה פרגמטית ברוסית "tipa", "נו" משמש הן בעברית והן ברוסית, ולכן לאפשרות של שאילת התפקידים מרוסית לעברית יש סבירות גבוהה, הודות לאפשרות של שאילה ישירה.

המחקר נשען מצד אחד על פרקטיקות מתחום חקר השיח והפרגמטיקה (גופמן, 1967; לייקוף וג'ונסון, 1980; הופר, 1991; בייבי, 2003), ניתוח שפה מדוברת וחקר סמני שיח (בייטסון, 1972; סקולון, 1982; שיפרין, 1987; משלר ושיפרין, 2015; הופר וטראגוט, 2003) ומצד אחר על ספרות מחקרית מתחום הדו-לשוניות ושאילה בין שפות (פרינס, 1988; תומפסון וקאופמן, 1988; מטרס, 2009; איימר, 2011; אנדרסון, 2014). בהתבסס על הפרקטיקות הללו תועדו המקומות בהקלטה שבהם הופיעו סמני השיח ונבדקה הפונקציה של המבע שבו מופיע סמן השיח תוך הסתמכות על עקרון הזוגות העוקבים (סאקס, שגלוף וג'פרסון, 1974; שגלוף, 2007). נעזרתי גם בתמונה רחבה של מבנה השיחה הנבחנת, משום שהוא יכול לספק הסבר לשימוש בסמני שיח. למשל, מן הספרות העוסקת בנרטיב (לבוב, [1972] 1975; פולני, 1986)

והספרות המתארת את המהלכים השיחתיים בנקודות חילוף דוברים עולה כי בנקודות אלה יש שימוש תדיר בסמני שיח (משלר 2009).

הממצאים אורגנו לפי פונקציות משותפות לדוברים שונים בעלי שפת אם רוסית, ובידול שימושים שנראים חורגים. לאחר מכן נערכה השוואה בין השימוש באותו סמן שיח על ידי דוברי רוסית ילידיים לשימוש בו על ידי דוברי עברית ילידיים כפי שתועד בספרות המחקר. בקורפוס זה נמצאו 78 מופעים של "נו". המחקר הנוכחי חשף תפקידים שלא נדונו במחקרים קודמים על "נו" בעברית הכללית, אך חלקם התגלו כמשמשים בעברית הכללית, בעקבות חיפוש במאגרי שיחות של העברית הכללית. כדי להבין טוב יותר את מהות אי ההתאמות בין השימוש של קבוצה חברתית זו בסמני השיח לבין השימוש של דוברי עברית ילידיים, הושו פונקציות של "נו" לאלו של סמן השיח הרוסי המקביל "נו".

בהרצאתי אדון במאפייני השימוש בסמן השיח העברי "נו" בקרב עולים ממדינות חבר העמים, ואדגים את השפעת סמן השיח הרוסי "נו" על הופעתן של פונקציות חדשות של סמן השיח העברי "נו". אתייחס למאפיינים פרגמטיים חדשים של פונקציות שכבר נדונו בספרות על סמן "נו" בעברית הכללית.

המושג: מלחמת שבעה באוקטובר: היבטים תקשורתיים

יו"ר: רוביק רוזנטל

שבעה באוקטובר והייצוג התקשורתי של קהילת יוצאי אתיופיה בישראל

ברוך שומרון

יוצאי אתיופיה בישראל מונים כ-175 אלף אנשים ומהווים כ-1.8% מהאוכלוסייה. הקהילה חוותה קשיי הגירה לרבות בהגירה עצמה, בהטלת ספק ביהדותם, ובאפלייה ואי שוויון בישראל. למרות זאת, קיים מחקר מועט על השתתפותם בשיח ובתקשורת, והמחקר הקיים מצביע על תת-ייצוג וייצוג-מוטה חריפים בתקשורת הישראלית. זאת למרות שהתקשורת מהווה משאב מרכזי למימוש הזדמנויות בחיים, בהתאם לתיאוריית היכולות של אמרטיה סן (2005) ובפרט "שבע יכולות התקשורת" הכוללות את ההזדמנויות להיות מיועד, להיות בטוח, להביע קול, זהות ושייכות, לחקות ולהזדהות, להשתתף בשיח הדמוקרטי, ובידור והנאה (Shomron, 2022). מדידת אי שוויון, במיוחד בזמני משבר ובמיוחד עבור אוכלוסיות מוחלשות היא חיונית, משום שאלו נוטות להיות מושפעות בצורה קשה יותר מהאוכלוסייה הכללית. הן משום שנקודת ההתחלה שלהן קשה יותר והן משום שהן חשופות יותר לפגיעה. לפיכך, מחקר זה יצא לבחון את הזדמנויות התקשורת של יוצאי אתיופיה בישראל במלחמה המתמשכת שהחלה בשבעה באוקטובר, 2023.

שאלות המחקר: כיצד יוצאי אתיופיה מיוצגים בתקשורת הישראלית? וכיצד ייצוג זה השתנה בעקבות מלחמת השבעה באוקטובר? המחקר כולל ניתוח תוכן כמותני של כל 373 הכתבות שהתפרסמו בשני כלי תקשורת מרכזיים (YNET, ישראל היום) שמונה חודשים קודם למלחמה ושמונה חודשים במהלכה. כל כתבה שהתייחסה ליוצאי אתיופיה נכללה במדגם.

תוצאות המחקר מראות שהייצוג התקשורתי של יוצאי אתיופיה צומצם משמעותית במהלך המלחמה. כך, ההזדמנות להיות מיועד צומצמה למספר נושאים מצומצם דוגמת ביטחון מגיוון גדול יותר של נושאים דוגמת הגירה, ובתי משפט ומשטרה. בנוסף, הייצוג בזמן המלחמה צמצם בצורה ניכרת את ההזדמנות להיות מיועד על התרחשויות פנים-קהילתיות. ההזדמנות להיות בטוח צומצמה גם כן, והעיסוק בנושאים מהותיים לקהילה דוגמת אלימות משטרתית, חוסר הוגנות משפטית, גזענות, ופגיעה בזכויות כמעט נעלם מהשיח בזמן המלחמה. בנוסף, בזמן המלחמה, מרואיינים וכתבות נמנעו יותר מהעברת ביקורת על הממשלה והחברה. הפגיעה בהזדמנות זו עלולה לפגוע בהעלאת המודעות לבעיות מהותיות ובהתאם למנוע טיפול בהן. ההזדמנויות להביע קול וזהות ושייכות צומצמו בעיקר להקשר המלחמתי ועסקו בשיח משפחתי על חיילים מהקהילה שנהרגו בקרב. ההזדמנות להשתתפות בשיח הדמוקרטי צומצמה גם היא לעיסוק בשכול של חברי הקהילה ולא אפשרה שיח פוליטי או אסטרטגי על מטרות המלחמה או נושאים אזרחיים שהעסיקו את הקהילה קודם למלחמה. לבסוף, ההזדמנות לחיקוי והזדהות צומצמה משמעותית לתפקידים ומקצועות מעטים יותר, ולמרואיינים עם פחות השכלה, מומחיות, או מקצוע.

צמצום ההזדמנויות הוא משמעותי יותר עבור אוכלוסייה מוחלשת שנקודת ההתחלה שלה מלכתחילה קשה יותר. כך, צמצום הזדמנויות התקשורת נעשה לאוכלוסייה שכבר סבלה מתת-ייצוג וייצוג מוטה חריפים. הסבר אפשרי לתופעת הצמצום הינו "אפקט ההתכנסות סביב הדגל" (Mueller, 1970) שמאפיין זמני מלחמה ומשבר ומשקף התחברות כלל האוכלוסייה סביב מטרות משותפות. האפקט כאן יכל להתבצע בשתי דרכים: חברי קהילה שנמנעו במכוון מקידום ענייני הקהילה בשל המלחמה וכלי תקשורת

שבחרו לצמצם את המשאב התקשורתי הנגיש לקהילה, למשל בצמצום מכוון של העיסוק בקהילה או בראיון חבריה.

מחקר זה תורם לידע המדעי בהעשרת הידע האמפירי המועט שקיים על הייצוגים התקשורתיים של יוצאי אתיופיה. בנוסף, מחקר זה מעשיר את הידע המדעי על יכולות התקשורת וחושף כיצד משברים דוגמת מלחמות עלולים לצמצם את הזדמנויות התקשורת של אוכלוסיות מוחלשות, זאת בשל "אפקט ההתכנסות סביב הדגל". לפיכך, מחקר זה תורם להבנה טובה יותר של חלוקת משאבי התקשורת בחברה, במיוחד לאוכלוסיות מוחלשות, חלוקה שחיונית לחירות ואיכות החיים של פרטי החברה.

איריס בוחרת בחיים—מאחות פליאטיבית לאישה מעוררת השראה: אסטרטגיות רטוריות בראיונות לתקשורת במהלך מלחמת 'חרבות ברזל'

גליה שלוסברג

ההרצאה תעסוק באופן שבו איריס חיים, אימו של יותם ז"ל, אשר נהרג בשוגג על ידי כוחות צה"ל בעת ניסיונו להימלט משבי החמאס, הפכה לדמות מעוררת השראה המסמלת אבל לצד חוסן ותקווה. ניתוח מעמיק של ראיונותיה הציבוריים חושף את האסטרטגיות הרטוריות שבהן היא נוקטת ליצירת נרטיב אישי רב-עוצמה בעזרת יצירת הזדהות רגשית והעברת מסרים של תקווה וחוסן, אשר מהדהדים ברמה הלאומית והבין-לאומית.

המחקר מתבסס על הגישה ההבנייתית להבנת תהליך האבל (Neimeyer, 2000), הרואה באדם יצור מייחס משמעות. הבניית משמעות לאבל מהווה אסטרטגיית התמודדות קוגניטיבית חיונית, במיוחד עבור סוגי מוות העומדים בסתירה להבניות בסיסיות, כמו מות ילד או מוות בלתי צפוי שאינו בעיתו. על פי תפיסה זו, הסתגלות לאובדן כרוכה בהבניית מציאות חדשה, שבה עולמם ותפיסתם העצמית של הנותרים שונים מאשר היו לפני האסון (Davis & Nolen-Hoeksema, 2001; Gillies & Neimeyer, 2006) בתהליך זה האדם מבנה נקודות מבט חדשות על העצמי, על האחר ועל העולם. תהליך ההבניה מחדש מאפשר לו לבטא כאב, להטמיע את חוויותיו ואף לעבור תהליך של צמיחה. התמודדות עם טראומה, לרבות שכול, מתקיימת באמצעות משאבי פנים ומשאבי חוץ אישיים, דוגמת אמונות, מנגנוני הגנה, מבני אגו ותחושת חוזק. לעיתים ההבניה החדשה מובילה לפעילות אינטנסיבית ואף ליזמות ציבוריות או פוליטיות, המספקת פשר לחווים את המשבר והמטעימה בו משמעות (אביצור, 1987). בהקשר זה בחנו גם המושג 'חוסן' הכולל מרכיב תודעתי ומרכיב התנהגותי (קמחי ואשל, 2010).

בהרצאה אציג את חיים כדוגמה לאופן שבו אדם יחיד, מתוך טרגדיה אישית עמוקה, יכול להפוך לקול משמעותי בשיח הציבורי, לעצב תודעה ולהפוך למקור השראה לאומי. חיים מציגה את הכוח הטמון בשילוב בין חוויה אישית, מומחיות מקצועית, ויכולת רטורית, ליצירת השפעה חברתית רחבת היקף בעיתות משבר לאומי.

הקורפוס מורכב מעשרה ראיונות שקיימה חיים, שזכו למספר הצפיות הגדול ביותר מתוך עשרות ראיונות שמסרה במהלך המלחמה (מעודכן לתאריך 27.8.24). הראיונות תומללו במלואם ונותחו כדי לזהות בהם מבעים הממלאים פונקציות רלוונטיות המיוחסות לדוברת. המבעים שאותרו מוינו לקטגוריות על פי אסטרטגיות רטוריות המשרתות מטרות אלה.

באמצעות ניתוח ראיונותיה לתקשורת אציג כיצד חיים עיצבה נרטיב אישי בעל השפעה ציבורית רחבה, תוך שימוש בשלוש אסטרטגיות מרכזיות: 'בחירה בסיפור של תקווה וגבורה', 'בחירה במילים מעצימות וחיוניות' כדרך לבניית חוסן אישי ו'מציאת משמעות' על ידי הפיכת האובדן האישי למנוף לצמיחה והשפעה חברתית.

בהרצאה אציג היבט ייחודי נוסף: הקשר בין ניסיונה המקצועי של חיים כאחות פליאטיבית לבין התמודדותה באמצעות ארבעה כלים מרכזיים: 'ויסות רגשי', המעניק לה כאחות פליאטיבית את היכולת לווסת את רגשותיה באמצעות פעילות רציונאלית המאפשרת לה לנווט בין רגשות קשים ליציבות רגשית, 'התמקדות בהווה', המאפשרת לה להתמודד עם חוסר הידיעה על המתרחש, 'השלמה עם המוות', תפיסה המסייעת בקבלת המציאות הבלתי נמנעת, תוך מציאת נחמה ומשמעות ו'מתן תקווה', היכולת להפיק תקווה גם במצבים הנראים חסרי מוצא, מיומנות שאיריס מודה כי לא הבינה את מהותה כשעסקה בליווי משפחות לקראת מות יקיריהם, אך במהלך שהותו של יותם בשבי גילתה את משמעותו האמיתית ואת חשיבותו.

אביצור, א' (1987). משאבים אישיים חברתיים - הפרעה פוסט טראומטית ותפקוד מקצועי ובינאישי לאחר השתתפות בקרב: מחקר ארוך טווח (עבודת מ"א). אוניברסיטת בר אילן.

קמחי, ש' ואשל, י' (2010). חוסן אישי וציבורי והתמודדות עם תוצאות ארוכות-טווח של מלחמה. סוגיות חברתיות בישראל, 9, 29-52.

Davis, C. G., & Nolen-Hoeksema, S. (2001). Loss and meaning: How do people make sense of loss? *American Behavioral Scientist*, 44(5), 726-741.

Gillies, J., & Neimeyer, R.A. (2006). Loss, grief, and the search for significance: Toward a model of meaning reconstruction in bereavement. *Journal of Constructivist Psychology*, 19(1), 31-65.

Neimeyer, R. A. (2000). Searching for the meaning of meaning: Grief therapy and the process of reconstruction. *Death Studies*, 24(6), 541-558.

הקונספציה הליברלית: מחשבות על המשבר שפקד את המחנה הליברלי בעקבות המהפכה המשטרית וטבח שבעה באוקטובר

רוביק רוזנטל

ההרצאה תציג מחשבות במבט רטרוספקטי לגבי המשבר שפקד את המחנה הליברלי בעקבות המהפכה המשטרית וטבח שבעה באוקטובר. מהפכת הנגד פקדה את המחנה בהפתעה, וחשפה את הקונספציה לפיה הדמוקרטיה הליברלית איתנה ויציבה לדורות הבאים. מה עיצב את הקונספציה שקרסה, ומה האפשרויות העומדות היום כנגד מהפכת הנגד?

המושג: שפה ומגדר

יו"ר: עדי בינס

תכנון לשוני-פמיניסטי בישראל – סוגיית התקינות הפוליטית

עינת גז-כהן

בעשורים האחרונים מתפתח בישראל תחום מחקר העוסק בשינויים אקטיביים, מכוונים, במערכת המין הדקדוקי בשפה. במדינות אחרות בעולם מוכר התחום בשם "Feminist language planning" (Milles, 2011), אך בישראל מחקרים שנעשו בהקשר זה נכנסו תחת ענף המחקר המכונה "לשון ומגדר" (או "שפה ומגדר"). תחילה אסביר בהרצאתי מדוע אני מציעה לטבוע את המונח העברי "תכנון לשוני-פמיניסטי" ולייחדו למחקרים העוסקים באותם שינויים מכוונים מטעמים פמיניסטיים.

המחקר שערכתי הוא מחקר סוציולינגוויסטי הסוקר את הסוגיות הלשוניות-פמיניסטיות בישראל, מתאר ומאפיין אותן וממפה אותן לפי תחומי לשון ולפי מודל של אסטרטגיות בתכנון לשוני-פמיניסטי. מדובר במחקר סינכרוני, שבו נותחו יותר מ-800 רשומות שפורסמו בעיקר בקבוצת הפייסבוק "דברו אלינו" בין השנים 2016 עד 2021. הקבוצה הנחקרת היא קבוצה פמיניסטית בהגדרתה, שבכל הפרסומים בה יש עיסוק מטאלשוני הקשור לענייני פמיניזם ולשון. ניתוח הרשומות בקורפוס נעשה על פי מודל חדש, המבוסס על מונחים שטבעה החוקרת אן פאוולס (Pauwels, 2003). המודל מציע שלוש אסטרטגיות עיקריות בתכנון לשוני-פמיניסטי: "ניטרליזציה" (neutralization), "פמיניזציה" (feminization) ו"גבריזציה" (masculinization). מניתוח הרשומות עולה גם כי הפעולות של תכנון לשוני-פמיניסטי בישראל חולשות על תחומי השפה השונים – התחום הסמנטי-מורפולוגי (מילים ומשמעויות) והתחום המורפולוגי-דקדוקי (לשון הפנייה).

בהרצאה אתמקד בפעולות של תכנון לשוני-פמיניסטי בתחום הסמנטי-מורפולוגי, ובייחוד בכל הקשור לסוגיית התקינות הפוליטית (political correctness), שבהקשר הלשוני בא לציין בחירת מילים משיקולים אידיאולוגיים ושימוש בלשון בהתאם לנורמות חברתיות. לפי מוצ'ניק (2002), התנועה לתקינות פוליטית הושפעה רבות מהתנועות הפמיניסטיות ומהמאבק במיננות (מוצ'ניק, 2002). ניר (1998) סבור כי אחד הצעדים הראשונים של "תיקון פוליטי" כזה היה השימוש במילה gender במקום במילה sex לצורך הבחנה בין המינים, גם מחוץ לעניינים דקדוקיים. לדעתו, מקרה זה משקף את המודעות הגדלה והולכת בחברות שונות לביטויים הנחשבים למינניים.

בהרצאתי אסביר בין השאר את ההבדל בין ניסיונות להכחיד ולגרוע מילים ומשמעויות מהשפה ובין הניסיונות להמיר מילים במילים אחרות (ת"פ), ואתמקד בהצגת דרישת גורמים פמיניסטיים בישראל להמיר את השימוש במילים ובביטויים הני"ל: היסטוריה, אב/אם ("משרת אם", "בית אב"), בעל, צרכני זנות, נשים מוכות, ושמות לאיבר המין הנשי. לסיום אציג את עמדת האקדמיה ללשון העברית כלפי סוגיית התקינות הפוליטית בענייני מגדר בעברית, ואביא דוגמאות לשינויים שהיא עצמה קבעה בתחום.

מוצ'ניק, מ' (2002). לשון חברה ותרבות. האוניברסיטה הפתוחה.

ניר, רי (1998). תקינות פוליטית, לשון נקייה והזניית השפה. פנים, 7, 19–26.

Milles, K. (2011). Feminist language planning in Sweden. *Current Issues in Language Planning*, 12(1), 21–33.

Pauwels, A. (2003). Linguistics sexism and feminist linguistic activism. In J. Holmes & M. Meyerhoff (Eds.), *The handbook of Language and gender* (pp. 550-570). Blackwell.

שפות, לאום, דת וגזע – חסמים והזדמנויות בהשכלה הגבוהה: נשים חרדיות, יוצאות אתיופיה וערביות בעלות תואר דוקטור בישראל

עדי בינס

מחקר זה עוסק בפערים בשפה, בתרבות, בתפיסות מגדריות ולאומיות של נשים מקבוצות מיעוט שהשלימו לימודי תואר דוקטור בישראל. המחקר ביקש לנתח את התהליכים הייחודיים והמסע האישי, שבא לידי ביטוי בשפה התרבותית לצד האקדמית, שעברו על נשים מקבוצות מיעוט המקדמות בלימודיהן לתארים גבוהים באקדמיה (תואר שלישי). שאלת המחקר הייתה מהי השפעת הלימודים האקדמיים על תהליכי גיבוש זהותן האישית והמקצועית של נשים מקבוצות מיעוט? סקירת הספרות התבססה על תיאוריות העוסקות בזהות מורכבת, מצטלבת, היברידיית ועל השפעות הזהות המורכבת על הפרט תוך התמקדות באתגרים הייחודיים של נשים מחברות מסורתיות בפיתוח קריירה. הסקירה מעניקה מבט בינלאומי על התופעה ומבקשת ללמוד ממסקנות מחקרים אחרים על המקרה הישראלי שלפנינו. השפה הדומה והשונה, תשמש פה כדימוי דרכו ייבחנו נקודות דמיון ושוני בין הקבוצות לבין עצמן ובין לבין האקדמיה. שיטת המחקר הייתה של מחקר איכותני שכלל שלושים נשים משלוש קבוצות: חרדיות, ערביות ויוצאות אתיופיה שהשלימו לימודי תואר שלישי בישראל. זהו מחקר השוואתי שמתבסס על שלושה מחקרים קודמים שפורסמו בשנים האחרונות (Binhas, 2021, 2022, 2023).

לראיונות עמן נערך ניתוח תמטי וממנו הוצאו תמות משותפות מרכזיות. ממצאי ומסקנות המחקר תיארו את הדמיון והשוני בחסמים וההזדמנויות שאפשרו לנשים אלו להתפתח אישית ומקצועית אחד הממצאים המרכזיים מתאר את יכולתן של הנשים למצוא את השפה המדויקת שלהן וליצור שילוב בין מרכיבי זהותן השונים בצורה הרמונית ומשלימה כשיטה שאפשרה להן להתפתח ולתקשר בשני עולמות תרבותיים וחברתיים שונים. יכולת זו מתבססת על יכולת להכיל מורכבות ולעתים סתירות בין מאפייני זהות של קהילות שהן חלק מהן ולהמשיך להיות שייכות למרות הסתירות שהן חוות. הצלחתן התאפשרה גם אודות להתמדה, שאפתנות, סבלנות, סקרנות ותחושת הגשמה עצמית שהן לא יכלו לוותר עליה ברמה האישית, למרות שהיו כרוכים בכך חיים מורכבים יותר. מתוך תפיסה שמבקשת לקדם ייצוג מגוון יותר של בעלי תארים מתקדמים באקדמיה, מבקש המחקר ללמוד מסיפורי הצלחה אלו ולחלץ מהן המלצות מדיניות שיוכלו לטפח ולקדם יותר ייצוג של נשים מקבוצות ייחודיות באקדמיה בתארים גבוהים.

Binhas, A., & Himi, H. (2021). Ethiopian Israeli women in academia: A gender equality plan, within the framework of the CHANGE project. In F. Tilbe & E. Heikkila (Eds.), *Work and migration: Case studies from around the world*. Transnational Press.

Binhas, A. (2022) "I'm like a chameleon": Coping strategies used by Haredi women doctoral students reconciling their religious and academic identities. *Contemporary Jewry*, 42(3), 433-450.

בימת השיח הציבורי: רצח נשים ומרחב דיגיטלי בחברה הערבית בישראל

אלה בן עטר, סמדר בן אשר ושירלי דרוקר-שטרית

רצח נשים על רקע "כבוד המשפחה" מהווה תופעה חברתית כואבת ומורכבת בחברה הערבית בישראל. תופעה זו נשענת על תפיסות פטריארכליות של שליטה גברית, המשמרות את נחיתותן של נשים. התופעה משקפת מנגנוני שליטה פטריארכליים עמוקים, המושרשים בתפיסה המסורתית של האישה כקניין משפחתי (גנאים וקרמניצר, 2023). לצד ההיעדר היחסי של שיח פומבי בחברה הערבית בנושא זה, הרשתות החברתיות מהוות מרחב חדש שבו ניתן לדון בתופעה ולערער על נורמות חברתיות מסורתיות.

המחקר הנוכחי מתמקד בניתוח שיח איכותני של תגובות משתמשים בעמוד אינסטגרם שנוצר במקביל לשידור סדרת הטלוויזיה "פאדיה", אשר עוסקת ברצח נשים בחברה הערבית בישראל. הסדרה, מציגה את סיפורה של סטודנטית לסייעוד ערביה הנרדפת על ידי משפחתה בשל חשד לפגיעה בכבוד המשפחה. החשד עלה בעקבות סרטון שהופץ ברשת בו היא מצולמת במסיבה מעורבת במעונות הסטודנטים. הסדרה, ששודרה בערוץ "מכאן" במהלך חודש הרמדאן, עוררה דיון ער בקרב צופים רבים, תוך העלאת נושאים אלימות מגדרית, פיקוח חברתי וחירות אישית. באמצעות ניתוח תוכן איכותני של 3,085 תגובות שעלו בעמוד האינסטגרם, נחשפו התמות המרכזיות של השיח.

ממצאי המחקר מצביעים על שתי תמות עיקריות: (1) ייחוס סיבה חיצוניים ופנימיים לתופעת רצח הנשים; (2) הקונפליקט בין ערכי החברה המסורתית לערכי החברה המודרנית. הייחוסים החיצוניים הדגישו את אחריות המדינה, חולשת מערכת אכיפת החוק, והקיפוח הכלכלי והחברתי. לעומתם, הייחוסים הפנימיים התמקדו בביקורת עצמית על התרבות הפטריארכלית, הצורך בשינוי חינוכי ובאחריות אישית וקולקטיבית של החברה הערבית למיגור התופעה.

בהקשר זה, הרשתות החברתיות מתפקדות כ"מרחב שלישי" (Third Space) המאפשר שיח חופשי יחסית, תוך שמירה על אנונימיות. המשתתפים בשיח בעמוד האינסטגרם ניצלו את הפלטפורמה להביע ביקורת, לתאר חוויות אישיות ולהציע פתרונות אפשריים, כולל הצורך ברפורמות חינוכיות וחברתיות. לצד זאת, השיח שיקף גם את הפחד מתגובת החברה השמרנית ואת המגבלות שמטיל מנגנון ה"בקלאש" על השינוי החברתי.

המחקר מדגיש את פוטנציאל השיח ברשתות חברתיות ביצירת שינוי חברתי ובמתן קול לנשים ולקבוצות מוחלשות בחברה הערבית. המחקר מראה שהרשתות החברתיות מהוות פלטפורמה המאפשרת דיון פתוח בנושאים רגישים תוך מתן הגנה יחסית למשתתפים. עם זאת, הוא גם מעלה שאלות לגבי היכולת לתרגם את השיח המקוון לפעולה ממשית במרחב הפיזי. תוצאות המחקר תורמות להבנת תפקידה של המדינה הדיגיטליים כזירה מתפתחת במאבק לשוויון מגדרי ולמיגור אלימות מגדרית.

הרצאת מליאה - יוליה מירסקי
בין משבר להזדמנות: שפה במעברי הגירה
יו"ר : מיכל טננבאום

ההרצאה תציע הבנה של מרכזיות שפת האם בהתפתחות הפסיכולוגית המוקדמת ושל מקומה בהגירה. פרקטיקות שונות של מהגרים בנוגע לשפת אימם יודגמו באמצעות יצירותיהם של סופרים ומשוררים מהגרים.

שפת אם היא הסביבה הצלילית הראשונה שאנו חווים עם הלידה (ואף לפני הלידה). קולה של האם מספק "מעטפת צלילית" המקיפה את התינוק מראשית החיים, כפי שהעור עוטף את גופו, ושומרת על שלמות החוויה הפנימית (Anzieu, 1976).

התפתחות שפתית בילדות מסייעת בבניית ייצוגים פנימיים של העצמי בנפרד מייצוגים של האחר ובכך סוללת את הדרך לבניית הזהות העצמית (Mahler et al., 1975). לכן, אבדן של שפת אם בהגירה עלול להיות מלווה ברגשות עמוקים של כאב.

אבל, לעומת אובדנים בלתי נמנעים בהגירה – אבדן אנשים קרובים, אבדן סביבת החיים המוכרת, אבדן קשרים חברתיים, נופים, חפצים שנשארו מאחור ועוד – לשפה אין גבולות גיאוגרפיים ואבדנה בהגירה אינו הכרחי כלל. יתר על כן, נאמנות לשפת אם אינה עומדת בסתירה להתאקלמות בארץ החדשה ולרכישה של שפה חדשה (Greenson, 1978).

בהרצאה אדגים את הציר עליו נפרשות בחירותיהם של מהגרים ביחס לשפת אימם: החל בשימור שפת האם מתוך נאמנות למולדת הישנה, דרך שמירה על שפת האם לשם התייחסות לארץ החדשה והחיים החדשים בה, דרך תרגום וגישור בין העבר להווה ועד לניסיון למחוק את שפת האם כליל.

לסיום אדגים את יחס החברה הקולטת כלפי שפת אם של עולים בישראל.

המושב: סוגיות במרחב האמוני

יו"ר: ברכה ניר

כפל פניו של ריבונוש

גונן דורי הכהן וברכה ניר

הרצאה זו מתבססת על ההנחה לפיה התפתחות של צורות לשוניות מעידה על התפתחות השיח והחברה שבהן נוצרות צורות אלה. התפתחויות אלה מעניינות במיוחד בנוגע לכוחות טרנסצנדנטליים והיחסים עימם (Durkheim, 1961).

"אז התפללתי לריבונוש..." הוא המבע המסקרן שהניע את המחקר הנוכחי. מבע זה שימש שתי נערות שנראו כבנות אולפנה במהלך שיחה שהיינו עדים לה במהלך נסיעה ברכבת ישראל. בעקבות מבע זה סקרנו את המופעים השונים של הביטוי בקורפוס קיברנטי, במטרה לחקור את שימושיה של הצורה "ריבונוש" ומשמעותה. הצורה "ריבונוש" היא נגזרת של הצירוף השמני "ריבונו של עולם" בתהליך המוגדר כ'קיצוץ' (Canon, 1989 ; clipping). במקרה הנוכחי, שם העצם בצורת הנסמך 'ריבונו' נותר כבסיס המילה ואלו מצטרף העיצור הפותח את מילת היחס 'של' כסיומת, כאשר שם העצם הסומך 'העולם' מושמט לגמרי מהצירוף. הביטוי "ריבונו של עולם" זכה לתיאור מדוקדק ביחס להתפתחותו עד להפיכתו לסמן שיח בעברית המודרנית (Neuman, 2019). טענתנו היא, כי הופעתו של "ריבונוש" מסמנת שלב נוסף בהתפתחות זו. כך, מקצת מהדוגמאות שמצאנו כרוכות ב"שגיאות" כתיב ו/או הבנה המשלבות בין הצורה המקוצצת לבין הצירוף המקורי, דוגמת "ריבונוש אל עולם" או "ריבונוש של עולם". דוגמאות אלה עשויות לשקף שלבים שונים בפרגמטיקליזציה של הביטוי (Heine, 2013). ייתכן שאנו בתחילה של תהליך קיבועו המקוצר של סמן שיח זה, בדומה לתהליך שעברה הצורה המקוצצת "חבלז", שהחליפה בשלב מסוים את הצירוף "חבל על הזמן" במשמעותו החיובית (Maschler, 2002).

עיקר הדוגמאות המנותחות בהרצאה זאת ממחישות את הפונקציות השונות של "ריבונוש" במונחים של ה"יומיום" (profane) אל מול ה"מקודש" (sacred). "ריבונו של עולם" הוא ביטוי המתייחס באופן לא ישיר אל האלוהות. בדומה לשימושים שאותם מציין נוימן עבור הצירוף המלא, בחלק מהמקרים שעלו בקורפוס, הקיצור "ריבונוש" משמש כצורת פנייה אל בורא עולם, לדוגמא: *הולך לישון עם הילרי, בחייאת ריבונוש עשה שלא אקום עם טראמפ*. המצלול של צורת הפנייה "ריבונוש" מתכתב עם צורות פנייה אחרות בעברית היומיומית שבהן משמשת מוספית ההקטנה או החיבה '-ושי', דוגמת "סבתושי", "אנשנושים" וכדומה (Vaisman, 2014). לטענתנו הקשר המצלולי משקף דמיון סמנטי: הפנייה אל האל היא בלתי אמצעית שמקרבת את הריבון אל הפונה, ומייצרת ביניהם יחסים אינטימיים.

דוברים אחרים משתמשים ב"ריבונוש" לא כאמצעי לפנייה אלא כמעין סמן שיח להבעת פליאה או ספק (incredulity) כחלק מתהליך של תלונה והקצנתה, כגון המקרה הבא, שבו הכותב מתייחס לאיכותו של התקליט שהוא הקשיב לו: *איזה שריטות בחמש בבוקר ריבונוש. ייתכן שאידרש לחוויה מתקנת ביוטיוב. רק אומר כמה חרשתי על הרצועה הזאת*. כאן, "ריבונוש" משרת פונקציה בינאישית בין הכותב לבין הקורא ולא בינו לבין האל. דוגמה זו מתכתבת עם שימושים מקבילים בסמני שיח המתייחסים לאלוהות בתרבויות אחרות, בדומה לשימוש ב"או מיי גוד" (Norrick, 2009).

השימוש בסמן השיח "ריבונו של עולם" בצורתו המקוצצת משקפת אם כן התחזקות של הקשר האינטימי בין הדובר לאל, בדומה לדוגמא הפותחת תקציר זה. עם זאת, על אף ההתקרבות אל הריבון באמצעות הקיצור, שימוש זה – המשוויד למשלב נמוך או יומיומי – בו זמנית מוזיל את האל באמצעות השימוש בסלנג. צורה לשונית זאת מתכתבת לפיכך עם תהליכי חילון והתחזקות המתרחשים בו זמנית בחברה בישראל.

Cannon, G. (1989). Abbreviations and acronyms in English word-formation. *American Speech*, C4(2), 99-127.

Durkheim, E. (1961). *The elementary forms of the religious life*. Collier.

Heine, B. (2013). On discourse markers: Grammaticalization, pragmaticalization, or something else? *Linguistics*, 51(6), 1205-1247.

Maschler, Y. (2002). On the grammaticization of ke' ilu 'like', lit. 'as if', in Hebrew talk-in-interaction. *Language in Society*, 31(2), 243-276.

Neuman, Y. (2019). Categorical shifts of the idiom *Ribono shel (a) olam*: From a Tannaitic vocative to a Jewish theocentric interjection to a substrate component in Israeli Hebrew discourse. *Journal of Jewish Languages*, 7(2), 190-226.

Norricks, N. R. (2009). Interjections as pragmatic markers. *Journal of Pragmatics*, 41(5), 866-891.

Vaisman, C. L. (2014). Beautiful script, cute spelling and glamorous words: Doing girlhood through language playfulness on Israeli blogs. *Language & Communication*, 34, 69-80.

משוררים. ות על הרצף ה"דתילוני" בעקבות מלחמת "שמחת תורה"

רחל רוזנר

"אני אומר לאל: אתה הראש, אתה אשם" – קובע המשורר שומר המצוות ועורך הספר ונתנה תוקף – שבר, פיוט והתעצמות, ובהן מתמצת דיסוננס קוגניטיבי, שאליו נקלעו משוררים מהרצף ה"דתילוני" בעקבות מלחמת "שמחת תורה". איפה התורה ואיפה השמחה? ישאלו.

התפילה בשירה העברית המודרנית והפוסט-מודרנית קשורה, מעצם טבעה, בהכרה (או בהטלת ספק או באי-הכרה) באלוהים. משוררים רבים על קו רצף של אמונה-כפירה ושמירת מצוות הכותבים שירי תפילה, תוהים על משמעות האמונה או מחפשים אחרי אלוהים – הן חילוניים המתפללים בעת צרה, הן המכונים דתלש"ים (דתיים-לשעבר), הן מסורתיים והן אורתודוקסים מודרניים. כולם מציגים סוג של כמיהה לטרנסצנדנטי, וביתר שאת בעת מצוקה ומלחמה. נוכחות של שפה אמונית-דתית בשיח בכלל, לטוב ולרע, בולטת בעקבות מלחמת שמחת תורה בתקשורת ובמרחב הציבורי; הרצאה זו מתמקדת בעולם השיח של השירה בלבד.

קורפוס מחקר עיוני זה כלל למעלה מ-200 שירים מאנתולוגיות מודפסות ומקוונות, שפורסמו מתחילתה של מלחמת ה-7 באוקטובר לאורך כשנה וחצי, ומתוכן נבחרו שירים מז'אנר "תפילה" של כותבים המצויים על קו-הרצף האמור, בהנחה שהם מייצגים ממילא את מצבו הפרובלמטי (המתעצם בימי מלחמה) של הדובר-המתפלל בן זמננו. שגיאה (2011) מכנה אותו במחקר העיוני-פנומנולוגי "פצוע תפילה".

ללשון המיוחדת של שירי תפילה בעולם משתנה בכלל, ובמציאות החברתית והתרבותית השסועה בישראל הנוכחית, חלק נכבד הן בתיאור של תוצרי אותה מציאות (יהודית-ישראלית) בשירים, והן בהשפעה על אותה מציאות ואף ביצירתה. השפה בעולם המשתנה משפיעה על זהויות וערכים ופעולות גומלין עד כדי כך, שהיא יכולה אף להחמיר את השסעים הקיימים. למשל, שיר תפילה הקורא לנקמה; שיר תפילת הודיה המהלל את ה"נס" שבמלחמה; שירי תפילה מסוגת "קינה", כמו "קינת בארי", העשויים להשפיע על ה"מורל" של העם לרעה.

מטרת המחקר הייתה לעמוד על ייחודם של שירי התפילה ה'מלחמתיים' ועל האסטרטגיות הלשוניות, המבניות והסוגיות שדרךן הם מבטאים את הדיסוננס הקוגניטיבי (Festinger, 1957), שהתעצם בהם עקב תחושת הצרימה בין הפנייה לטרנסצנדנטי ובין תחושת ה"אין מושיע". בגלל המתח שבין קודש לחול נוצר בנפש הדובר-המתפלל אותו דיסוננס: עולם ה"חול" כולל, בין היתר, ספק, קבלה של הבלתי יציב והשלמה עם הטנטטיבי; בעולם ה"קודש" עומדים הכללים המוצקים במבחן הזמן, וכן התקדימים והנוסחאות הקונבנציונליות.

מן הממצאים הראשוניים במחקר עולה ששיר תפילה – המתייחד תמיד בפעולת דיבור (לרוב של בקשה) ליצירת שינוי במציאות – נוקט לאחר המלחמה בפעולת דיבור חתרנית. כותבי השירה עומדים בנפש חשופה מול רוח התקופה (Zeitgeist), שלפיה השסעים לא במהרה, אם בכלל, ייעלמו. ובאשר לאתגרים לשינוי במציאות, מן השירים עולה געגוע לצאת מתוך השבר להתעצמות; אך הדרכים להתעצמות שונות: מבקשה להצלה משמים, דרך בקשת איחוי והכלת מורכבות של נפש כל יחיד; מבקשה להתעצמות חדשה מתוך חורבותיה של הישנה, דרך בנייה חדשה לגמרי, ועד בקשת נקמה...

שגיא, א', (2011). פצועי תפילה – תפילה לאחר "מות האל", עיון פנומנולוגי בספרות העברית. פרשנות ותרבות, 19, אוניברסיטת בר-אילן.

Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance. Stanford University Press.

שפת האמונה של חילוניות מאמינות

הגר להב

כמחצית מהיהודים החילונים בישראל מצהירים כי הם מאמינים באלוהים, אך נתון זה לבדו אינו חושף את המורכבות של שפת האמונה שבה הם משתמשים. בהרצאה זו אבקש להציג את לשון האמונית של נשים חילוניות המגדירות עצמן כמאמינות – שפה עשירה, היברידי ולעיתים לוליינית, המשקפת גם את שייכותן התרבותית-יהודית וגם את חתרנותן החברתית-מגדרית.

ההרצאה נשענת על מחקר סוציולוגי-פנומנולוגי שכלל עשרות ראיונות עומק עם נשים חילוניות-מאמינות בישראל. באמצעות ניתוח שיח, נרטיבים ותמות, נחשפת שפה אמונית המתנסחת במונחים כגון "כוח עליון", "השגחה", "משמעות", ולעיתים גם "אלוהים" – אך בשונה מהשפה התיאולוגית הדתית הממוסדת, שפה זו אינה שואפת לעקביות או לדיוק הלכתי, אלא מייצרת "מילון תיאולוגי" אישי, רב-קולי ופרגמטי.

נראה כי שפת האמונה של המרואיינות ממוקמת במרחב פוסט-חילוני, המערער על הדיכוטומיה המוכרת בין דת לחילון. היא מושפעת ממקורות מגוונים: עולמות מושגיים יהודיים, תפיסות של "דתיות

פרוטסטנטיות" המדגישה אמונה כרגש פרטי, ותיאולוגיה פמיניסטית פוסט-דתית המזהה באמונה גם כלי של התנגדות תרבותית והעצמה נשית. דרך בחינת שפתן של חילוניות מאמינות, מציעה ההרצאה לראות באמונה לא תכונה דתית בהכרח, אלא אמצעי של מבע תרבותי, מיקוח חברתי ועיבוד רגשי. בכך היא מאפשרת דיון מחודש על האפשרות לקיום של "חילוניות אמונית" — לא כאוקסימורון, אלא כתופעה חברתית ממשית בעלת לשון, משמעות וסובייקטים.

המושג: שפה וזהות: נקודות מפגש

יו"ר: זהר לבנת

תפיסות "התקשרות למקום" כמפתח להבנת האחר: הסכסוך הישראלי-פלסטיני מנקודת המבט של חקר השיח הקוגניטיבי

יעל משעני-אובל

מאז אירועי 7 באוקטובר השיח הציבורי בישראל מדגיש את עומק הפערים התפיסתיים והתרבותיים בין ישראלים לפלסטינים, המוצגים לעיתים כבלתי ניתנים לגישור. באווירה זו של "מבוי סתום" מנורמלים פתרונות רדיקליים, שנחשבו עד לא מזמן טאבו, כמו "טרנספר" או "עידוד הגירה מרצון". הרצאה זו תציע להשתמש במחקר בלשני כצוהר לחשיפת דפוסי חשיבה וכמפתח להבנת תפיסות העולם של שני הצדדים ביחס למקום שעומד בלב הסכסוך.

ההרצאה תציג הצעה למחקר המבקש לבחון סוגיה זו דרך התמקדות במושגים "מקום" (Place) ו"התקשרות למקום" (Place attachment) מנקודת המבט של חקר השיח. מושגים אלו, שלקוחים בעיקר מתחומי הגאוגרפיה האנושית, הפסיכולוגיה הסביבתית והסוציולוגיה האורבנית, כמעט לא נחקרו מנקודת מבט בלשנית. המחקר שוכן בצומת שבין בלשנות חברתית, חקר השיח ובלשנות קוגניטיבית, והוא מבוסס על ההנחה שלפיה האופן שבו אנשים מדברים על המקום שבו הם חיים ושאליו הם קשורים, חושף תפיסות עולם, רגשות וזכרונות סובייקטיביים וקולקטיביים.

במרכז ההרצאה תוצג מתודולוגיית חקר השיח הקוגניטיבי (Cognitive Discourse Analysis) שנועדה לזהות דפוסים קוגניטיביים – מודעים או לא-מודעים – המשתקפים בדפוסי שיח לשוניים באופן שבו קבוצות אתנו-לאומיות שונות מבנות את הקשר שלהם למרחב. כדוגמה לפוטנציאל הגלום בגישה מתודולוגית זו יוצג מחקר שנערך בוויילס, אשר השתמש בכלים אלו כדי להשוות בין ביטויי התקשרות למקום בקרב דוברי אנגלית ודוברי וולשית. ניתוח זה חשף הבדלים מעניינים, בין היתר, בשיח של בעלות ובעיגון חוויות סובייקטיביות בזמן, והצביע על הבדלים תפיסתיים-תרבותיים אפשריים בין שתי הקבוצות.

ההרצאה תציג מודל מחקר השוואתי, המבוסס על ראיונות עומק חצי-מובנים עם יהודים ופלסטינים המתגוררים בישראל/פלסטין. בסיום ההרצאה יוצגו התלבטויות מתודולוגיות ואתיות הנוגעות למחקר, כגון זהות החוקר, בחירת המיקום הספציפי למחקר וסוגיות אתיות ופוליטיות הכרוכות בו.

Whose brother are you? Borrowings of kinship terms as a result of language contact in Dravidian languages

אנה סמירניטסקיה

Borrowings that occur in situations of language contact affect various areas of vocabulary (e.g., Matras, 2009). Sometimes they even extend to the core lexicon of human life, such as basic vocabulary — particularly kinship terms. The recent studies have shown that more or less extent of kinship terms borrowability happens in many languages, including Indo-European (Milanova et al., 2020), and Uralic (Metsäranta et al., 2023).

This is not surprising that the same happens in multilingual India, especially in regions with sustained contact between Dravidian, Indo-Aryan, and Munda languages (Krishnamurti, 2003; Smirnitckaya, 2023). Borrowings include terms for siblings and the siblings of parents, as well as designations for grandparents and grandchildren, and sometimes-even terms "father" or "daughter."

Small languages that have existed in the "shadow" of larger neighboring languages for centuries are especially susceptible to such borrowings. This is the case, for example, with Kolami, a language spoken in the state of Maharashtra, whose speakers also know the Indo-Aryan language Marathi (Dubyansky et al., 2013). For instance, the words *dādak* 'elder brother', *kākok* 'father's younger brother', and others have been taken from Indo-Aryan languages. At the same time, among the major Dravidian languages, Tamil shows relatively few Indo-Aryan borrowings in Kinship terms system, whereas Malayalam exhibits more such borrowings—likely due to its speakers' lesser tendency toward language purism.

The talk represents a historical analysis of the kinship terms in Dravidian languages, with special emphasis on the factor of borrowability. It is concluded that borrowings within this lexical subsystem of Dravidian languages must have started primarily from terms for elder siblings (more precisely, from the meaning 'elder brother'), perhaps due to prestige and social status. The preferred scenario eventually resulted in borrowing the entire subsystem, with its following coexistence along with the original subsystem. However, words denoting younger siblings retained more resistant to borrowing; these were the ones that could, in particular, preserve within themselves some of the most archaic linguistic features, such as prefixes of inalienable possession.

Krishnamurti, B. (2003). *The Dravidian languages*. Cambridge University Press

Matras, Y. (2009). *Language contact*. Cambridge University Press.

Metsäranta, N., Milanova, V., & Honkola, T. (2023). Borrowability of kinship terms in Uralic languages. *Finnisch-Ugrische Forschungen*, 68, 141–216.

Milanova, V. (2020). *Kinship and affinity in Indo-European: Universal, inherited, contact, and area specific features of Indo-European kinship terms* (with a special focus on the Iranian Branch). Doctoral Thesis. Vienna.

Dubyanskij A. M., Gurov N. V., Kibrik A. A., Markus E. B. red. Yazyki mira: Dravidijskie yazyki. [Languages of the world. Dravidian languages. - in Russian]. M.: Academia, 2013.

Smirnitckaya A. A. (2023). Nominations for siblings: Proto-Dravidian reconstruction and borrowability. *Journal of Language Relationship*, 21(3–4), 201–223.

Balancing two worlds: Societal language fluency and heritage language preservation among Hungarian-speaking immigrants

שרון ערמון לוטם ואורסוליה בילגורי פזקס

This study explores the impact of societal language (SL) on heritage language (HL) transmission and maintenance among first-generation Hungarian-speaking immigrant families in Israel. It focuses on family language policies, identity considerations and parental language input, and aims to address the gap in studies focused on smaller immigrant communities and bilingualism.

In immigrant contexts, Family Language Policies (FLPs) play a central role in maintaining HL, as parents often establish specific language use rules within the household, and what language(s) are spoken with their children (Spolsky, 2004). This practice also carries symbolic importance for preserving cultural heritage. One outcome of these policies is the phenomenon of code-switching (CS), a common feature in bilingual families where parents may integrate elements of the SL into HL speech. Research has shown that similar CS patterns emerge in children and adults, indicating the influence of parental language behavior on children's language use (Treffer-Daller, 2022).

The study participants are Hungarian immigrants who moved to Israel after 2000 and represent transnational families where both Hungarian (HL) and Hebrew (SL) are spoken. Fifty-one participants filled in a questionnaire and fifteen participated in semi-structured sociolinguistic interviews.

Most participants (94%) who completed the questionnaire achieved conversational fluency in SL within five years. However, parental fluency in Hebrew did not significantly reduce HL use at home ($\rho = -0.144$, $p = 0.33$), suggesting that families maintained a bilingual environment where both languages coexisted. Moreover, 33% of the families spend less time speaking Hungarian with their children than recommended, despite reporting the high importance of HL transmission (mean score: 4.55 out of 5, $SD = 0.84$).

Based on the interviews, SL fluency significantly impacts HL variation, which led to frequent integration of Hebrew terms into their Hungarian speech. Parental language input is characterised by frequent CS, with the majority of these items being single nouns, often related to Israeli institutions and culture. The participants' attitudes toward code switching showed a significant correlation with its occurrence ($r = 0.613$, $p < 0.05$), revealing that parents who accept CS tend to use it more frequently.

In conclusion, the study highlights the complex relationship between SL fluency, parental identity, and HL maintenance. While SL integration leads to CS, parents who emphasize cultural heritage and maintain negative attitudes toward CS are more successful in HL transmission. These findings underscore the importance of cultural identity and bilingualism in small migrant communities, calling for further research into HL maintenance across generations. The study also emphasizes the practical challenges immigrant families encounter in maintaining their heritage language, offering valuable insights that could guide policies on bilingual education and assistance for smaller language communities.

Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge University Press.

Treffers-Daller, J. (2022). Code-switching among bilingual and trilingual children. In A. Stavans and U. Jessner (Eds.), *The Cambridge handbook of childhood multilingualism*. Cambridge University Press.

המושב: היבטים ייחודיים בשפה

יו"ר: רועי גפטר

סב(א)בה ומגע בין לשונות

רותי ברדנשטיין ופאתן אבן ברי

סב(א)בה היא מילת הסלנג הנפוצה ביותר בעברית בת ימינו (רוזנטל, 2001). תחבירית היא משמשת כשם תואר, תואר הפועל, סמן שיח או כתשובה של הסכמה. סמנטית ופרגמטית סב(א)בה הינה בעלת שימושים ומשמעויות רבים ומגוונים. במחקר זה נעמוד על טיבה מבחינה דיאכרונית (היסטורית). אנו נטען כי העברית שימשה למעשה כשפה מתווכת באפקט מעגלי בין הערבית הקלאסית לערבית המדוברת. סב(א)בה, ולמעשה, צבאבה, בצ' נחצית הנשמעת בעברית ס', מקורה בערבית הספרותית הגבוהה, במשמעות "אהבה סוערת ואובססיבית" חלחלה לעברית לקראת סוף שנות ה-60, שינתה פניה, ובאפקט מעגלי חלחלה זו האחרונה חזרה לערבית הפלסטינית המדוברת של ימינו בתהליך של מגע הדדי בין לשונות אותו אנו מכנות 'אפקט הפינג פונג'. למעשה, אנו טוענות כי היתה זו העברית שתיווכה היסטורית בין הערבית הקלאסית לערבית הפלסטינית המדוברת. כך, נציע תהליך ההידקדקות (גרמטיקליזציה) בהתבסס על מגע בין לשונות ותהליכים מעגליים לשוניים טבעיים, תהליך המאיר תחומים אלה באור מעט אחר. כמו כן, סינכרונית- נמפה את שימושיה ומשמעויותיה הרבים והמגוונים של סב(א)בה בעברית ובערבית הפלסטינית של ימינו.

רוזנטל, ר. (2001). *הזירה הלשונית: דיוקן העברית הישראלית*. הוצאת עם עובד.

"בלי כתוביות, בלי הכנה, מה שיצא" – תפיסות חברתיות של כתוביות בסרטוני טיקטוק

עידן אורפז ורועי גפטר

הנורמות החברתיות הרווחות ברשת החברתית "טיקטוק" מעלות על הנס אידיאל של העלאת צילומים גולמיים ככל האפשר, שבהם המשתמשים מציגים את עצמם באותנטיות מוחלטת לכאורה (Barta & Andalibi, 2021). לאור החשיבות שמיוחסת בקהילת הטיקטוק לאותנטיות, אולי מפתיעה העובדה שבאחוז ניכר מהסרטונים מופיעות כתוביות תוך-לשוניות (interlingual subtitles) – כלומר כתוביות שבהן מתועתק הנאמר בשפת המקור. נורמה זו נפוצה לא רק בישראל, שבה מקובל השימוש בכתוביות תוך-לשוניות גם בטלוויזיה (בורוכובסקיבר אבא, 2002), אלא גם בעולם דובר האנגלית, שבאופן מסורתי נרתע מכתוביות (McDonnell et al., 2024). הופעתן של הכתוביות בסרטונים בעצם "חושפת" שהסרטון עבר עיבוד. לאור זאת, במחקר זה אנו בודקים כיצד קהילת הטיקטוק משתמשת בכתוביות וכיצד היא מיישבת אותן עם האתוס של שאיפה לאותנטיות.

אפשר להבחין בין שני סוגים של סרטוני טיקטוק: סרטונים ממומנים, שלמעשה הם פרסומת (ואשר כללי הרשת דורשים שיסומנו בבירור כבעלי "תוכן פרסומי" או "שיתוף פעולה בתשלום"), לעומת סרטונים שאינם במימון, ומתיימרים בדרך כלל להיות אותנטיים. בהשוואה שערכנו בין סרטונים ממומנים ולא-ממומנים אצל מדגם של משפיענים בולטים בישראל, לא נמצא הבדל משמעותי בשכיחות הכתוביות בין

שני סוגי הסרטונים. יתרה מכך, בשני הסגנונות נצפו כתוביות מעוצבות בקפידה, המשלבות אלמנטים ויזואליים כגון אימוג'ים ועיצובים גרפיים.

אם כן, מעצם דפוסי השימוש בכתוביות לא ניכר כי יש סתירה בין כתוביות לאותנטיות. עם זאת, בחרנו לבדוק לעומק את המטא־שיח סביב הכתוביות, כדי לעמוד על טיב המשמעות החברתית המיוחסת להן. מעניין במיוחד לבחון תפיסות אלו בסרטוני טיקטוק בעברית המיועדים לקהל ישראלי, בפרט לאור זאת שבישראל הדרשה חברתית לאותנטיות כלל איננה מוגבלת לנורמות של הטיקטוק, ונשענת במידה רבה על אתוס ה"דוגריות" (Katriel, 1993). מנגד, ייתכן שהשכיחות של כתוביות בסוגי מדיה אחרים בארץ מקילה על הקבלה שלהן, והן אינן נתפסות כחריגות כפי שהן עשויות להיראות בהקשר האמריקאי. לשם בחינת השיח על כתוביות, ערכנו חיפוש טקסטואלי של המילה "כתוביות" בטיקטוק ובנינו קורפוס שבו שני סוגים של סרטונים: כאלו העוסקים בעצם הוספת הכתוביות לסרטונים, ברובם הדרכות פרקטיות והסברים להוספת כתוביות; וכאלו שתוכן הסרטון עצמו איננו עוסק בכתוביות, אך קיימת בו התייחסות מפורשת לקיומן של כתוביות או להיעדרן.

מתוך ניתוח איכותני של הסרטונים והתגובות עליהם ניכרת תמיכה עקרונית בקרב קהילת הטיקטוק בשילוב כתוביות מטעמים פונקציונליים-פרגמטיים, הכוללים את היכולת לצפות בסרטון ללא שמע כמו גם הנגשה של תכנים לבעלי מוגבלויות. עם זאת, ראוי לציון כי בקורפוס שאספנו, הרציונל התומך בכתוביות נעדר טיעונים אסתטיים או תוכניים. אף על פי שהכתוביות עצמן לעיתים מקושטות ומושקעות, לא מצאנו איש שטוען שהן רצויות או יפות – התמיכה בכתוביות מתבססת כולה על מסגור של הצורך הטכני בערכים של סולידריות חברתית והכלה.

לצד זאת, ניתן למצוא בקורפוס גם עדויות ישירות לתפיסה הממצבת את הכתוביות כאלמנט המערער את אותנטיות הסרטונים. בפרט נפוץ השימוש בביטוי "בלי כתוביות" כדרך לטעון שהתוכן הוא כן ואותנטי. כלומר נוצר קישור אינדקסיקלי בין כתוביות למניפולציה ועיבוד, ומכך לחוסר אותנטיות. כמו־כן, זיהינו גם שיח סלחני יותר המציע עמדה שלפיה הכתוביות הן "רע הכרחי" ושעל אף הפגיעה הפוטנציאלית באותנטיות, הן חשובות מסיבות של סולידריות וקהילתיות עם העוקבים.

לסיכום, נמצא כי היחס לכתוביות הוא מורכב. אמנם לא נראה שנמנעים מהן בפועל, אולם בחינה של השיח מראה כי כן מיוחסות להן משמעות המנוגדת לאותנטיות. הופעת הכתוביות מוסברת כפרקטיקה המונעת משיקולים חברתיים־רגשיים שייתכן כי נתפסים כערכים חשובים יותר מאשר האותנטיות עצמה.

בורוכובסקי־בר אבא, א. (2002). "דברים שהנייר אינו סובל": עיון בטקסטים מקבילים דבורים וכתובים. *מדברים עברית*, 374–353.

Barta, K., & Andalibi, N. (2021). Constructing authenticity on TikTok: Social norms and social support on the "Fun" platform. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW2), 1–29.

Katriel, T. (1993). "Lefargen": A study in Israeli semantics of social relations. *Research on Language and Social Interaction*, 26(1), 31–53.

McDonnell, E. J., et al. (2024). "Caption it in an Accessible Way That Is Also Enjoyable": Characterizing user-driven captioning practices on TikTok. *Proceedings of the 2024 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 1–16.

דברים שהנייר (דווקא כן) סובל: איך השתנו נורמות התמלול בטלוויזיה הישראלית

הודיה מכלוף

במאמרה "דברים שהנייר אינו סובל" משווה בורוכובסקי־בר אבא (2002) טקסטים דבורים למקביליהם הכתובים, כמו למשל כתוביות בתוכניות טלוויזיה. אף שכתוביות אמורות להיות ייצוג גרפי מדויק של הנאמר, שינויים במעבר מהדיבור אל הכתב היו שכיחים למדי. בפרט, נמצאו שלושה סוגי שינויים: השמטות (למשל, השמטת חזרות), תיקונים (למשל, תיקוני התאם) והמרות (למשל, המרת ביטויים לועזיים). כ-20 שנה לאחר פרסום המאמר, עולה שאלה – האם השינויים בהעברה אל הכתב משקפים מאפיינים של שפה דבורה שמעצם טבעם אינם יכולים להיכתב, כפי שטוענת בורוכובסקי־בר אבא, או שמא הם משקפים נורמות של העלאה על הכתב שיכולות להשתנות?

כדי לנסות ולענות על השאלה בדקתי כתוביות של תוכניות טלוויזיה ששודרו בין 2022 ל-2025, באותה שיטת עבודה של בורוכובסקי־בר אבא. מצאתי את שלושת סוגי השינויים, אך בהרכב שונה: סוג השינויים שנותר מוקדם יחסית הוא תיקוני הדקדוק, אם כי מצאתי כמה יוצאים מן הכלל (למשל: הסולת ינוח לו). בנוגע להשמטות, נראה כי הנטייה היא להשמיט כמה שפחות, גם כאשר מדובר במשפטים קטועים ובתיקונים עצמיים (למשל: אבל גם אותך שרים... משמיעים בחתונות). השמטה שבורוכובסקי־בר אבא מציינת כ"אחת הדוגמאות המובהקות ליציר הלשון הדבורה שאין לו מקום בטקסט כתוב" (2002: 362) היא השמטת מילות קריאה, ומצאתי מהן בשפע אצלי – ואו, ואי, או-אה, הו, אח ועוד.

אילו היה מדובר במאפיינים של שפה דבורה שבהכרח משתנים במעבר אל הכתב, היינו מצפים למצוא דפוסים דומים גם בפער של שנים, אך נראה שלא כך הדבר. על פי ממצאי הקורפוס העכשווי – כל עוד אין סטייה גסה מהתקן, בימינו מקובל יותר "להיצמד" לטקסט המקורי גם כאשר אינו מהוקצע. ייתכן כי מדובר בהשפעה הולכת וגוברת של פלטפורמות מסרים מיידיים כגון WhatsApp, המתאפיינות בכתיבה דיבורית (Alazzawie, 2022).

פער מעניין נוסף בין הקורפוסים נוגע להמרת ביטויים לועזיים. בורוכובסקי־בר אבא הציגה שלוש אפשרויות: 1. תרגום לעברית, לדוגמה *unfortunately*—לצערי; 2. כתיבת המילה הלועזית ובסוגריים את תרגומה, לדוגמה: ה *sauce* (רוטב); 3. כתובית באנגלית ללא תרגום, לדוגמה: זה *up and down*. גם בקורפוס שלי מצאתי שלוש אפשרויות, כדלהלן: 1. תרגום לעברית, באותו אופן שהודגם לעיל. לדוגמה— *surprise!* הפתעה! 2. כתיבת המילה באותיות עבריות בגרשיים, לדוגמה: בא לתת "פייט". 3. כתיבת המילה באותיות עבריות ללא גרשיים, לדוגמה: בינג' לילי.

ההבדל בין הקורפוסים מעלה תהייה – כיצד בחירת הכתיב של ביטויים לועזיים מרמזת על תפיסתם כמשולבים בעברית (שאליות) או כשייכים לשפה זרה (חילופי צופן)? ככלל אצבע – שילוב ביטוי באותיות

לאֶעֱבְרִיּוֹת בַּתּוֹךְ טֶקְסֵט עֵבְרִי מַעִיד עַל תְּפִיסַתוֹ כְּחִלּוֹף צוּפֵן, וְאִילוּ שִׁלּוּבוֹ בְּאוֹתִיּוֹת עֵבְרִיּוֹת מַעִיד עַל תְּפִיסַתוֹ כְּשֵׁאִילָה (Angermeyer, 2025). כְּמוֹ כֵן, מִיֵּלָה שֶׁאִוֵּלָה בְּדֶרֶךְ כָּלֵל מִקְבֵּלֶת עַל עֲצֻמָּה אֶת כָּלֵלִי הַדִּקְדּוֹק הָעֵבְרִי (Poplack, 1980). אִם כֵּן, בְּקוֹרְפוֹס שֶׁל בּוֹרוּכּוֹבְסְקִיבֵר אַבָּא אֵנוּ רוֹאִים עֲדוֹת קְלָאֲסִית לְחִלּוּפֵי צוּפֵן בְּמַעֲבֵר לְכַתִּיב הָאֵנְגְלִי, וְאִילוּ בְּקוֹרְפוֹס הָעֵכְשׁוּי אֵין מַעֲבֵר בֵּין מַעֲרֻכּוֹת כְּתַב שׁוֹנוֹת. הַהֲצָעָה שֶׁלִּי הִיא שֶׁבְּקוֹרְפוֹס הַשְּׁנֵי הַגְּרָשִׁים מִתְּפַקְדִים כְּסִמָּן לְחִלּוֹף צוּפֵן, בְּמִקּוֹם הָאוֹתִיּוֹת הַלּוֹעֲזִיּוֹת. הַמִּילָה "סְטִיִּיק" לְמִשַׁל מוֹפִיעָה בְּכַתּוּבִיּוֹת כְּשֵׁאִינָה נִתּוֹנָה בְּגֵרָשִׁים, הִיא מְצִיִּיתֶת לְכָלֵלִי הַדִּקְדּוֹק הָעֵבְרִי (בְּרִיבּוּי "סְטִיִּיקִים") וְנִרְאָה שֶׁזֶּה שֵׁאִילָה. לְעוֹמֶת זֹאת הַבִּיטוּי "בֵּיג טִיִּים" מוֹפִיעַ בְּגֵרָשִׁים, אֵינוּ מִקְבֵּל עֲלָיו אֶת הַדִּקְדּוֹק הָעֵבְרִי וְנִרְאָה שֶׁזֶּה חִלּוֹף צוּפֵן. "כָּלֵל הַגְּרָשִׁים" מִסְפֵּק הַבַּחֲנָה מוֹעִילָה עֲבוּר רֹב הַבִּיטוּיִים בְּקוֹרְפוֹס, אֲדָךְ קִיִּימִים גַּם חֲרִיגִים הַמְּמוֹקְמִים עַל רֶצֶף וְלֹא בְּהַכְרַח בְּאַחַד הַקְּצוּוֹת, כְּפִי שֶׁמְצִיעַ מַטְרַס (Matras, 2009).

בּוֹרוּכּוֹבְסְקִיבֵר אַבָּא, א. (2002). דְּבָרִים שֶׁהַנִּיֵּר אֵינוּ סוֹבֵל – עֵיּוֹן בְּטֶקְסֵטִים מִקְבִּילִים דְּבוּרִים וְכַתּוּבִים. מְדַבְּרִים עֵבְרִית. *תַּעֲדָה*, י"ח, 353-374.

Alazzawie, A. (2022). The linguistic and situational features of WhatsApp messages among high school and university Canadian students. *SAGE Open*, 12(1), 21582440221082124.

Angermeyer, P. S. (2005). Spelling bilingualism: Script choice in Russian American classified ads and signage. *Language in Society*, 34(4), 493-531.

Matras, Y. (2009). *Language contact*. Cambridge University Press.

Poplack, S. (1980). "Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: Towards a typology of code-switching". *Linguistics*, 18, 581-618.

המושג: אידיאולוגיה ופוליטיקה

יו"ר: ורדית רינגולד

"חטוף" ו-"שבוי"; המילים הנוכחות-נפקדות בשיח הורים וילדים

סמדר בן אשר ורונית שלו

האירועים הקשים שהתרחשו בישראל ב-7 באוקטובר 2023, בהם נחשפו תושבי המדינה למתקפה אלימה חסרת תקדים, עוררו דיון נרחב בשיח הציבורי והפרטי על הדרך בה ניתן לתווך לילדים את המציאות הקשה של המלחמה. האופן בו מתקיים השיח של ההורים עם הילדים קשור למושג "modulated disclosure" (Measham & Rousseau, 2010; Rousseau & Drapeau, 1998; Rousseau & Measham, 2007). בפני ההורים עומדת משימה קשה של הסבר מציאות אלימה הכוללת סכנה לפגיעה גופנית, מוות ואובדן יחד עם ההתמודדות עם מושגים שלא היו קודם לכן בעולמם הממשי של הילדים כמו 'חטוף' ו'שבוי'. ההורים המודעים לגיל הילד, התפתחותו ומצבו הרגשי נדרשים לחשוף לפחות חלק ממציאות המלחמה ובעת בעת להגן על הילד בפני מידע טראומטי העלול לפגוע בביטחונו וביכולתו לפעול בעולם. ההבנה כי משמעות מלחמה מעוצבת על ידי תרבות והקשר, ומצטלבת ברמת הפרט והקולקטיב ובאופן בו בוחרים ההורים לחשוף או להשתיק מידע הקשור למלחמה (De Nutte, et.al., 2022).

הספרות בנושא חשיפת הילדים למידע מאיים במצבי מלחמה עדיין מצומצמת. יחד עם זה נמצא כי הקשר הורה-ילד הוא גורם מגן קריטי לילדים הנמצאים במצבי קושי בסביבות של סכסוך (Schuster et al., 2001). יש מעט מחקר גם על ההשפעה הספציפית של מלחמה על הורות. כל המחקרים מדגישים את המורכבות של השפעת המלחמה על ילדים ואת החשיבות של תקשורת פתוחה ותמיכה רגשית מותאמת לגיל. הם גם מצביעים על הצורך בהנחיות ברורות להורים ולמחנכים כיצד לדבר עם ילדים על נושאים רגישים אלה. החידוש במחקר הנוכחי הוא בהתבוננות הממוקדת בקשיי התיווך של מושגים עמומים (חטוף שבוי) נושאי מטען אמוציונלי קשה ומורכב והדרך בה ההורים מתמודדים עם התיווך שלהם.

שאלת המחקר עוסקה באופן שבו הורים בישראל תיווכו לילדיהם את המושגים הללו, תוך בחינת תחושת המסוגלות ההורית, הקשיים שחוו, והדרכים שבהן ניסו להגן על ילדיהם מפני תחושות חרדה ואי-ודאות. המחקר מתבסס על מודלים תיאורטיים של הבנת מושגי מלחמה ושלוש בתחום הפסיכולוגיה והחינוך. המחקר נערך בגישה משולבת של ניתוח שאלונים כמותניים ואיכותניים (Mixed Methods). מדגם המחקר כלל 1,189 הורים לילדים בגילאי 5-10, אשר נשאלו על אופן ניהול השיח עם ילדיהם, תחושותיהם במהלך השיחה, ומקורות המידע של הילדים על נושא החטופים והשבויים תוך שימוש בשאלונים כמותניים ואיכותניים.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שכמחצית מההורים יזמו שיחות עם ילדיהם בנושא, כאשר רבים חוו קושי משמעותי במציאת מילים מתאימות ובהתמודדות עם שאלות ישירות של הילדים. הורים רבים בחרו בפישוט לשוני או צמצום המידע כדי להגן על ילדיהם מפני חרדה, בעוד שאחרים התמודדו עם אתגרים רגשיים פנימיים בשיח. נמצא כי הורים מבוגרים ובעלי יותר ילדים נטו לקיים שיחות בנושאים אלו בתדירות גבוהה יותר, ואילו הורים צעירים יותר ואלו בעלי רמות השכלה נמוכות נטו להימנע משיחות בנושא. כמו כן, נמצא כי קיים פער מגדרי מובהק – אימהות נטו ליזום שיחות יותר מאשר אבות.

מסקנות המחקר מדגישות את הצורך בהדרכה מקצועית להורים במצבי חירום, על מנת לספק להם כלים לתיווך מושגי מלחמה באופן מותאם גיל, תוך חיזוק תחושת הביטחון והחוסן הנפשי של הילדים. כמו כן, ניכרת חשיבותה של התערבות מוסדות החינוך בהענקת מסגרת תומכת לשיח פתוח ומותאם עם הילדים. המחקר מספק תובנות יישומיות לפיתוח אסטרטגיות תמיכה להורים וילדים בהתמודדות עם טראומה קולקטיבית, מתוך הבנה כי השפה והתקשורת מהוות כלי מרכזי בהתמודדות עם מצבי חירום קיצוניים. המחקר מהווה גם תשתית אפשרית לפיתוח תוכניות הדרכה חינוכיות במערכת החינוך, בקהילה, במדיה ובעיקר כסיוע בהדרכת הורים.

שפה וזהות במרחב טעון: העברית ככלי להתמודדות עם אנטישמיות בקרב סטודנטים בארצות הברית

ורדית רינגולד וליירם קובלנץ

בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר והמלחמה בין ישראל לחמאס, נרשמה עלייה דרמטית בגילויי האנטישמיות בקמפוסים בעולם בכלל ובארצות הברית בפרט. התגברות זו יצרה תחושת מצוקה וחוסר ביטחון בקרב סטודנטים יהודים ולא-יהודים, המתקשים לזהות, לפרש ולהגיב לביטויים אנטי-ציונים ואנטישמיים שלעיתים מוסווים במעטפת שמיועדת לשוות להם לגיטימציה. בתוך מציאות מורכבת זו בולט תפקיד לימודי השפה והתרבות העברית כמנגנון היכול לייצר חוסן אישי.

מחקר זה שאנו מבצעים בקונסורציום להוראת השפה והתרבות העברית באוניברסיטת ברנדייס, מבוסס על סקר אנונימי שהופץ בכ-15 מכללות ואוניברסיטאות, ציבוריות ופרטיות, בארצות-הברית, בקרב סטודנטים שיודעים עברית, החל מרמה בסיסית ועד לדוברי עברית. הסקר בחן את הקשר בין רמת השליטה בשפה לבין תחושת המסוגלות להתמודדות עם תכנים אנטישמיים, הן בקמפוסים והן במרחבים החברתיים ודיגיטליים. מהנתונים האיכותניים שעלו עולה כי ידיעת העברית תורמת משמעותית לתחושת החיבור לישראל, להבנת ההקשרים של השית, ולהתמודדות פעילה עם פרשנויות שעלולות להיות מוטות. בין היתר נכתבו דברים כמו: "העברית חיברה אותי לשורשים שלי." אחר הוסיף: "הרגשתי שאני מבין טוב יותר את התרבות והתקשורת הישראלית, וזה עוזר לי להגיב לאנטישמיות בצורה מושכלת." דוברים נוספים תיארו כיצד הלימודים הפכו עבורם לכלי פרשני חברתי: "העברית נתנה לי כלים להבין מה באמת נאמר בשיח הציבורי על ישראל ולהבחין מתי מדובר בביקורת לגיטימית ומתי בגזענות במסווה."

המחקר מדגיש כי השפה העברית איננה רק אמצעי תקשורת, אלא גם מהווה סוכן תרבותי ומאפשרת לחדד את הזהות האישית במציאות של קונפליקט גובר, כמו זה בו אנו מצויים. היא אף מאפשרת לייצר חוסן המסייע לסטודנטים, בין אם יהודים ובין אם לאו, להתמודד ולהדוף נסיונות לרדיקליזציה, בעיקר בקמפוסים. ממצאים אלה מעידים לדעתנו על הפוטנציאל הפדגוגי והחברתי הגלום בלימודי עברית בעידן של שסעים, ומציעים את השפה ככלי משמעותי להתמודדות חינוכית עם שנאה וזהות.

כאשר סמנטיקה יוצרת מציאות: מתי הפך הביטוי "Free Palestine" לאנטישמיות?

רחלי ברץ

בעולם שבו מילים מעצבות תפיסות, אנו עדים בשנה האחרונה למהפך באופן שבו ביטויים הקשורים לסכסוך הישראלי-פלסטיני הפכו ממחאה פוליטית לגיימית לסמלים של שנאה אנטישמית. מלחמת "חרבות ברזל" לא רק שינתה את המציאות הביטחונית במזרח התיכון, אלא גם סימנה נקודת מפנה בשיח העולמי, כאשר אנטישמיות חדשה מתבטאת יותר ויותר בצורות שונות של שנאת ישראל תחת מסווה של לגיימיות.

הרצאה זו מציגה את הטרנספורמציה הסמנטית שעבר הביטוי "Free Palestine" בשיח הציבורי העולמי, בעקבות מלחמת "חרבות ברזל". אדגים איך ביטוי זה עבר שינוי משמעותי: מסיסמה המבטאת שאיפה לגיימית להגדרה עצמית פלסטינית, הפך הביטוי לסמל אנטישמי המשקף את שלילת הלגיימיות של מדינת ישראל וזכות ההגדרה העצמית של העם היהודי. תיאוריות לשוניות-חברתיות, כדוגמת משנתו של וולושנוב (1895-1936) רואה את הקשר בין תפיסה לשונית ואת השפה ככלי מרכזי לבין עיצוב והבניית אידיאולוגיה, גם עבודתו של ואן דייק (Van Dijk, 2001) מדגישה את השפעת השיח על התודעה והפעולה הפוליטית.

העבודה מתבססת על ניתוח שיח רב-ערוצי הכולל קמפוסים אוניברסיטאיים, הפגנות ציבוריות, רשתות חברתיות ואירועי תרבות וספורט בינלאומיים. באמצעות ניתוח תוכן, נבחנים ההקשרים שבהם מופיע הביטוי, הסמלים הנלווים אליו והשינויים במשמעותו בהתאם לקונטקסט הפוליטי והחברתי בו הוא הופיע. הניתוח מתייחס לשיח הנשען על דרכי שימוש בלשון ובמבעים סימבוליים אחרים, אשר משמשים לאותת על השתייכות חברתית או אידיאולוגית (Gee, 1996).

הממצאים מעידים כי מאז 7 באוקטובר 2023 חלה 'זליגה סמנטית'. הביטוי "Free Palestine" הפך מקריאה פוליטית לשתני מדינות לקריאה למחיקת מדינת ישראל ("מהנהר עד הים"). מביטוי של ביקורת מדינית לגיימית, לקריאות המלוות בקריאות אלימות כלפי יהודים, ויש שיגידו כי הביטוי אשר הביע בעבר שאיפה ותקווה לשלום אולם בשנה האחרונה אנו רואים כיצד הפך לקריאת קרב המושתתת על אידיאולוגיה אנטישמית. מקרי מבחן חושפים כיצד השימוש בביטוי זה חרג מגבולות הביקורת הפוליטית הלגיימית והפך למסווה רטורי לשנאת יהודים מסורתית תחת כסות של אנטי-ציונות.

הניסיון להפריד בין אנטי-ציונות לאנטישמיות מתעלם מתהליכים סמנטיים המעוגנים בהגדרת האנטישמיות של כח המשימה הבינ"ל להנצחת זכר השואה (The International Holocaust Remembrance Alliance, 1995), אשר קובעת ששלילת זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית מהווה אנטישמיות. משמעות הדבר היא שמחיקת ישראל כמדינה יהודית אינה רק עמדה פוליטית אלא שיח המייצר אפקט אנטישמי. יתרה מזו, ניסיונות של ארגונים יהודיים אנטי-ציוניים להכשיר רטוריקה זו ממחישים את המורכבות הסמנטית של השיח העכשווי.

ההרצאה מציעה תובנות על האופן שבו תהליכי שינוי סמנטיים משקפים ומעצבים מתחים חברתיים-פוליטיים בתרבות הגלובלית. בעידן שבו שנאת יהודים "קלאסית" נדחית במרחב הליברלי, אנטישמיות המופיעה בלבוש אנטי-ציוני זוכה ללגיטימציה, תוך טשטוש ההקשר בין שלילת זכות ההגדרה העצמית של העם היהודי לבין אנטישמיות בצורתה ההיסטורית.

האנליזה הלשונית-חברתית חושפת טרמינולוגיית שנאה המשנה צורה ומסווה את עצמה תחת מעטה של לגיטימיות פוליטית. השפה הופכת לזירה מרכזית במאבק על הלגיטימיות של מדינת ישראל וזכות קיומה של הזהות היהודית במרחב הציבורי הגלובלי. ההרצאה אינה מציגה דעה פוליטית ותמיכה ברעיון אידיאולוגי של מפלגה מסוימת אלא הצגת השינוי שהתרחש במרחב הציבורי העולמי.

המושג: אתגרים לשוניים בהשכלה גבוהה

יו"ר: אורלי חיים

תהליכי פתרון שאלות הבנת הנקרא במבחן יע"ל בקרב דוברי ערבית שפת אם – תפיסה ביקורתית

נעמי אורן

במקומות רבים בעולם נעשה שימוש במבחנים ככלי למיון וסינון ללימודים גבוהים. מבחנים אלה נקראים בספרות המחקר בעלי סיכון גבוה (High-stakes tests). כלומר, מבחנים שיש להם משמעויות והשלכות מרחיקות לכת לנבחנים, מעבר לבחינה עצמה. בשני העשורים האחרונים התפתחו תיאוריות ביקורתיות על מבחנים (Critical Language Testing) המבוססות בעיקר על עבודותיו של מסיק (Messick 1981, 1989) שביקש להרחיב את מושג תוקף המבנה כממד להערכת בחינות. בהרחבה זו הודגשה החשיבות לבחון את תוקפם של מבחנים לא רק מבחינת התוכן והמבנה אלא גם מבחינת ההשלכות והשימושים שיש להם בעולם החינוך והחברה של הפרט הנבחן.

בקבלה ללימודים גבוהים בישראל קיימים אמצעים רבים למיון וסינון והם בעיקר א. בחינת הבגרות המועברת בסיום בית הספר התיכון וב. הבחינה הפסיכומטרית (גולדצווייג, 2015; קנת כהן 2001; וטרול ואורן, 2011). עבור כל דוברי עברית כשפה שנייה ובכללם דוברי ערבית, ישנו אמצעי מיון נוסף בסיכון גבוה, והוא מבחן יע"ל הבודק את הידע בעברית באמצעות מיומנות הבנת הנקרא וכתובה. מחקרים מראים שבשנים האחרונות ישנו מספר הולך וגדל של דוברי ערבית שפת אם הנבחנים במבחן יע"ל (ראשי תיבות של ידע עברית לעולים), שהוא המבחן הנפוץ ביותר בכדי להתקבל ללימודים אקדמיים באוניברסיטאות ובמכללות בישראל.

המחקר שאותו אציג בדק האם מבחן יע"ל מהווה חסם לתלמידים דוברי ערבית. זאת, על ידי בדיקת תוקף הבחינה (תוקף מבנה והשלכות). המחקר בדק כיצד דוברי ערבית שזו שפת אםם, העומדים להיבחן בבחינת יע"ל מתמודדים עם תהליך הפתרון בסוגים של שאלות בהבנת הנקרא וכן את עמדותיהם בנוגע לבחינה ואת רמת המוכנות שלהם לבחינה. תהליך המחקר התבצע בגישה איכותנית וכלל א. ראיונות אישיים עם 14 נבדקים – נשים וגברים דוברי ערבית שפת אם. עיקרו של כל ראיון כלל בחינת דמה – כלומר, הנבדקים פתרו בעל פה במהלך הראיון שאלות רב ברירה משלושה סוגים – השלמת משפטים, ניסוח מחדש וקטע קריאה שלאחריו שאלות רב ברירה. הנבדקים פתרו את השאלות בשיטת חשיבה בקול – think aloud, וכן שוחחו על עמדותיהם לגבי בחינת יע"ל. ב. שיחה בקבוצת מיקוד עם 10 נבדקים – גברים ונשים דוברי ערבית שפת אם. השיחה עסקה בידיע של הנבדקים על בחינת יע"ל ותחושותיהם לגבי הבחינה. כל הנבדקים הן בראיונות והן בקבוצת המיקוד עמדו להיבחן בבחינת יע"ל.

ממצאי המחקר התמקדו בשלושה תחומים. א. ידע קודם לגבי הבחינה; ב. ביצוע הבחינה בהבנת הנקרא דרך מבחני הדמה; וג. עמדות של הנבדקים לגבי בחינת יע"ל. התוצאות הראו כי קיימים כשלים בתוקף המבחן על פי ממדי התוקף הקיימים בתיאוריות הביקורתיות על מבחנים. הכשלים הם בתוקף המבנה, ובאוריינות המבחנית זאת, במיוחד בהתייחס לרקע של דוברי הערבית ושיטות לימוד העברית המוכרות להם. כמו כן ניכר פער גדול מאד גם בין היכולת הכתובה של הנבדקים לבין היכולת הדבורה בשפה העברית. המחקר מחזק את הדרישה להמשיך לעדכן ולחדד את המושגים של תוקף מבנה ותוקף ההשלכות

בכל הנוגע למבחנים בעלי סיכון גבוה בעולם כולו במיוחד בקבוצות אוכלוסייה מוחלשות כמו דוברי ערבית בישראל.

גולדצויג, א. (2015). סקירת מערכות מיון להשכלה הגבוהה ברחבי העולם. אתר מאל"ו.
קנת-כהן, ת., טורוול, א., ואורן, כ. (2011). הוגנות מערכת המיון לאוניברסיטאות לפי שפת היבחנות מכפ"ל (ערבית או עברית) ומגדר. אתר מאל"ו

Messick, S. (1981). Evidence and ethics in the evaluation of tests. *Educational Researcher*, 10, 9-20.

Messick, S. (1989) Validity. In R. Linn (Ed.), *Educational measurement* (pp.447-474). ACE/Macmillan.

עשיית מאמץ מול נקיטת זהירות: שפה ותקשורת בין עובדים יהודים וערבים במכללות מעורבות

אורן הבר

מחקר זה בוחן את השימוש בשפות ואת התקשורת בין יהודים וערבים במקומות עבודה בישראל. אתרי המחקר שנבדקו הם מכללות שבהן סגל יהודי-ערבי מעורב. הרקע התיאורטי של המחקר מבוסס על ספרות העוסקת ביחסים בין יהודים וערבים בישראל – כקבוצות בקונפליקט – הן מבחינת שימושי שפה ועמדות בנושא השפה בקרב קבוצות אלו (למשל, Hawker, 2019), והן מבחינת יחסי העבודה ביניהם (Darr, 2018). המחקר גם עושה שימוש במקורות לגבי רב-לשוניות במקום העבודה (Lüdi, 2013).

שתי שאלות מחקר עיקריות נשאלו, על יחסי הכוח בין העובדים משתי הקבוצות, ועל העמדות והאידיאולוגיות שלהם כלפי השפות שלהם ושל הצד האחר. כדי לענות על שאלות המחקר, נעשה שימוש בשיטות איכותניות, ובראשן 20 ראיונות מחקריים עם עובדים יהודים וערבים בשלושה קמפוסים של שתי מכללות שונות – שתיים בירושלים ואחת בחיפה.

מבחינת יחסי הכוח, המחקר בדק את יכולתם של עובדים מקבוצת המיעוט להשתמש בערבית במכללות המעורבות, ואת יכולתם לקיים דיון פוליטי בחופשיות. נמצא כי עובדים ערבים משתמשים בערבית באינטראקציות לא-פורמליות. באינטראקציות מובנות, העובדים עשויים להשתמש בערבית כאשר לעובדים היהודים ישנה ידיעה מספקת של השפה, וכן להשתמש בערבית בכיתות הלימוד לצורך שיפור ההבנה. נמצא כי גורמים שונים עשויים להשפיע על החופש לדון בנושאים פוליטיים, כולל רמת הוותק של העובד במכללה, השאלה האם נושא במשרה בכירה, ומאפיינים אישיים של העובד.

באשר לעמדות ולאידאולוגיות הלשוניות של העובדים, העמדות של העובדים היהודים כלפי השפה הערבית נמצאה כחיובית יותר מפי שמופיע לרוב בספרות המחקרית. עם זאת, דווח על עמדות שליליות מסוימות בקרב הסטודנטים. במקרים שבהם עובדים יהודים יודעים ערבית, אפילו ברמה מוגבלת, מתאפשרות פונקציות שונות, כולל יצירת יחסי קרבה עם עובדים וסטודנטים פלסטינים, השתתפות בפגישות המתנהלות בערבית וסיוע לסטודנטים להבנת חומר בכיתת הלימוד. העמדות של עובדים ערבים כלפי השפה העברית מתוארות בדרך כלל כאינסטרומנטליות.

מבחינת היחסים בין העובדים היהודים והערבים, ניתן לזהות מתח בין התימות של "עשיית מאמץ" ו"זהירות" – התימה של "עשיית מאמץ" מייצגת ניסיון של העובדים להתקרב זה לזה, בעוד שהתימה של "זהירות" מתייחסת לרצון של העובדים להגן על עצמם וגם להימנע מפגיעה בצד השני. את המתח הזה אפשר להקביל לניגוד בין "נימוס חיובי" לבין "נימוס שלילי" המופיע בספרות המחקרית (Brown & Levinson, 1987).

תרומתו של מחקר זה טמונה בניסיון לזהות תנאים שבהם יכולה להתקיים תקשורת חיובית יותר, וחופשית יותר, בין עובדים מקבוצות שונות, ובכלל זה מדיניות מוסדית של קבלת קבוצות שונות ותרבותן, שיתוף עובדים מקבוצות מיעוט בתהליכי קבלת החלטות, הגברת ההיכרות של שני הצדדים עם השפות של הצד השני, וכן עשיית מאמץ על ידי עובדים מכל אחד מהצדדים להתקרב לאחר (למשל, על ידי למידת שפתו) ולגלות התחשבות באחר.

Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.

Darr, A. (2018). Palestinian Arabs and Jews at work: Workplace encounters in a war-torn country and the grassroots strategy of 'split ascription.' *Work, Employment and Society*, 32(5), 831–849.

Hawker, N. (2019). *The politics of Palestinian multilingualism: Speaking for citizenship*. Routledge.

Lüdi, G. (2013). Receptive multilingualism as a strategy for sharing mutual linguistic resources in the workplace in a Swiss context. *International Journal of Multilingualism*, 10(2), 140–158.

מבעד למסך האנגלית: עמדות ורגשות של מרצים וסטודנטים בקורסי EMI בהשכלה הגבוהה

אורלי חיים ומיכל טננבאום

מאז 2021, נדרשים כל הסטודנטים לתואר ראשון במוסדות האקדמיים בישראל להשלים לפחות שני קורסי תוכן הנלמדים באנגלית (EMI) כחלק מחובותיהם האקדמיות. בעוד שיש הרואים שיטות הוראה מסוג זה כיעילות ומקדמות למידה כמו גם ידע שפתי רלוונטי, אחרים מצביעים על מורכבות היישום של שיטת הוראה זו ואינטראקציה של משתנים רבים המשפיעים על יעילות התהליך וההישגים כגון מוטיבציה של הסטודנטים, מגדר, שפת אם ושליטה באנגלית, כמו גם זהות מקצועית של המורים ושליטה שלהם בשפת ההוראה. קולות ביקורתיים אף מציינים אפשרות של פגיעה בלמידת התוכן בשל חוסר שליטה מספקת באנגלית, השתתפות ואינטראקציה מוגבלות בשיעורים, וגישה חד-לשונית המתמקדת באנגלית בלבד תוך התעלמות מהרפרטואר הלשוני והיכולות הרב-לשוניות של הסטודנטים.

מטרת המחקר הנוכחי הייתה להעמיק את ההבנה בנוגע לנקודות המבט של המרצים המלמדים בקורסי EMI באשר לאתגרים הכרוכים בהוראת קורסים אלו, את פרקטיקות ההוראה שלהם, שאלות לגבי המדיניות הלשונית של המוסד – עד כמה מפורשת או סמויה, עד כמה קיימת, ועד כמה המרצים שותפים

בכך, וכן ואת ההיבטים הרגשיים הנלווים להוראה באנגלית הן עבור המרצים עצמם, והן עבור הסטודנטים, כפי שהמרצים חווים זאת.

גישת המחקר הייתה אינדוקטיבית, איכותנית. במחקר השתתפו 20 מרצים מתחומי דעת שונים, בעלי רקע לשוני שונה, מהגרים (חלקם דוברי אנגלית כשפת אם ואחרים מארצות אחרות) וילידי הארץ, ממוסדות אקדמיים שונים בישראל. הנתונים נאספו באמצעות ראיונות עומק חצי-מובנים וניתוח חומרי הקורסים. ניתוח התוכן של הראיונות חשף מספר אתגרים מרכזיים: קושי בנוגע ליכולת להעביר את תכני הקורס באנגלית באופן מדויק תוך דגש על כך שהוראת EMI רחוקה מאד מתרגום פשוט של קורסים קיימים; מגבלות של מיומנויות השפה האנגלית בקרב סטודנטים המשפיעים על רמת הקורס, מה שמוביל למתח בין שאיפה לשמור על רמה אקדמית גבוהה לבין הבטחת הבנת הסטודנטים; קשיים רגשיים הקשורים לשימוש בשפה שנייה – הן של המרצים והן של הסטודנטים; תמיכה מוסדית בלתי מספקת ותחושה של חוסר הבנה של קובעי המדיניות באשר למורכבות הכרוכה בקורסים אלו; אמונות שונות בנוגע למשמעויות הכרוכות בהוראה באנגלית ובשיח באנגלית המשתקפות גם בפרקטיקות שונות בכל הנוגע לעירוב לשוני – בהרצאות, במצגות, בדיונים בכיתה, ובמטלות. הממצאים מצביעים גם על כך שרקע המרצים, הנסיון האישי שלהם, וזהותם האתנו-לשונית משפיעים על עמדותיהם ועל הפרקטיקות שלהם בקורסים אלו. מעבר לכך, הממצאים מדגישים אתגרים ייחודיים בהקשר הישראלי הרב לשוני והרב תרבותי, ובפרט שיעור גבוה של קבוצות מיעוט לשוניות כגון ערבים ועולים ממקומות שונים, שבנוסף לצורך להתמודד עם שליטה בעברית נדרשים בקורסים אלו ללמוד באנגלית.

המחקר מדגיש את הצורך הדחוף במערכות תמיכה מקיפות ומעמיקות יותר בכל הנוגע בקורסים מסוג זה: הקצאת משאבים לשיפור מיומנויות האנגלית של הסטודנטים, הכשרות סגל בשיטות הוראה מגוונות של קורסי EMI והכרה בכך שאין מדובר רק בתרגום של קורסים קיימים. חשוב לפעול להעמקת ההבנה באשר למושגים כגון רפרטואר השפות המלא של הלומדים, ו-translanguaging, חשיבותם עבור הלומדים ודרכים אפקטיביות לשלבם במהלך ההוראה. היבט נוסף הינו הגברת המודעות להיבטים הרגשיים הכרוכים בקורסים מסוג זה, עבור סטודנטים ומרצים כאחד, וזיהוי עמדות ואמונות של מרצים בנוגע להוראה בשפה אחרת, שכן יש לכך השלכות גם על פרקטיקות ההוראה שלהם. לבסוף, יש חשיבות בפיתוח מדיניות מוסדית המותאמת לצרכים הייחודיים של האוכלוסיות השונות בהקשר הישראלי ובפרט סטודנטים המשתייכים לקבוצות מיעוט. התמודדות עם אתגרים אלו חיונית על מנת לעודד שילוב אפקטיבי של EMI ולשפר את תוצאות הלמידה בסביבות אקדמיות מגוונות רב-לשוניות.

המושב: שפה מגדרית בשיח דיגיטלי

יו"ר: ענבר דהן

השפעות של חשיפה למסגור תקשורתי סטריאוטיפי על דעת קהל

יוסי דוד

In recent decades, there has been an increase in scholarly attention to the social and psychological effects of stereotypes and gendered stereotypes on human life and behavior (Cuddy et al., 2015; Hayes & Lawless, 2016; Schemer, 2012). Priming stereotypical thinking and attributing stereotypes to public figures have an important role in shaping attitudes and emotions (David, 2023; Maoz, 2009). For example, previous studies have shown that the gender of an outgroup's political leader affects attitudes and emotions toward these leaders' nations (Maoz, 2009) as well as differences between men and women in attitudes and perceptions toward groups of others (Behm-Morawitz & Mastro, 2008). Other studies have shown that gender stereotypes have an effect on emotions and attitudes toward and willingness to support the outgroups (David, 2023; David & Maoz, 2015; David et al., 2016).

This paper uses three experimental studies conducted among Jewish-Israeli and German participants to explore how counter-stereotypical versus stereotypical media frames might shape attitudes and allyship behavioral intentions. The study aims to explore the underlying mechanisms of the ways in which exposure to counter-stereotypical media frames describing political leaders in the media contributes to shaping public opinion and allyship behavioral intentions toward that leader's nation. While previous studies have examined the effect of stereotypical media frames, i.e., men with masculine stereotypes and women with feminine stereotypes, this study examines the effect of using counter-stereotypical media frames.

To do so participants were exposed to a news item that included stereotypical or counter-stereotypical media frames describing a woman or man political leader of another nation. The findings from three bifactorial experiments (2 [stereotypical or counter-stereotypical] x 2 [woman or man] demonstrate the underlying mechanisms of the effect of stereotypical media frames in shaping positive attitudes and allyship behavioral intentions toward the other nation. The indirect effect of counter-stereotypical frames on public opinion and allyship behavioral intentions was significant in all three studies. However, while in Israel, the response to counter-stereotypical frames of man political leaders was positive, for women political leaders, it was negative. In Germany, the response to counter-stereotypical frames of

man political leaders was negative; for women political leaders, it was positive. These findings suggest that while gendered stereotypes are used across cultures, the effect of stereotypical media frames differs when it is directed to man versus woman political leaders and depending on the specific culture. Studying the effect of stereotypical media frames is important for better understanding media effects and may be useful to study another layer of the effect of gender in the psychology of media frames of political and intergroup issues.

”אבל אני בת :”/ : שפה שוויונית במוצרים דיגיטליים

דפנה אייזנריך

כידוע, לשפה העברית יש מטען מגדרי כבד. השימוש בשמות עצם, בכינויי גוף ובפעלים מחייב סימון לפי מין, ואין בעברית הטיית גוף נייטרלית. לפי הכללים שמפרסמת האקדמיה ללשון העברית, ”צורת הזכר בעברית משמשת לא רק לזכר. היא גם הצורה שאנחנו נוקטים כשאין לנו צורך להבחין במין – כלומר היא גם הצורה הסתמית, הלא מסומנת. על כן צורת הזכר יפה גם לנקבות, מה שאין כן צורת הנקבה : זו מציינת רק נקבה ומוציאה את הזכר”. הבעיה היא שבעידן דיגיטלי, כשיותר ויותר ממשקים מתאימים עצמם למשתמשים (פרסונליזציה), פנייה במגדר הלא נכון לחצי מקהל היעד פוגעת בחוויית השימוש, יוצרת תחושה של זלזול והדרה, בולטת לרעה ולכן גם פוגעת באופן שבו נתפס הארגון.

בגלל שהזכר הסתמי הוא הנורמה, הנטייה הרווחת היא לראות בבעיה הזאת כבעיה של נשים, אבל בפועל גם גברים שנתקלים בפנייה בלשון נקבה בממשקים דיגיטליים מרגישים תחושות דומות, ובוודאי אנשים על הרצף המגדרי שנדרשות. ים לשלל פשרות ופתרונות יצירתיים בגלל הדיכוטומיה המחייבת של העברית. מעבר לתחושה הסובייקטיבית, מחקרים מראים שלשימוש בלשון זכר בפנייה לנשים יש השלכות שליליות גם על תפיסה עצמית ועל ביצועים בפועל, והוא משפיע גם על הייצוגים המנטליים שלנו (למשל כשאנחנו מתבקשים לחשוב על ”עובד מצטיין” או ”מועמד למלגה”).

בעולם כולו יש מגמה הולכת וגוברת לאמץ שפה מכלילה. באו”ם ובאיחוד האירופי פורסמו מדריכים לכתובה שוויונית בשפות שונות; גם כותבות UX בכירות התאחדו ופרסמו מדריכים מצולמים לכתובה שוויונית ב-12 שפות; ארגונים מסחריים גדולים מבינים ששפה מכלילה היא חלק בלתי נפרד מפרסונליזציה, ומשקיעים משאבים בפיתוח חוויה מותאמת ובכתובה לכל המגדרים; וכמובן שהבינה המלאכותית היא משאב אדיר שיכול לקצר משמעותית את הזמן שלוקח לנסח טקסטים נייטרליים ומאוזנים מגדרית.

עקרונות ליישום בכתובה: הקפדה על נוסח הפנייה: שימוש בטכניקות כתיבה כדי לפנות בשפה נייטרלית ככל הניתן, או התאמה של הממשק למגדר של המשתמשים; רגישות לנושא השפה בכל שלבי העבודה על המוצר: שימוש בשפה מכלילה בשלבי הפיתוח יעזור לזהות צרכים של מגוון משתמשים, ולתת להם מענה; מודעות לרצף הביולוגי והמגדרי: הבנה שיש הבדל בין מין ביולוגי, זהות מגדרית ונוסח הפנייה, ושלא תמיד הם חופפים; הימנעות מסטריאוטיפים מגדריים: בחינה של המוצר והסרת סטריאוטיפים מגדריים בטקסט, בעיצוב ובתמונות.

לסיכום, שימוש בשפה שוויונית במוצרים דיגיטליים הוא לא רק עניין של תקינות פוליטית, אלא הוא הכרחי ליצירת חוויית שימוש טובה יותר, חיבור חזק יותר עם המשתמשים וקידום חברה שוויונית יותר.

שפה מכילה בין הטיפות: לפנות לכל המגדרים מבלי לעצבן אף אחד

יובל הולצמן

כתיבה ותרגום תמיד מרגישים כמו הליכה על חבל דק. גם בספרות, גם בדרמה, גם בשיווק וגם בעולם הדיגיטלי, השפה הכתובה חייבת למצוא את האיזון הנכון בין גורמים קוטביים. הטקסט צריך להיות אידיומטי ונטורליסטי מצד אחד, אבל נהיר וקולע מצד שני; ואם הוא מתורגם, הוא גם צריך לאזן בין נאמנות למקור ונאמנות לשפת היעד.

עוד מאזן שהטקסט חייב להתחשב בו הוא זה של התאמה למגדר של הקורא או הקוראת, המאזין או המאזינה. פעם, טקסטים בעברית פנו לכולם בלשון זכר ההגמונית והפלו את כל מי שלא. עם הזמן, הגישה הזו איבדה מכוחה, אבל בהיעדר לשון פנייה ניטרלית, הפתרונות היו חייבים להיות יצירתיים. הישועה לא באה מהשפה אלא מהטכנולוגיה, והיום ממשקים מתחילים לפנות אל משתמשות ומשתמשים במגדר שלהם. אבל המסע לא תם, וההתפתחות הזו מעמידה קשיים חדשים.

המשך העבודה על כתיבה ותרגום בשפה הולמת-מגדרית כרוך, למרבה הצער, בהתחשבות ברגשות ההגמוניה הפטריארכלית. אנחנו חיים בעולם קפיטליסטי, שבו אנשי שפה משרתים חברות שאכפת להן קודם כול מהרווחים שלהן. חברות נוקטות צעדים של הכלה, קבלת האחר והנגשה אך ורק כשהם משתלמים להן. בהקשר הזה נטבע המונח Woke-washing – הלבנה באמצעות מראית עין של צדק חברתי ומגדרי. בין שמניעי החברות ציניים לחלוטין ובין שמדובר בהחלטות מצפוניות של מקבלי החלטות, השינוי הזה בא רק כאשר ההשלכות שלו ניטרליות או אף חיוביות לרווחי החברה.

מאותה סיבה כלכלית, שינויים מערכתיים בגישה הלשונית של תוכן דיגיטלי נעשים לאט ובהדרגה, וכפופים לאילוצי תקציב ותיעודף. על אף שהנפשות הפועלות בתפקידי הכתיבה והתרגום עשויות להיות פמיניסטיות ופרוגרסיביות (ואגב, נשים ברובן), הן לא יוכלו לברוא שפה מכילה בצלמן מבלי להביא בחשבון את ההשפעה על רווחי החברה שהן משרתות. וזהירות כלכלית משתלבת עם עוד שיקול משמעותי. מצד אחד, בעשורים האחרונים, סוף-סוף ניכרים שינויים חיוביים בהלך הרוח החברתי בזכות מאבקים ארוכי שנים ועקובים מדם על זכויות נשים, להטב"ק+, בעלי מוגבלויות וקבוצות שוליים אחרות. מצד שני, הכוח הריאקציוני שבלם את השינויים האלה ממשיך במאבק הנגדי שלו, ולעיתים גם מצליח להחזיר את הגלגל לאחור.

מדובר בכוח אנטי-פמיניסטי, להטב"בופובי ורגרסיבי. עם זאת, תהיה זו טעות לחשוב שמדובר בקיצוניים הזויים בלבד – מדובר בעיקר בבני אדם "נורמטיביים" ו"שפויים" שיגדירו את עצמם כמתונים. הם רק חשים שהצד השני עבר את גבול הטעם הטוב, וצריך לקחת צעד אחד אחורה – לא לדכא נשים ולהטב"ק+ אלא רק לדאוג שלא יקבלו "זכויות יתר". מה שהם באמת מתכוונים הוא שחלילה לא יירמסו זכויות היתר של הגברים הסיסג'נדרים הלבנים – ובהקשר הישראלי, גם זכויות היתר של יהודים, של אשכנזים, של דתיים. האנשים האלה, שלא בודיעין, עושים את מלאכתה של ההגמוניה הפטריארכלית. הם מצביעים על תופעות בלתי מזיקות כסימנים לכניעה לפרוגרסיביות-יתר, ומעלימים עין מהצדק הכללי שהן שואפות לקדם. וזה קורה הרבה בהקשר הלשוני: התרסה נגד פנייה משולבת לגברים ולנשים וגועל מה"נקודה

המגדרית". וזה עוד כלום לעומת הגבריריות (fragile masculinity) שתביא איתה פנייה לגבר בלשון נקבה, אף שנשים סובלות את ההיפך כל הזמן.

לכן, כותבים וכותבות, עורכים ועורכות, ומתרגמים ומתרגמות מחוייבים לחשוב באופן פרגמטי, כדי להתחשב בכוחות הכלכליים והחברתיים שברקע. אנחנו יכולים לכתוב בשפה ממוגדרת כמו העברית ועדיין לפנות באופן הולם לכולם ולכולן, אבל חייבים בה-בעת להתחשב בכוחות הראקציה שעומדים מנגד.

Google ישראל מעדכנים את השפה

יעל סלע

בעידן הדיגיטלי, ממשק המשתמש מהווה נקודת מפגש קריטית בין אדם לטכנולוגיה, והשפה שבה הוא מעוצב משפיעה עמוקות על חוויית המשתמש. עבור חברה גלובלית כמו Google, האתגר מורכב במיוחד בשפות ממוגדרות, שבהן מבנים דקדוקיים נוטים לפי מגדר. מבנה לשוני זה מציב דילמה מתמדת: כיצד לעצב ממשק שיפנה באופן טבעי ומכבד לכלל המשתמשים והמשתמשות. פנייה גנרית בלשון זכר, שהייתה והינה ברירת המחדל בתקשורת עם לקוחות ומשתמשות, עלולה לחזק סטריאוטיפים מגדריים, ליצור חיכוך קוגניטיבי, ולפי מחקרים פנימיים וחיצוניים, אף לערער את תחושת השייכות של נשים. פנייה זו מייצרת עומס קוגניטיבי מתמשך, הדורש מהמשתמשת "לתרגם" את הפנייה לעצמה, ומייצרת ריחוק פסיכולוגי בין המשתמשת למוצר, תחושה התורמת לתפיסה רחבה יותר, לפיה טכנולוגיה אינה מיועדת לנשים.

ההרצאה תציג את התפתחותה של אסטרטגיית הלקליזציה של Google בהתמודדות עם סוגיה זו. הצעד המשמעותי הראשון נעשה בשנת 2017 עם פרויקט "Goliath", שהחל בעברית ומשם התפשט לעשרות שפות ממוגדרות אחרות. המהלך נולד בעקבות סדרת מחקרי משתמשים איכותניים וכמותניים שבוצעו בשפות הממוגדרות המרכזיות של Google (עברית, ערבית והינדי), אשר הצביעו באופן עקבי על חוסר שביעות רצון של משתמשות, בעיקר משתמשות צעירות, מהפנייה הגברית. במסגרת "Goliath", השקיעה Google מאות אלפי דולרים בתרגום מחדש של מיליוני מילים בממשקי המשתמש/ת שלה, במטרה להחליף את הפנייה בלשון זכר בפתרונות ניטרליים-מגדרית, כגון שימוש בשם הפועל. פתרונות אלו היוו צעד חשוב במניעת הדרה, אך מחקרי המשך הראו כי החוויה שהתקבלה, על אף שהייתה מכלילה יותר, הייתה לעיתים מסורבלת ומלאכותית. השפה הניטרלית נתפסה לעיתים כ"רובוטית", ופגעה בזרימה השיחתית הטבעית של הממשק, ובעיקר – חסרה את הממד האישי החיוני לבניית אמון.

תובנות אלו, לצד מחקרים אקדמיים המצביעים על כך שפנייה מותאמת-מגדר משפרת ביצועים וביטחון עצמי בקרב נשים, סיפקו תמריץ להתקדם מעבר לניטרליות. כך נולד פרויקט GAUI - Gender-Appropriate User Interface, המהווה השקעה נוספת בהיקף דומה לתרגום מיליוני מילים נוספות. בעוד שהרעיון אינו חדש, Google היא הראשונה ליישמו בהיקף חסר תקדים: במאות ממוצרים, בכ-40 מהשפות הממוגדרות הנפוצות בעולם, עבור למעלה מ-1.5 מיליארד משתמשים ומשתמשות הדוברים שפות ממוגדרות. המיזם מאפשר להתאים באופן דינמי את שפת הממשק למגדר שהמשתמשים בחרו בחשבון Google שלהם, ובכך מספק חוויה אישית, זורמת ומכבדת. המעבר מפנייה ניטרלית לפנייה מותאמת אינו רק שדרוג טכנולוגי; הוא מהווה שינוי תפיסתי – מעבר ממניעת הדרה להכללה אקטיבית, שמטרתה ליצור תחושת שייכות והכרה אישית עמוקה יותר.

במסגרת ההרצאה, נדון במאפיינים הלשוניים של שפות ממוגדרות שונות, ונפרט כיצד הן נבדלות זו מזו באופן שבו הן מיישמות מגדר על חלקי דיבור שונים. נציג ממצאים המדגימים כיצד השקעה בשפה מכלילה אינה רק מהלך ערכי, אלא גם כלי לשיפור האפקטיביות של המוצר, למשל דרך הגברת שיעורי ההקלטה על קריאות לפעולה (CTA). כחלק מהמחויבות להרחיב את ההשפעה מעבר למוצרי החברה, Google פיתחה את ה-Grammatical Inflection API, המאפשר למפתחי צד שלישי במערכת Android ליישם בקלות ממשקים מותאמי-מגדר באפליקציות שלהם. לבסוף, נראה כיצד אתגרים סוציו-לינגוויסטיים מורכבים הופכים למנוע של חדשנות טכנולוגית. נסביר כיצד אנו ממנפים את כוחם של מודלי שפה גדולים (LLMs) כדי להפוך את פרויקט GAUI לאפשרי בקנה מידה עצום – החל מזיהוי אוטומטי של טקסטים הניתנים להתאמה מגדרית, ועד ליצירת הווריאציות הדקדוקיות הנכונות באופן יעיל. בכך, הטכנולוגיה מאפשרת ל-Google לדבר אל המשתמשים באופן שמכיר, מכבד ומעצים את זהותם.

המושג: תרגום וייצוג לשוני בספרות

יו"ר: יאיר אור

עירוב לשונות כגשר בספרות דיאספורית ובמדע בדיוני; תרגומי "צד שמאל של החושך" ו"חייו הקצרים והמופלאים של אוסקר וואו" כמקרי מבחן

סיגל כספי

השפה משמשת לא רק ככלי תקשורת אלא גם כמשפיעה וכתוצר של תהליכים חברתיים ותרבותיים, וביכולתה להכיל ולגשר על שוני. בהרצאה נבקש להראות כיצד תפיסה זו משתקפת ביצירות מסוגות הספרות הדיאספורית והמדע בדיוני המשלבות מספר שפות (הטרולינגואליזם); ומהי ההשפעה של פרקטיקות שונות של תרגום הטרולינגואליזם על האפשרות שיממש את תכליתו ויצור מפגש משמעותי בין הקוראים ל"אחר".

המטרה בשילוב מספר שפות ביצירות ספרותיות חורגת פעמים רבות מהרצון לחקות מציאות מסוימת (Grutman, 2006). במקרים אלו יש חשיבות לאינטראקציה בין השפה העיקרית לשפה המשנית ולתפקיד שממלאת השפה המשנית ביצירה, שניתן ללמוד עליהם גם מהאופן שבו השפה המשנית מונגשת לקוראים. לאור זאת, אחת השאלות המרכזיות שעולות בתרגום יצירות הטרולינגואליזם היא עד כמה הטרולינגואלי צריך (או יכול) התרגום להיות (Meylaerts, 2006). תפקידי הטרולינגואליזם נחקרו רבות הן בספרות הדיאספורית והן בספרות המדע הבדיוני. עם זאת, טרם נערך מחקר שיעמוד על הדמיון שבין תפקידי הטרולינגואליזם בשתי הסוגות, ויבחן אם דמיון זה מתבטא גם בגישות לתרגום יצירות. אנו נבקש לעשות זאת, ולאחר מכן נציג מקרה מבחן הבודק את תרגומן לעברית של שתי יצירות. על בסיס הפרקטיקות שננקטו נבקש לתאר את האפשרויות הקיימות בתרגום הטרולינגואליזם ואת ההשלכות של כל אחת מהן.

קווי הדמיון בין תפקידי הטרולינגואליזם ביצירות מסוגות המדע הבדיוני לבין תפקידיו בסוגות הספרות הדיאספורית נובעים מעצם השימוש בשפה משנית (Baldo, 2019; Cheyne, 2008). התנועה ביצירה בין השפה המשנית לשפה העיקרית הם חלק מהמסר שמבקשים הסופרים להעביר – בדבר עולם וערכים שאינם קבועים, שיש בהם תנועה ושהמגע שיוצרת תנועה זו יכול/צריך להשפיע על הנוגעים. בשתי הסוגות יש עיסוק במפגש בין תרבויות, ואפשר לראות בשפה המשנית המשולבת ביצירות אובייקט המשקף את החוויה או את נקודות המבט של ה"אחר" ואת הצורך בתיווך ובתרגום. השפה המשנית אינה משמשת רק להעברת תוכן אלא ליצירת חוויה של זרות, היברידיזם ומפגש עם "האחר" אצל הקוראים. בין היתר, מידת ואופן שילובה והנגשתה בטקסט של השפה המשנית יוצרים הזרה המחייבת את הקוראים לבחון מחדש את הנורמות והשקפות העולם שלהם.

תפקידים אלו בולטים בשתי היצירות הטרולינגואליזם הנדונות במחקר. ב"צד שמאל של החושך" השתמשה אורסולה ק' לה גוויין בשפה מומצאת לצד האנגלית כדי לשקף, בין היתר, את החסמים בתקשורת שבין שליח מכדור הארץ לעולם זר ובין תושביו האנדרוגנים של אותו עולם, המקבלים (רנדומלית) מין של גבר או אשה רק בתקופות של ייחוס או רבייה; וב"חייו הקצרים והמופלאים של אוסקר וואו" שילב ג'ונט דיאס ספרדית עם אנגלית כדי לשקף, בין היתר, את החוויה הדיאספורית של גיבור הספר, נער אמריקאי ממוצא דומיניקני, ואת האופן שבו מפגש בין תרבויות מבנה זהויות מורכבות והיברידיזם שפתית ותרבותית.

בשתי היצירות הנגשת השפה המשנית לקוראים מוגבלת והמתרגם נדרש להכריע כיצד לגשת לכך בתרגום. המחקר בוחן את האופנים שבהם הונגשו השפות המשניות בתרגומים של ספרים אלו לעברית ואת ההשפעה של אופנים אלו על התפקידים שיועדו להטרולינגוואליזם במקור. אנו נדגים כיצד פרקטיקות שונות בתרגום יצירות הטרולינגווליות משפיעות על האופן וההיקף שבהם מתאפשר לקוראים הישראלים (ואולי אף לחברה ככלל) לחוות זרות ותרגום תרבותי ולצמוח מכך.

Baldo, M. (2019). *Italian-Canadian narratives of return: Analysing cultural translation in diasporic writing*. Palgrave Macmillan.

Cheyne, R. (2008). Created languages in science fiction. *Science Fiction Studies*, 35(3), 386-403.

Grutman, R. (2006). Refraction and recognition: Literary multilingualism in translation. *Target. International Journal of Translation Studies*, 18(1), 17-47.

Meylaerts, R. (2006). Heterolingualism in/and translation: How legitimate are the Other and his/her language? An introduction. *Target. International Journal of Translation Studies*, 18(1), 1-15.

חיות אדם: דמות הכלב בסיפורת העברית שלאחר מלחמת אוקטובר

אסתי אדיבי שושן

קריאה בסיפורים קצרים, שנכתבו כשנה ויותר אחרי ה-7 באוקטובר 2023, מעידה על תופעה בולטת: העמדת בעל-חיים ובעיקר, כלב כדמות מרכזית בסיפור. ז'אנר הסיפור הקצר, המפורסם, כשלב ביניים, בעיתונות היומית, משקף תגובות ראשונות, מהוססות, על מלחמה זו.

השימוש בבעל-חיים כדמות ספרותית מאפשר ליוצר לעסוק בסוגיות מעוררות מחלוקת הנגרמות ממצב המלחמה הממושך בו נמצאת החברה הישראלית. שאלת המחקר שלי תעסוק באופן השימוש בבעל חיים בסיפורים הישראליים העכשוויים המגיבים למצב המלחמה, בסוגיות שמעלה היוצר בדרך זו ובסיבות האפשריות למהלך זה.

נקודת המוצא הריאליסטית של חלק מהסיפורים שבמרכזם דמות כלב היא שבעקבות המלחמה, הגירוש והעקירה של פלסטינים, נותרו אלפי כלבי בית משוטטים ומורעבים ברחבי הרצועה. (רז ובנודי). פתיחתם של כמה מהסיפורים מתארת את דמות הכלב הטיפוסי המופיע ברובם: משוטט ונטול בעלים. המיקום הפיזי של הסיפורים הוא ב"רצועה", בדרום הארץ בין עזה ליישובי העוטף. ככל מקומות סמוכים פיזית אלו, אך הנמצאים משני צידי המתרס של המלחמה, מעצב את המאפיין המרכזי של הכלב כדמות ספרותית: ככל פנים, היברידיות, לימינאליות ועמימות מכוונת ביחס למוצאו של הכלב, למראהו החיצוני, להתנהגותו, למקום ממנו הגיע וכל מאפיין אחר של זהותו. (ערבי או ישראלי). כלב משוטט זה הוא כלב מעורב שפגעי המלחמה ניכרים בו בבירור, התנהגותו בלתי צפויה, ובלתי נשלטת.

רוח הזמן, המשתקפת ביצירות, מתארת את האקלים התרבותי-חברתי במדינת ישראל שלאחר ה-7 באוקטובר וזאת על ידי מטונימיות דחוסות ועזות מבע. המספר, הוא גבר ישראלי, אב לילד/ה צעיר הנמצא במצוקה רגשית קשה בעקבות מצב המלחמה, והאב אוסף את הכלב כדי לסייע לילד, יש בכך

היענות למודל "הכלב החבר" כפי שהיא מופיעה בספרות העברית לילדים בשנים עברו (הלר, 2024). השם הניתן לכלב המשוטט משמש כאמצעי ספרותי מרכזי כדי לבטא היבטים שונים של הסיפור.

ניתן לציין סיבות רבות לשימוש הרב בכלב כדמות ספרותית מרכזית בטקסט. כך למשל, התרחקות ממוקדי כאב ואפשרות לדון בהם תוך מרחק רגשי והזרה. כך גם היכולת לבטא עמדות מעוררות מחלוקת דרך הרחקה. השימוש בכלב כדמות ספרותית מאפשר דיון בצירוף המילולי "חיות אדם" (סעדון, 2024). תיאורם המשולב של כלבים ובני אדם במציאות הישראלית הנתונה עדיין בשבי המלחמה (סתר, 2025) מאפשר, בעקבות הגלגול של קפקא (הראל, 2019) תיאור היברידי של שני סוגי קיום אלה תוך ביטול הניגוד הבסיסי ביותר: אדם חיה. חלק מהסיפורים מציגים את אנושיותם של הכלבים מול התנהגותם היצרית של בני האדם ובנוסף, גם תהליך "ההיעשות חיה" (דלז וגואטרי, 2025).

דלז, ז'. וגואטרי, פ. (2005). קפקא: לקראת ספרות מינורית. רסלינג.

הלר, ע. (2024). עצם העניין – ייצוגים של כלבים ביצירה העברית לילדים. רסלינג.

הראל, נ. (2019). גדר חיה ובוועט: נזילות בין מיניית והזואופואטיקה של קפקא. תיאוריה וביקורת, 51, 89-114.

סעדון, א. (2024). חיות אדם. עיונים בשפה ובחברה – לדבר אחרי ה 7 באוקטובר, 19, 123-127.

רז א. ובונדי א. (2025). הלקסיקון של הברוטליות – מונחים מרכזיים ממלחמת עזה. פרדס.

הייצוג הלשוני של הסכסוך הישראלי-פלסטיני בסאטירות של חנוך לוין: מבט דיאכרוני

נמרוד מישורי

ההרצאה תתמקד בייצוג הלשוני של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ובשינויים שחלו בייצוג זה בחלוף השנים, בקברטים ובמחזות הסאטיריים שכתב לוין (את ואני והמלחמה הבאה; 1967, קטשופ; 1969, מלכת אמבטיה; 1969; הפטריוט, 1982; רצח, 1995).

מאז ומתמיד העיסוק בעוללות חברתיות ופוליטיות קיבל מקום מרכזי בעולמו הדרמטי של חנוך לוין. לוין הוא מחזאי פוליטי שהגיב למציאות הישראלית בצורה ביקורתית ונוקבת, שלא פעם, הביאה לכך שמחזותיו הורדו מן הבמה בשל סערת הרוחות הציבורית שהם עוררו בקרב הקהל. על אף שעברו יותר מחמישים שנים מאז פרסם לוין את הקברטים הסאטיריים הראשונים שלו, כתגובה למלחמת ששת הימים, הסכסוך הישראלי-פלסטיני ממשיך לגבות מחיר כבד בקרב שני הצדדים יהודים וערבים כאחד. בעקבות השבעה באוקטובר הסאטירות של לוין הפכו לרלוונטיות מתמיד וזכו להתייחסות מחודשת. כך למשל, בתיאטרון יפו העלו את "מלכת אמבטיה" עוד לפני המלחמה הנוכחית והיא ממשיכה להיות מוצגת גם כעת. עם פרוץ המלחמה הועלו באופרה הישראלית עיבודים אופראיים של מערכונים סאטיריים כמו "שחמט", "את ואני והמלחמה הבאה" ו"בצער לא רב וביגון לא קודר". סאטירה, מטבעה, מושתתת על שנינות וחדות לשון, על אחת כמה וכמה אצל לוין שכתב מערכונים שיריים ופואטיים להפליא שצורתם האסתטית המוקפדת עומדת בניגוד לתוכנם הנוקב. ההרצאה הנוכחית, אם כן, מבקשת לבחון כיצד משתמש לוין בלשון באופן יצירתי על מנת לבקר ולהאיר תופעות פוליטיות וחברתיות פוגעניות.

על מנת להדגים כיצד לשונו של לוי מתפקדת כמכשיר רטורי ביקורתי ההרצאה תפנה לתחומי הלשון הבאים: תחביר, סמנטיקה, פרגמטיקה וחקר שיח. ההרצאה תתחקה אחר לשון הסאטירה של לוי ובשינויים שחלו בה בחלוף השנים, ותבחן כיצד חריגה מנורמות של שימוש בשפה בכל אחד מתחומי הלשון הנ"ל יוצרת אפקט ביקורתי ייחודי. הבחינה הדיאכרונית תאפשר להראות, שבעוד שבקברטים הסאטיריים שפתו של לוי שימושה בעיקר על מנת להעביר ביקורת חברתית ופוליטית, במחזה הסאטירי האחרון שכתב לוי, רצח, לשונו עוברת תמורה כך שמבט לביקורת הפוליטית והחברתית ניתן להבחין גם בניסיון מכוון להפעיל רגשות של צער וחמלה הן בשיח שמתקיים בין הדמויות בתוך המחזה, והן בשיח שמנהל לוי עם צופיו וקוראיו.

הצורך להבין את תפקידה החברתי והפוליטי של השפה נדרש בתקופה הנוכחית ביתר שאת בשל הלחימה הממושכת מאז השבעה באוקטובר. ההרצאה מבקשת לשפוך אור על ההשלכות ארוכות הטווח של הסכסוך הישראלי-פלסטיני כפי שהן מתגלמות בשפתו הפואטית של חנוך לוי. באמצעות הפניית תשומת הלב אל החריגה ממוסכמות השימוש היומיומי בלשון ההרצאה תבקש להראות כיצד יצירתו הסאטירית של לוי מתפקדת כשיח שמציע התבוננות מחודשת במציאות ומזמין את הצופים והקוראים לשינוי. בעוד שמחקרים קודמים עסקו בעיקר בהיבט הביקורתי בסאטירות של לוי, והקצו מקום שולי לתפקיד שממלאת השפה במחזותיו, ההרצאה הנוכחית מבקשת, בראש ובראשונה, להפנות את הזרקור אל הלשון ואל יכולתה לעשות דברים במונחיו של אוסטיין. כמו כן, לאורך ההרצאה יוקדש מקום גם לניסיון המכוון של לוי להפעיל באמצעות השפה רגשות של צער וחמלה על האנשים הפרטיים שנפגעים מן הסכסוך הישראלי-פלסטיני הן בשיח שמתקיים בין הדמויות בתוך המחזה, והן בשיח שמנהל לוי עם צופיו וקוראיו.

לשון אחר: על תרגומיהם של ספרים ישראליים במצרים

לימור לביא

הרצאה זו תציג ממצאי מחקר על תרגומים מצריים של ספרות ישראלית. המחקר מתבסס על קורפוס של למעלה מ-100 תרגומים פרי עטם של מתרגמים מצרים ו/או כאלה שראו אור בהוצאה מצרית, ככלי לניתוח גישות רווחות ודעות מיעוט בקרב ההנהגה המצרית, האליטה האינטלקטואלית והקהל הרחב ביחס לשלום ולנורמליזציה עם ישראל.

ניתוח התרגומים ייעשה מארבע זוויות. ראשית, ההרצאה תשרטט תמורות בהתפתחות התרגומים לאורך המאה ה-20 ועד היום. נמצא כי בין 1948-1967 לא נהוג היה לתרגם ספרים מעברית במצרים, למעט בקהילה היהודית במדינה, בבחינת התעלמות מקיומה של ישראל. לאחר תבוסת מצרים במלחמת 1967, יזם משטרו של נאצר את פרויקט "דע את אויבך", שבמסגרתו תורגמו ספרים ישראליים אחדים, מתוך הנחה שהתבוסה נגרמה בשל בורות ביחס לישראל. הסכם השלום ישראל-מצרים (1979) לא הביא לעלייה משמעותית בהיקף התרגומים מעברית, ומאז ההסכם, מתורגמים מדי שנה כ-2.5 ספרים בממוצע בלבד. עלייה קלה נרשמה בשנות ה-90, ייתכן כתוצאה מתהליך אוסלו. בראשית שנות ה-2000, בעקבות חתימתה של מצרים על אמנה בינלאומית המחייבת שמירה על זכויות יוצרים, אימץ משרד התרבות המצרי מדיניות של אי-תרגום ספרים שתרגומם יחייב מגע עם ישראלים, כדי להימנע מנורמליזציה. עם זאת, בתי הוצאה לאור ממשלתיים תופסים רק כ-25% משוק התרגומים של ספרים ישראליים ועבריים.

שנית, ההרצאה תציג גישות שונות בשאלה האם תרגום מעברית נתפס במצרים כנורמליזציה והאם הוא לגיטימי. הגישה הנפוצה ביותר רואה בתרגום כלי מותר במלחמה רעיונית והסברתית, אמצעי לגיוס דעת הקהל לטובת הנרטיב הערבי-פלסטיני ולעימות עם הנרטיב הישראלי של הסכסוך. ישנה גם גישה הרואה בתרגום נורמליזציה שיש להימנע ממנה או לעקוף אותה. כמה אינטלקטואלים ליברליים ומבקרי השלטון המצרי סבורים כי תרגום מייצר "ידע לשם ידע", תורם לאנושות ויש בו כדי לשבור את הסגירות המחשבתית שהמשטר הדכאני כופה על אזרחיו ולכן הוא רצוי ואינו מהווה נורמליזציה. מעטים רואים בתרגום מעברית מעשה נחוץ לביסוס נורמליזציה מלאה ומעזים לקדמו בגלוי.

שלישית, ההרצאה תציע טקסונומיה של התרגומים שנבחנו, תצביע על הז'אנרים שנבחרים לתרגום ועל המוטיבציות לבחירה בהם. נמצא כי כ-80% מהספרות המתורגמת היא ספרות עיון בתחומי ההיסטוריה של המזרח התיכון, הסכסוך הערבי-ישראלי, צבא ומלחמה, החברה הישראלית ויהדות. בעוד שתרגומי ספרי עיון הם דבר מקובל, תרגומי ספרות יפה מעוררים לרוב התנגדות ציבורית ולכן מהווים רק 20% מהתרגומים. דפוס חוזר בקטגוריה זו הוא תרגום מכתביהם של יהודים ממוצא ערבי או רומנים שעלילתם נוגעת ליהדות המזרח. כמו כן, תורגמו רומנים אחדים של סופרים המזוהים עם השמאל הישראלי. בסך הכול, מהמחקר מתקבלת תמונה מעורבת, שבקצה האחד שלה מוטיבציות אינסטרומנטליות ובקצה השני סקרנות ופתיחות, אם כי אין זו הגישה הדומיננטית.

רביעית, ההרצאה תנתח שני תרגומים מצריים שונים של ספר הזיכרונות של משה ששון, שגריר ישראל השני במצרים, שנבחר כמקרה בוחן. השוואה טקסטואלית ופארא-טקסטואלית מגלה כי התרגומים משרתים מטרות פולמוסיות ופייסניות כאחד, על פי הנטיות הפוליטיות והאידיאולוגיות של המתרגמים או של המוציאים לאור. האחד ממסגר מחדש את טקסט המקור תוך שימוש בטכניקות שמשקפות ריחוק, התרסה ועוינות; השני מפעיל אסטרטגיות המשקפות ניסיון זהיר לקרב, לצד מאמץ לרכך תכנים שעלולים לעורר אנטגוניזם בצד המצרי. כל תרגום מספר מחדש את סיפורו של ששון, תוך התחשבות בציפיות של הקורא הערבי-המצרי ומטעין את הטקסט במשמעות חברתית-פוליטית המשפיעה בדרכה על הבניית המציאות.

המושב: פליטים ומבקשי מקלט

יו"ר: מורן עוגב

פיתוח מודעות רב לשונית בכיתה של ילדי פליטים, מבקשי מקלט ומהגרי עבודה ככלי לקידום היבטים רגשיים וחברתיים

מורן עוגב

בתי הספר בישראל בהם לומדים ילדי פליטים, מבקשי מקלט, ומהגרי עבודה, הינם בתי ספר ציבוריים הפועלים תחת משרד החינוך. כיום, אין במערכת החינוך הישראלית התייחסות חינוכית ייחודית עבור ילדים אלו. מכאן, המצב הרווח בפועל הוא שבתי הספר לילדי אוכלוסייה זו, מתנהלים תחת דרישות משרד החינוך על-פי הפדגוגיה והדידקטיקה של חברת הרוב. בו בזמן, טמונה בבתי ספר אלו סתירה פנימית מתוך כך שבמקביל לכך קיימת מדיניות של ממשלת ישראל, מפורשת יותר או פחות, להימנע מתהליך קליטה מסודר והענקת מעמד קבע לאוכלוסייה זו. כך, בפועל מתקיים אי שוויון חינוכי, וכל עוד לא קיימת מדיניות בנושא, נראה שנוצרת כאן מערכת חינוך זמנית. כתוצאה מכך, רבות מוטל על מסגרת הבית ספרית, בה הצוות החינוכי נדרש להתייחס למספר רב של גורמים ומאפיינים קבוצות שוליות ומודרות כגון הבדלי מעמד, דת, תרבות, ושפה. אחד המענים למורכבות זו הינו יוזמות חדשניות המגיעות מתוך השטח, מתוך הנהלת בית הספר וצוות המורים והמורות במטרה לקדם את ילדי האוכלוסייה כאינדיבידואלים בתוך החברה הישראלית, וכן מתוך היכרות עם המורכבות והצרכים העולים מהשטח.

המחקר בוחן את השפעותיה החברתיות, הרגשיות, והלימודיות של תכנית התערבות המבוססת על פרקטיקות מהחינוך הרב לשוני בקרב אוכלוסייה זו הנותנות מקום לשפות האם של התלמידים. המחקר כלל תלמידי כיתה ג'—31 תלמידים ותלמידות, ילדי האוכלוסייה הזרה הלומדים בבית הספר במרכז הארץ. המחקר בוצע בשיטת המחקר האיכותנית, מסוג מחקר פעולה משתתף, אשר ביסודה מאפשרת יוזמה מתוך השטח. שיטת הפעולה כללה תכנון תכנית לימודים, הוצאתה אל הפועל, רפלקציה והסקת מסקנות לאור ממצאי המחקר. הממצאים משקפים את המסע שעברו הלומדים בעקבות תכנית הלימודים אשר נבנתה במיוחד עבורם. מניתוח הממצאים עלו סוגיות שונות מתוך מציאות התלמידים שעוסקות בשפה, זהות, הגירה, משפחה וחברה, כגון מרכזיותה של שפת האם עבורם ועבור הוריהם, חשיבות השפה האנגלית בהקשרי הגירת הוריהם והגירה עתידית וכן, המשמעות העמוקה של הכרה ברב לשוניות כמרכיב זהותי ובעל יתרונות לחייהם.

המחקר מעלה את חשיבות התאמת תכנית הלימודים עבור הלומדים הספציפיים, בהתייחס למאפייניהם השונים ובנוסף התאמת התכנית לעידן הנוכחי. כמו כן, המחקר מעלה חשיבות רגשית וחברתית עמוקה בקרב הלומדים, דרך פרקטיקות שונות מתוך עקרונות החינוך הרב לשוני וכן הפעלת הלומדים לשינוי מרחבם הלשוני. המחקר מעלה כי הגישה הרב לשונית, המשלבת בין שימור שפות מורשת לבין שליטה בשפת הרוב, נמצאת מתאימה במיוחד עבור קהילת הלומדים, אשר הפנימו כי השפה היא משאב אשר עשוי לתרום להתפתחותם, ולקדם אותם חברתית, רגשית ואוריינית, הן בין כותלי בית הספר כפרטים והן ככלל שהופך רב תרבותי, בעל עושר לשוני וערכים פלורליסטיים.

יוזמות לפיתוח שפת האם בקרב פליטים דארפורים בישראל – מבט חוצה גבולות

ענבל בן יהודה

ההרצאה תעסוק ביוזמות ופעילויות של פליטים בישראל, שבאו מאזור דארפור שבסודאן, להחייאה ולפיתוח שפות האם שלהם. יוזמות ופעילויות אלה מתקיימות על רקע הדרה של השפות הללו במדינת המוצא, ונוכח ההזדמנויות והאתגרים שמביאים עימם החיים בגלות.

סודאן היא מדינה מגוונת מאוד מבחינה לשונית, תרבותית ודתית. אף על פי כן, לשפה הערבית ולתרבות של אזורי המרכז הפוליטי ניתן מעמד עליון, ושפות ותרבויות אחרות נדחקו לשוליים. כנגזרת של ההדרה הפוליטית של קבוצות ילידיות שאינן ערביות, השפות שלהן הופלו לרעה; הן נאסרו להוראה וכמעט שלא זכו לייצוג תקשורתי הוגן. לפיכך, נפגמו החינוכיות של השפות ונפגמה ההישרדות שלהן בקרב בני הקבוצות השונות.

זהו גם המקרה בדארפור שבמערב סודאן, אזור מוכה סכסוכים אלימים ממושכים. בין מגוון הסיבות והגורמים לסכסוכים אלה עומד הקיפוח המתמשך של תושבי האזור מצד המשטרים הדכאניים שצמחו בסודאן. קיפוח זה התבטא בין השאר באפליה תרבותית כלפי השפות של קבוצות אתניות כגון הפור, המסליט, הזעי'אוה ואחרות. שפות אלה חסרו מערכות כתב משלהן, ודובריהן נתקלו בקשיים ובעיכובים בניסיונם לפתח אותן תחת המגבלות הפוליטיות הקשות. על רקע זה, יוזמות לשוניות סביב שפות האם, שנעשות בקרב קהילות אלה, מתאפיינות כדרכים להבעת התנגדות פוליטית. יוזמות אלה כוללות תוכניות ומהלכים להגברת השימוש בשפות הילידיות, להקנייתן לילדים ולמבוגרים שאיבדו מגע עימן, ולפיתוח מערכות כתב שיקדמו את החינוכיות שלהן. מגמה זו התחזקה במיוחד לאחר המלחמה שפרצה בתחילת שנות האלפיים בין תנועות מורדים מדארפור לבין הממשל המרכזי בסודאן.

הסכסוכים האלימים בדארפור, בעיקר מאז 2003, הניסו מאות אלפי אנשים מבתיהם במטרה לחפש מקלט בטוח ברחבי סודאן ובמדינות אחרות. על כן, יוזמות ופעילויות לפיתוח השפות הדארפוריות התחזקו גם בהקשר של הגירה בתוך סודאן ואל מחוצה לה – למשל אל מדינת ישראל, שמאז שנת 2007 מהווה מדינת מקלט ייחודית עבור פליטים מדארפור. חייהם של הפליטים בישראל רוויים אתגרים הנובעים מהדרה חברתית וממדיניות שמפלה אותם ואף מתעמרת בהם. חרף זאת הם מקיימים חיי קהילה ותרבות, לרוב בזיקה ברורה לזהות האתנית שלהם ולשפת האם המזוהה עימה.

בהרצאה אציג ממצאים ממחקרי על יוזמות לשוניות של דארפורים בישראל ב-15 השנים האחרונות. יוזמות אלו כוללות מאמצים לקיום שיעורי שפה ממוסדים, התבססותם של ימים בינלאומיים לחגיגת השפות הילידיות הדארפוריות, פרסום ספרים וחומרי לימוד, יצירה מוזיקלית בשפת האם, ועוד. אשפוך אור על הנסיבות הייחודיות לצמיחתן ולקיומן של היוזמות והפעילויות; אדבר על ההשפעה של ההתפתחויות הטכנולוגיות והמדיה החברתית על הפרויקטים הדארפוריים לפיתוח שפה; ואעסוק בחשיבות הרבה שיש לשפה כסמן זהות בקרב הקהילות הדארפוריות. יתר על כן, אעסוק באופי העל-לאומי והחוצה גבולות של הפרויקטים, ואגע בהיבטים של המשכיות, של חדשנות ושל שיתופי פעולה ייחודיים הכרוכים בפעילויות הלשוניות הדארפוריות.

Multilingualism, identity and change: Asylum seekers in prolonged displacement

רייציל לייטפלנג

The past decade has seen a dramatic increase in the number of forced migrants worldwide with over 110 million forcibly displaced people at the end of 2023, a substantial increase of almost double. Caused by conflict, violence, war and climate-related disasters, these large-scale displacements have prompted combined international efforts aimed at ensuring both the immediate safety and protection of asylum seekers and, in the long run, seeking durable solutions for their displacement. Once they have arrived in the host country, asylum seekers must often wait a long time for the next step in their journey – whether it be fully integrating into the host society, returning to their respective home countries or resettling in a third country. Eritrean and Sudanese asylum seekers who arrived in Israel between 2009 and 2012, are examples of forced migrants who have been living in a state of limbo for many years, and they constitute an interesting yet often hidden piece of Israel's immigration landscape.

Most Eritrean and Sudanese have lived in Israel for more than ten years and yet, without any legal recognition as refugees, limited opportunities to progress, and no pathway to fully integrate, they live in 'permanent temporariness'; they have established ties and connections, they speak the language, some have gotten married and raise children who attend public schools. However, until a solution to their displacement is found, they occupy a liminal and marginalized space within Israeli society. This liminal space offers a unique context for examining the different dimensions of change that a society experiences during prolonged displacement, and the way that language mediates, influences and impacts this experience.

The present talk will focus on different dimensions of change that impact on this community, and what happens to language in the process. The sample is comprised of 20 participants from Eritrea, Sudan and South Sudan, and data was collected using a combination of interviews, language portraits and observations. Many participants reported shifts in the meaning, value and importance associated with the various languages in their repertoire – changes that can be traced to the unique experience of prolonged displacement and liminality. The language portraits, a visual representation of their linguistic repertoires, illustrate the complexity of their identities. Each story and portrait is unique but collectively, these multimodal narratives call attention to the sociolinguistics of the refugee experience, the significance of multilingualism in the social integration of refugees, and the place of language in a changing world.

שמות פרטיים ותחושות זהות בקרב ילדים של מבקשי מקלט בישראל

מלכה מוצ'ניק, דולי אליהו-לוי ומיכל מישר

השמות הפרטיים משקפים ערכים חברתיים ותרבותיים, ומחקרים על הקשר ביניהם לבין זהות הולכים ומתרבים בשפות השונות בעשורים האחרונים (Aldrin, 2016). אנשים עשויים לשנות את שמותיהם אם מרגישים התפתחות בזהותם, בין בשל תפיסתם האישית בין בהשפעת החברה (Watzlawik et al., 2012). לדוגמה, בתרבויות אפריקניות מסוימות שמות פרטיים משתנים או נוספים בהתאם לנסיבות חברתיות, דתיות, כלכליות או תרבותיות (Mabuzza, 2011).

במחקר הנוכחי השתמשנו בשיטה איכותנית-פנומנולוגית כדי לבחון את חוויותיהם של ילדים שנולדו בישראל למשפחות של מבקשי מקלט בישראל, הלומדים בבתי ספר שבהם העברית היא שפת הלימוד. המטרה הייתה לגלות אם עובדה זו משנה את תחושת זהותם ואת גישתם כלפי החברה הישראלית. הקשר בין השמות הפרטיים לבין הסיבה התרבותית מתואר אצל מוצ'ניק (2020).

מוקד המחקר הוא נקודת המבט הסובייקטיבית של המשתתפים, תוך הדגשת תהליך ההשתלבות באמצעות בחירה בשם פרטי כחלק מעיצוב זהותם (Creswell & Poth, 2017). הנתונים נאספו באמצעות 50 שאלונים ו-22 ראיונות אישיים לילדים הלומדים בכיתות ב' עד ו' במרכז הארץ וכן לשבע מורות המלמדות אותם.

התוצאות מראות כי אף על פי שהם נולדו למשפחות שהגיעו לישראל לפני כחמש עשרה שנים, רוב הילדים שמרו על שמותיהם הזרים המקוריים. הדבר מעיד על תחושת זרות והיבדלות ואף תוחם את הגבול שבין קבוצת הרוב לבין קהילתם. נראה כי הסיבה לכך היא תחושה חזקה של קשר קהילתי.

Aldrin, E. (2016). Names and identity. In C. Hough (Ed.), *The Oxford handbook of names and naming* (pp. 382-394). Oxford University Press.

Creswell, J., & Poth, C. (2017). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage.

Mabuzza, M. (2011). Individual names and personality: A consideration of some beliefs. *Els Noms en la Vida Quotidiana: Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques*, secció 5.

Muchnik, M. (2020). Reconstructing a cultural heritage: The return of biblical personal names in Israel. *Onoma*, 55, 271-289.

המושג: מלחמת שבעה באוקטובר: זהויות ותרבויות

יו"ר: אושרי זיגלבוים

לפני השבר ואחריו: ניתוח השדות הסמנטיים בנימוקי הבחירה בשמות פרטיים לפני טבח 7 באוקטובר ואחריו

אושרי זיגלבוים

שינויים בדפוסי בחירת השמות הפרטיים בחברה מסוימת מבטאים שינויים חברתיים-תרבותיים באותה החברה. שבעה באוקטובר היה נקודת שבר רבת השלכות על החברה הישראלית, ומכאן ההנחה כי הוא ישפיע גם על בחירת שמות פרטיים ליילודים בישראל. בחירה בשם פרטי מסוים והעדפתו על פני שם אחר יכולה להיות מונעת משינויים בערכי התרבות מחד גיסא, ולשקף אותם מאידך גיסא, כך שאם נבחן את התהליך של מתן שמות פרטיים בחברה מסוימת, נוכל לקבל מדד לערכי החברה שבה הם מוענקים ולשינויים שחלו בהם (שורצולד-רודריג ובירנבוים, 2001; Akinnaso, 1981).

שדה סמנטי הוא התגבשות של נוהגי לשון בקהילת דוברים בתקופה מסוימת (Kittay, 1992). ניתוח לשוני בשיטת השדות הסמנטיים מוליך את החוקר מן המילים, מן המושגים ומיחסי המשמעות שביניהם אל ההתארגנות של המערכת המושגית ואל תשתיות התודעה המבוססות על התנסויות חושיות (סוברן, 2006). שינויי המשמעות במילים ובמושגים מצביעים על השתנות במוקדי העניין או בתנאי חייהם של דוברי השפה ושל החברה שבה הם חיים. כלומר הדרך שבה הלשון מחלקת את השדות הסמנטיים, משקפת את אופייה של חברת הדוברים.

המחקר שיוצג בהרצאה, מתבסס על ההנחה כי חקירה של שדות סמנטיים משקפת תפיסות חברתיות של קהילות דוברים בזמן נתון ואת השינויים החלים בהן. המחקר כלל ניתוח תוכן של 96 פוסטים באינסטגרם, ובהם נימוקי בחירה בשמות פרטיים של יילודים – 50 מהם הועלו לפני 7.10.23 ו-46 הועלו לאחר מכן. הפוסטים כללו את השם הנבחר ואת הנימוקים לבחירה בו. מרבית הפוסטים הועלו בשנים 2020–2024 – 45 מהם מתייחסים לשמות של בנים, 50 לשמות של בנות ופוסט אחד לתאומים – בן ובת.

ממצאי המחקר מתגלה שינוי במערך השדות הסמנטיים העולה מנימוקי ההורים לבחירת שמות יילודים בישראל לפני טבח 7 באוקטובר ואחריו. ברובד עמוק יותר שינוי זה חושף מעבר מהזדהות גלובלית ומהזדהות אינטגרטיבית המשלבת בין זהות מקומית לאומית-ישראלית לבין זהות גלובלית מערבית להזדהות לאומית ישראלית מתבדלת. חשיבותו של המחקר נעוצה ביכולתו להצביע על שינויים שחלו בעקבות מלחמת 7 באוקטובר, ולבחון את השפעות העומק של מלחמה זו על הזדהויות ההורים, כפי שהן משתקפות בנימוקי הבחירה בשמות ילדיהם.

סוברן, ת' (2006). שפה ומשמעות – סיפור הולדתה ופריחתה של תורת המשמעיים. אוניברסיטת חיפה.

שורצולד-רודריג, א' ובירנבוים, ע"מ (2001). עיוני צורה ומשמעות בשמות פרטיים של דתיים וחילוניים ילידי 1983–1992. תלפיות: שנתון המכללה, תשס"א-תשס"ב, 465–474.

Akinnaso, F. N. (1981). Names and naming principles in cross-cultural perspective. *Names*, 29(1), 37–63.

Kittay, E. F. (1992). Semantic fields and the individuation of content. In A. Lehrer and E. F. Kittay (Eds.), *Frames, fields, and contrasts* (pp. 229–252). Lawrence Erlbaum.

זהויות מורים בתהליכי שינוי: הוראת העברית לאור אירועי השבעה באוקטובר והשלכותיהם

ורדית רינגולד ושרון שנפלד

מחקר זה בוחן כיצד מחנכי עברית בצפון אמריקה ניווטו במרחב הרגשי, הפדגוגי והפוליטי המורכב שנוצר בעקבות אירועי השבעה באוקטובר 2023. בהתבסס על נתוני קבוצות מיקוד, המחקר מראה כיצד מורים הגדירו מחדש את זהותם המקצועית ואת דרכי ההוראה שלהם בתגובה לעבודה רגשית מוגברת, לטראומה ולביקורת תרבותית. שני מסגרות מושגיות עיקריות נמצאו מרכזיות בהתאמתם של המורים: כישורים תקשורתיים בין-תרבותיים (ICC) ופדגוגיות רגשיות-תגובתיות (ERP).

הממצאים מצביעים על מעבר מכוון לעבר מודל של הוראת עברית המבוסס על אותנטיות, מעורבות אתית וחוסן רגשי. המורים הדגישו את חשיבות הקול של התלמידים, הפגיעות והמודעות התרבותית הביקורתית ליצירת סביבות לימוד בטוחות ומכילות. הם התמודדו עם תפקידם הכפול כמורי שפה וכמתווכים תרבותיים, לעיתים תוך גילוי והפנמה של המתח והמורכבות שבתוך החוויה הישראלית.

עבודה זו תורמת לדיונים רחבים יותר על הוראה מודעות-טראומה, היברידיים תרבותית והאחריות המשתנה של מורי שפה בזמני משבר. חשוב מכך, היא קוראת לדמיין מחדש את הוראת העברית באופן שמבוסס על חוויות חייהם של דוברי השפה, ומאמץ את אי-הנוחות כמרכיב חיוני במפגש עם המורכבות התרבותית, הרגשית והפוליטית של השפה.

באופן זה המחקר מדגיש את תפקידה של השפה כשיקוף של תמורות גלובליות בערכים, בזהות וסולידריות חברתית, וכתגובה אליהן. כיתות העברית הפכו למרחבים מוכרעים שבהם רעיונות מתעמתים, זהויות מתהוות ומשמעות נוצרת. בהקשר זה, העברית איננה רק כלי תקשורת, אלא גם מרחב משמעותי להתמודדות עם שבר, לבניית גשרים ולהבנת הדינמיקה המתפתחת של החיים הישראליים והיהודיים בעולם הגלובלי.

עישוב הנוף הלשוני הרשמי של המלחמה בעזה בערים ובכפרים של המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל

דיא גנאים

המחקר הנוכחי בוחן את המרחב והנוף של המלחמה בעזה בערים ובכפרים של המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל שכלל את הופעת שלטי חוצות בערבית הנושאים את חתימתם של מדינת ישראל, מוסדות ממשלתיים ומוסדות קהילתיים אחרים, כמו גם באנרים דיגיטליים באתרי חדשות מקומיים וברשתות חברתיות בערבית. מחקר זה עסק בעיצוב החברתי, הלשוני והפריסה של נוף המלחמה, כולל המסרים המפורשים והסמויים הכלולים בשלטי חוצות ובאנרים הדיגיטליים הללו. נעשה ניתוח של העיצוב הפורמלי-צורני והלשוני של שלטי החוצות והבאנרים בערים ובכפרים של המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל במהלך המלחמה בעזה בכדי להבין את ההשלכות הלשוניות והחברתיות הרצויות על פי מעצביו, ותרומתם בהנדסת התודעה והעמדות של המיעוט הערבי הפלסטיני במהלך המלחמה בעזה. כמו כן, נבדקה האסטרטגייה של הסתמכות על הארת היבטים מסוימים של התודעה והעמדות והצללת היבטים אחרים כמנגנון להנדסת התודעה הפסיכולוגית והעמדות כלפי הקשר בין אזרחות לדו-קיום של המיעוט הערבי הפלסטיני עם הרוב הישראלי, תוך הלימה לרוב הדומיננטי ולמדיניות הממשלה.

נתוני המחקר נאספו במהלך המלחמה בעזה ע"י צילומי שלטי חוצות שהוצבו בערים ובכפרים של המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל (כמו סכנין, נצרת וכו'), תצלומים באתרים שונים ומעקב אחר באנרים דיגיטאליים שהופיעו באתרי אינטרנט של מוסדות ממשלתיים או באתרי חשדות מקומיים מובלים (כמו אתר החדשות פנורמה) וברשתות החברתיות בשפה הערבית. נעשה ניתוח צורני של שלטי החוצות והבאנרים הדיגיטאליים שכלל העיצוב הכללי, הצבעים והסמלים, הניתוח הלשוני כלל השימוש בשפה קלאסית-ספרותית, שפה מדוברת, בחירת מילים, משמעותן ותוכן בנוסף לאסוציאציות שהן מעוררות, ולבסוף המסרים הגלויים והסמויים בהתאם.

נמצא כי חלק משלטי החוצות והבאנרים הדיגיטליים אימצו, מבחינת צורתם, את תבנית דגל מדינת ישראל כעיצוב, כרקע או כתמונה, וצבעיהם היו כחול ולבן בגופן של המילים. בנוסף הם כללו סמלים מוסדיים וממשלתיים, אייקונים, תמונות ושמות ערביים. מבחינה לשונית, הם אימצו את השפה הערבית הקלאסית-ספרותית אך גם המדוברת, תוך בחירת מילים בעלות משמעות קולקטיבית, ואסוציאציות של סולידריות ואחדות, במיוחד כינוי הגוף "אנחנו" וסיומת הרבים שלו בפעלים ובשמות עצם. כמו כן, נצפתה פניה מפורשת גלויה ומרומזת סמויה לכל הדתות, תוך התמקדות בדת האסלאם. לבסוף, היה בולט שחלק מהמילים והמונחים נבחרו כדי להאיר מושגים ולעורר אסוציאציות תדעיתיות רצויות, בעוד שאחרים הושמטו או הוצללו על מנת למנוע אסוציאציות לא רצויות.

Profiles of narrative discourse abilities in young Yiddish-Hebrew bilinguals

כרמית אלטמן, שרון ערמון-לוטם וג'ודי קופרשמיט

Yiddish-Hebrew speaking Haredi children use Yiddish for daily communication, marking a boundary between their own *in-group* and the *out-group* Hebrew speakers in the larger Israeli society (Belk et al., 2022; Tannenbaum & Ofner, 2008). Yiddish keeps children rooted in their community, reflecting their strong religious and social identity, in tandem with *Loshn-kóydes* as the holy language used for prayers, rituals, and study. Israeli Hebrew, however, permeates this diglossic landscape, as the 'profane' out-group language in society. This language interplay is manifested differently for boys and girls, with boys being more immersed in Yiddish and less exposed to Hebrew, and girls demonstrating the opposite patterns. Despite the large number of children in this unique socio-linguistic context, research on language development in IGL-Yiddish/OGL-Hebrew is extremely scarce.

Two small-scale pilot studies examined narrative abilities in Yiddish-Hebrew-speaking children with typical language development (TLD). A study on the Yiddish narratives collected from eight children aged 4-6 years using LITMUS-MAIN procedures (Gagarina et al., 2012), showed a clear development in structure and language. Four-year-olds described event sequences with tense shifts and verb repetition. At age six, some stories comprised 3-4 events connected by 'and' or 'and then', while others included a goal followed by intentional actions that led to an outcome (e.g., *Un pitom a parpar hot gekikt in er hot gezen a xatula iz e'tzi hot shnel avekgeloyft* 'And suddenly, a butterfly looked and saw a cat. She ran away fast' [Havi, Age 6]). More complex stories showed syntactic complexity and specific vocabulary with verbs of motion, perception, and emotion. Codeswitching to Hebrew was frequently observed.

In the second study, 48 picture-based narratives were collected from eight children aged 5;08 to 6;07 – four girls and four boys, and analyzed for structure, clause connectivity, lexical diversity, code-switching and language errors. Analyses revealed that episodic components were similar in Hebrew (55%) and Yiddish (59%) and were not affected by gender. Affective and mental states, however, were more frequent among girls in the Hebrew – but not in the Yiddish stories. Syntactic connectivity was similar in Hebrew and Yiddish, but girls used

more complex semantic connectivity between clauses (e.g., *zi hot aroif mer in mer. Zi hot gevalt nemen di airel* ‘she climbed more and more. She wanted to take the eggs’ [G, girl, 6:06, Y]) or syntactic strategies like coordination or subordination. Lexical diversity showed a slight advantage for girls in Hebrew and for boys in Yiddish. Both genders code-switched from Yiddish to Hebrew, using exclusively the Hebrew nouns *xatula* ‘cat’ and *kelev* ‘dog’ in the Yiddish narratives. Only boys code-switched from Hebrew to Yiddish, using nouns like *feygale* ‘bird’, *boym* ‘tree’, adjectives like *klayne* ‘small’, and verbs like *hovn (hobn) moyre* ‘are afraid’.

These preliminary results reveal the expected gender differences with boys showing better command of IGL-Yiddish and girls showing stronger performance in OGL-Hebrew. This is evident both in narrative complexity and directionality of CS, highlighting the value of narratives in providing a rich source of information about the linguistic, socio-cognitive and pragmatic abilities of children.

Belk, Z., Benedict, E., Kahn, L., & Yampolskaya, S. (2022). Contemporary Haredi Yiddish bilingual pedagogical materials. *Journal of Jewish Languages*, 10(2), 267-305.

Gagarina, et al. (2012). MAIN- Multilingual Assessment Instrument for Narratives. *ZAS Papers in Linguistics*, 56. Berlin: ZAS.

Tannenbaum, M., & Ofner, H-E. (2008). ‘Tell me what you speak and i’ll tell you...’: Exploring attitudes to languages in the Ultra-Orthodox community in Israel. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 29(6), 499-517.

אמהרית מעוברתת ("עבראמהרית"): זן מגע חדש בישראל

אנבסה טפרה

Most Ethiopian Jews (Beta Israel) lived in the Gondar Region (northwestern Ethiopia) and spoke Amharic while a small percentage lived in Tigray Region (north Ethiopia) and spoke Tigrinya. In the course of 20th and 21st centuries, many Jewish communities migrated to Israel and the Beta Israel are one of those groups who started to immigrate to Israel in the 1980s and later on.

Thus, after the Beta Israel began immigrating to Israel, Amharic came into contact with Hebrew. As the years progressed and the interaction increased, this is slowly giving rise to Hebraized Amharic, a variety I termed as *Ivramarit* or *Amharyast*. Hence, the aim of this

paper will be presenting the main linguistic features of Hebraized Amharic, which is heavily used by the immigrant generation and not by their children born in Israel.

The main difference between this variety and that of standard Amharic is in the area of lexicon, followed by phonology. Morphology shows only a slight variation, while syntax is not affected at all. Regarding phonology, the differences are phoneme substitution, in particular of those Hebrew sounds which are not found in Amharic. With regard to the lexicon, Hebrew words are used where there is lack of equivalent forms in Amharic, or where the Amharic speakers are not aware of such equivalents. In addition, educated speakers switch to Hebraized Amharic in order to demonstrate their mastery in Hebrew.

The other interesting area of lexicon is the use of Hebrew-Amharic interlanguage forms, also known as “sandwich expressions.” In such instances, all the lexical items are from Hebrew while the grammatical affixes are from Amharic. Creative innovations are also another feature of the lexicon, although these are very few. Regarding morphology, it is characterized by pattern substitution in certain verbs.

Teferra, A. (2018). Hebraized Amharic in Israel. In B. Harry and S. Benor (Eds.), *Languages in Jewish communities, past and present* (pp. 489-519). Walter de Gruyter.

Muchnik, M., Niznik, M., Teffera, A., & Gluzman, T. (2016). *Elective language study and policy in Israel: A sociolinguistic and educational study*. Palgrave Macmillan.

התערבות נרטיבית בקרב ילדים דו-לשוניים והשפעתה על סיבתיות

ניצן דעדוש-סטפן, הינדי שטרן וכרמית אלטמן

כישורים נרטיביים ממלאים תפקיד מרכזי בהתפתחות השפה והקוגניציה של ילדים, שכן הם מסייעים בארגון מידע ובהסקת מסקנות לגבי קשרים סיבתיים בין אירועים (Petersen et al., 2016). ילדים דו לשוניים נחשפים לשתי שפות: שפת הבית ושפת הסביבה, למשך זמן החשיפה השפעה על כישוריהם השפתיים בשתי השפות ועל כישוריהם הנרטיביים בפרט (Pesco, 2022 & MacLeod). תכנית התערבות נרטיבית, שעובדת על חשיפה לסיפורים, נמצאה כתורמת להעשרת שתי השפות כאשר מדובר בילדים דו לשוניים (Spencer et al., 2020). יחד עם זאת, מחקרים רבים בנושא התערבות נרטיבית מתמקדים רק בשפה אחת. במחקר זה נעשה שימוש בהתערבות נרטיבית דו-לשונית אשר מטרתה לשפר כישורים נרטיבים בקרב ילדים דו-לשוניים בשתי השפות (Spencer, 2020 ; Armon-Lotem et al., 2021) ולבחון שיפור בהסברי סיבתיות.

במחקר השתתפו 8 ילדים דו-לשוניים דוברי רוסית-עברית בגילאי 5-6, המתחנכים בגנים דוברי עברית. הילדים השתתפו בתוכנית התערבות בת 12 מפגשים (6 מפגשים בעברית ו-6 מפגשים ברוסית) ושמונה

מפגשי הערכה (סה"כ 20 מפגשים). במהלך המפגשים הילדים עבדו על שחזור נרטיב תוך התמקדות בששת רכיבי הסיפור המרכזיים: דמות, בעיה, רגש, מטרה, ניסיון, תוצאה, עם דגש על ארגון מבנה הסיפור. הערכת התקדמות הכישורים הנרטיביים של הילדים בעקבות ההתערבות בוצעה באמצעות שתי מדידות: טרום ההתערבות (Pre-Intervention) וחודשים לאחר תום ההתערבות האחרונה (Post-Intervention). ההערכה כללה את ניתוח היבטי מבנה הסיפור (Macrostructure) הכולל את ששת רכיבי הסיפור המרכזיים, כאשר לכל רכיב הוקצו 2 נקודות כאשר הוזכר במדויק, נקודה 1 כאשר הוזכר במרומז ו-0 נקודות אם לא הוזכר כלל. סה"כ 12 נקודות. בנוסף, בחנו יכולת הבנת סיבתיות המתבטאת בזיהוי רצף אירועים: (Sequence) הילדים התבקשו לסדר ארבעה רצפים לפי הסדר הנכון. ניקוד ניתן בהתאם למידת הדיוק והצורך ברמזים כך שהילד קיבל 3 נקודות אם סידר את הרצף באופן נכון ועצמאי, 2 נקודות כאשר התבקש לשנות את הרצף על ידי הנסיינית, נקודה 1 אם הונחה לפניו התמונה הראשונה ולא קיבל נקודות כלל אם הנסיינית נאלצה לסדר את הרצף בעצמה. מתן הסברים סיבתיים (Causality): לכל תופעה הוצגו שלוש שאלות שבדקו עד כמה הילד מצליח להסביר את הקשרים הסיבתיים. ילד שהצליח לתת הסבר לפני שנשאל שאלות מנחות קיבל את מירב הנקודות, כל שאלה שנשאל הילד וכללה בתוכה תיווך הפחיתה את מספר הנקודות שקיבל.

נמצא שיפור מובהק במבנה הסיפורים בין שלב טרום-ההתערבות לשלב שלאחר תום ההתערבות ($t(3)=2.78, p=.07$). ילדים הפיקו סיפורים מובנים יותר, עם יותר פרטים. בנוסף, התוצאות הראו שיפור מובהק בהבנת סיבתיות: נמצא שיפור ברצף אירועים: הילדים השתפרו בזיהוי הסדר הנכון של האירועים שהוצגו לפנייהם ($t(7)=-2.39, p<.05$) וביכולתם להסביר את התופעות שהוצגו ($t(7)=-3.60, p<.01$). ממצאים אלו עולה ששימוש ותרגול סיפורים עשוי להשליך גם על הבנת סיבתיות של תופעות בקרב דו לשוניים. המחקר מראה את החשיבות שבבניית תוכניות התערבות בשתי שפות כבר בגיל הרך.

הקשר בין שפה וזהות בקרב דו-לשוניים

תמר טולדנו וכרמית אלטמן

דו-לשוניות היא תופעה רחבת היקף הנוגעת לאחוז ניכר מהאוכלוסייה העולמית (Garcia, 2011). היא אינה רק מיומנות תקשורתית, אלא גם מרכיב מרכזי בזהות האישית והחברתית (Kamary Toledano, et al., 2024), המשפיע על תהליכי רכישת השפה (Altman, et al., 2014). למרות ההכרה בחשיבות הנושא, המחקר על הקשר בין תפיסות הזהות של תלמידים דו-לשוניים לבין כישורי השפה שלהם טרם זכה למחקר מעמיק דיו בקרב תלמידים צעירים. מטרת המחקר הנוכחי היא להבין את הקשר בין תפיסות הזהות של תלמידים דו-לשוניים לבין כישורי השפה שלהם. הבנה זו היא חיונית לפיתוח אסטרטגיות חינוכיות התומכות בתלמידים רב-לשוניים.

לצורך המחקר גויסו שישים תלמידים דו-לשוניים דוברי עברית ואנגלית בגילי 10–12. מיומנויות השפה והזהות הלשונית-תרבותית של המשתתפים נבחנו באמצעות הכלים הבאים: מבחן אוצר מילים (5PPVT), המותאם לעברית ושאלון מדיניות שפה משפחתית וזהות, הבוחן את תפיסת השפה, השימוש בה בחיי היומיום ומידת ההזדהות של התלמידים עם כל אחת מהשפות/התרבות. איסוף הנתונים התבצע בנפרד עבור כל שפה.

הנתונים הראשוניים מצביעים על פרופילים שונים ברמת השפה של התלמידים הדו-לשוניים, כפי שהתבטא בהבדלים באוצר המילים שלהם בכל שפה. בקרב כ-10 תלמידים ניכרת שליטה גבוהה באחת

השפות לעומת השנייה, עם פערים של 30 מילים ומעלה. אצל כ-25 תלמידים נמצא פער מתון יותר של 15 עד 29 מילים, מה שמרמז על הבדל בין רמות השליטה בשפות. לעומת זאת, 20 תלמידים הפגינו רמה מאוזנת יחסית בין שתי השפות, עם פער קטן מ-15 מילים. רק 5 תלמידים הראו שליטה כמעט זהה בשתי השפות, מה שעשוי להעיד על דו-לשוניות סימטרית. מגמות אלו משקפות את הגיוון בקרב התלמידים. נוסף על כך, הנתונים מראים כי התלמידים נחלקים לשלוש קבוצות עיקריות מבחינת זהות תרבותית עכשווית: 42 תלמידים זיהו את עצמם עם זהות אמריקאית נמוכה (דירוג 1), 15 תלמידים הביעו זהות בינונית (דירוגים 2-3), ו-9 תלמידים דיווחו על זהות תרבותית גבוהה (דירוגים 4-5). לעומת זאת, בעניין זהות תרבותית עתידית מועדפת, 12 תלמידים הצהירו על זהות נמוכה (דירוג 1), 40 תלמידים הצהירו על זהות בינונית (דירוגים 2-3), ו-15 תלמידים דיווחו על זהות גבוהה (דירוגים 4-5). ההבדלים בין זהות עכשווית לבין זהות עתידית מועדפת מצביעים על עלייה במספר התלמידים השואפים להזדהות עם התרבות האמריקאית בעתיד, עם 15 תלמידים בעלי זהות תרבותית גבוהה, לעומת 9 בהווה. שינוי זה מצביע על רצון להעצים את הקשר עם התרבות האנגלית בהמשך הדרך, למרות שההזדהות הנוכחית איתה נותרה נמוכה או בינונית ברוב המקרים. ההבדלים בהזדהות התרבותית עשויים לשפוך אור על ההבדלים בכישורי השפה שנמדדו, ולעזור להבין כיצד תפיסת הזהות מקושרת ללמידה ולדו-לשוניות.

ממצאי המחקר עשויים להוביל לפיתוח גישות פדגוגיות מותאמות יותר בסביבות רב תרבותיות, תוך חיזוק הקשר בין שפת הבית לשפת בית הספר/ החברה והגברת הביטחון השפתי של תלמידים מרקע לשוני מגוון. יתרה מכך, המחקר עשוי לתרום להבנת תפיסותיהם ותפקודם של ילדים דו-לשוניים דוברי עברית ואנגלית, ויספק תובנות משמעותיות לקובעי מדיניות חינוכית ולמורים במטרה ליצור סביבת למידה תומכת ומכילה.

Altman, C., Burstein Feldman, Z., Yitzhaki, D., Armon Lotem, S., & Walters, J. (2014). Family language policies, reported language use and proficiency in Russian-Hebrew bilingual children in Israel. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 35(3), 216-234.

García, O. (2011). *Bilingual education in the 21st century: A global perspective*. John Wiley & Sons.

Kamary Toledano, T., Walters, J., Fichman, S., Madjar, N., & Altman, C. (2024). Immigrant student identities and classroom engagement. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 1-17.

מושב: אתגרים במפגש הבין-תרבותי

יו"ר: עפרה ענבר

ביחד או לחוד? היבטים שפתיים, רגשיים וחברתיים בקרב ילדי מהגרים הלומדים בבתי ספר בתל אביב

איילת רימון שטרן

בשלושה וחצי העשורים האחרונים הגיעו לישראל מאות-אלפי מהגרי עבודה, מבקשי מקלט ופליטים ממדינות שונות בעולם, באופן שאתגר את מנגנוני ההגירה הקיימים מבוססי "חוק השבות" (חוק השבות, 1950). ברבות הימים, שולבו ילדיהם של מהגרים אלו, המוגדרים עד היום כ"חסרי מעמד", בצורות שונות במערכת החינוך הישראלית – במשותף עם ילדים בעלי מעמד אזרחי או בנפרד מהם (Kemp, et al., 2022), תוך שהם לומדים בעברית תכנים מבוססי תרבות יהודית, ללא התייחסות פורמלית למאפייניהם הייחודיים (Tannenbaum & Shohamy, 2023). השתלבותם זו במערכת החינוך, המבוססת מודל לשוני של "הטמעה", בשילוב מעמדם החסר ושהותם בארץ המוגדרת כזמנית, מעמידה אותם בסכנה שיאבדו את תרבות ושפת המקור לצד רכישה חלקית בלבד של זהות, תרבות ושפה מקומית.

על רקע סוגיות אלה, שביכולתן להשפיע על השתלבות הילדים בחברה הישראלית ועל השתלבותם בחברות שונות בעתיד, עולה שאלת המחקר: מהם יחסי הגומלין בין היבטים שפתיים, רגשיים ולימודיים, לבין תהליכי השתלבותם של ילדי מהגרים במסגרות החינוך הממלכתי בגיל היסודי. המחקר מבוסס מתודולוגיה איכותנית-אתנוגרפית וחקר מקרה של שלושה בתי ספר בעלי מאפיינים שונים ואופני שילוב שונים בעיר תל אביב. כלי המחקר כללו ראיונות, תצפיות ושאלונים, בהשתתפותם של צוותי החינוך, הורים, גורמים מארגוני ומוסדות סיוע למהגרים.

ממצאי המחקר מצביעים על דמיון לצד שוני בין בתי הספר המשתתפים. במקביל לאופני השילוב, היבט נוסף המשפיע על תהליכי השילוב הינה המדיניות הפדגוגית המעצבת את המענה הרב לשוני והתרבותי. בבתי ספר בהם שולבו יותר ילדי מהגרים, גדלה ההיכרות של צוותי ההוראה עם מאפייניהם, אך גם בהם, כמו בבתי ספר קולטי מהגרים אחרים בעולם (Koehler & Schneider, 2019), בהיעדר תוכניות סדורות העוסקות בנושאי הגירה ומהגרים, מידע זה נותר מצומצם. ממצאי המחקר גם מראים כי בניגוד לתפיסה כי שילוב פיזי של ילדי מהגרים עם ילדים בעלי מעמד יסייע בצמצום פערים שפתיים, חברתיים ולימודיים, שילוב זה אינו מספיק במקרים בהם הפדגוגיה אינה מאפשרת דיי שיח בין הילדים או שאינה מייצרת שותפות בין הילדים באופן אקטיבי משום שילדים רבים העדיפו ללמוד בנפרד. עוד העלה המחקר, כי זהותם השפתית של הלומדים במסגרת, בין אם הם ילדי מהגרים או ילדים אחרים הדוברים שפות נוספות, השפיעה גם על הרפרטואר הלשוני של הילדים, על התבטאותם בשפות אחרות במרחב הבית ספרי ובקיום משאבים בית ספריים הנוגעים במענה לילדים שעברית אינה שפת ביתם. בעוד שבחלק מבתי ספר התייחסו במידת מה לייחודיותם השפתית והתרבותית של הילדים, כמו במקרים אחרים בעולם, בכלום נעדרה ההתייחסות הפדגוגית לייחודיותם השפתית (Cummins, 2017). היעדר יחס זה, עשוי להיות אחד הגורמים להיווצרות פערים לימודיים, כמו אלה שנרשמו בקרב ילדי המהגרים בשלושת בתי הספר שאינם מצליחים לצמצם ומתקשים לספק לילדים מענה פרטני בשל אתגרים כלכליים ובירוקרטיים הקשורים בין השאר במעמדם החסר והיעדר מנגנון יעיל שיסדיר זאת.

ממצאים אלה חשובים על רקע מיעוט ספרות המחקר הקיימת בנושא המחקר בישראל והם עשויים לסייע בגיבוש הצעות למדיניות חינוכית מטיבה יותר עבור ילדי המהגרים כמו גם עבור הילדים הלומדים עימם. כמו כן, ביכולתם לסייע בגיבוש הצעות אופרטיביות לשילוב מיטבי יותר של ילדי מהגרים במסגרות החינוך בעתיד באופן שיכלול התאמה של תכני לימוד, דרכי הוראה והכשרת צוותי חינוך בסוגיות שעלו.

כנסת ישראל, (1950). *חוק השבות, התשי"א-1950*.

Cummins, J. (2017). Teaching for transfer in multilingual school contexts. *Bilingual and Multilingual Education*, 3, 103-115.

Kemp, A., Resnik, J., & Sharabi, T. (2022). Urban governance of liminal legality comparing the incorporation of migrant children in Tel-Aviv and Jerusalem. *Political Geography*, 98, 102645.

Koehler, C., & Schneider, J. (2019). Young refugees in education: the particular challenges of school systems in Europe. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 1-20.

Tannenbaum, M., & Shohamy, E. (2023). *Developing multilingual education policies: Theory, research, practice*. Routledge

הזדמנויות ואתגרים במפגש בין תרבותי בגני חינוך מיוחד

טל רביץ

החברה הישראלית היא רוויית שסעים, כאשר גם מערכת החינוך מפוצלת בין השאר לפי מוצא אתני, רמת דתיות, ועוד. הפרדה זו מאפשרת לכל מגזר לשמר את המורשת שלו, אך גם מונעת מפגש והיכרות בין מגזרים ומקבעת הפרדה. במעונות ובגני חינוך מיוחד, לעומת זאת, הילדים מחולקים לפי סוג המוגבלות, כך שלא תמיד נשמרת ההפרדה למגזרים. יתרה מכך, במוסדות החינוך המיוחד הצוות החינוכי-מקצועי גדול יותר, ובניגוד לבית ספר רגיל שבו כל מורה מעביר שיעור לבדו – בחינוך המיוחד הצוות חולק את המרחב ולרוב עובד יחד. כך נוצרת סביבה ייחודית ומגוונת מבחינת הרקע והתרבות, הן בקרב הצוות והן בקרב הילדים.

בהרצאה יוצג מחקר שבחן את האתגרים וההזדמנויות הטמונים בעבודה המשותפת של נשות צוות ממגזרים שונים: חרדיות, ערביות ועולות חדשות, הנפגשות עם נשות צוות חילוניות בגן המחנך לזהות יהודית-ישראלית-ציונית. במחקר השתתפו 16 מרואיינות העובדות בגני חינוך מיוחד – גננות, סייעות וצוות פְּרָה-רפואי מרקעים תרבותיים שונים – חילוניות, חרדיות, ערביות ועולות. כלי המחקר היו ראיונות עומק חצי-מובנים וצילומי מרחב הגן של שלושה גנים שתועדו מחוץ לשעות הלימודים בגן. הראיונות כללו שאלות שבחנו את התפיסות, החוויות וההתמודדויות של המרואיינות בהקשר של מפגש בין-תרבותי. הראיונות נערכו, תומללו ונותחו באופן תמתי.

ניתוח הראיונות העלה מגוון נושאים המשקפים אתגרים והזדמנויות במפגש הבין-תרבותי: מרבית המרואיינות דיווחו על חוויות חיוביות מהעבודה המשותפת וסיפרו על הנאה ועל למידה תרבותית הדדית. עם זאת עלו גם קשיים: נושאי כשרות, מגדר, תכנים לא-מותאמים תרבותית, שונות בענייני חגים ומועדים לאומיים ואתגרי שפה. כן עלו סוגיות של התמודדות עם תחושות דחייה, גזענות ופחד, בעיקר בתקופות מתוחות מבחינה ביטחונית. המרואיינות הביעו נכונות להשתלב בצוות של גן המחנך לתרבות שונה מזו שלהן, אך ניכרו הבדלים ביניהן: בעוד שהעולות הראו רצון להיטמע, הערביות והחרדיות שמרו על הפרדה

ברורה בין הגן לבית, ובקרב החרדיות אף נשמעה ביקורת על תוכנית הלימודים של הגן החילוני ועל התנהלותו שאינה מספיק יהודית מבחינתן. אשר לנוף הלשוני של מרחב הגן, עלתה תחושה של סביבה שהיא בעיקרה חד-תרבותית, יהודית-ישראלית-ציונית, שמגבילה שפות שונות במרחב ומחנכת במובהק לזהות מסוימת. לצד אלה, המחקר הראה כי מתחת לפני השטח מחלחלים במפגש הבין-אישי בגן גם תחושות של אמון וביטחון, גם בין אוכלוסיות שמתקיים ביניהן קונפליקט (יהודי-ערבי, חרדי-חילוני). כלומר, העבודה המשותפת – גם במצבה הטבעי ובלא תיווך של גורם מקצועי – עדיין יכולה לקרב ולעזור לפתח אמון הדדי.

מסקנה בולטת במחקר נוגעת לשני פניה של העבודה המשותפת בגן: מצד אחד זוהי סביבה שנמנעת במועד משיח פוליטי ומאופיינת במעין "עיוורון צבעים תרבותי", אך מן הצד האחר נהיר גם כי ההימנעות מעיסוק בסוגיות אלה מחלישה את ההזדמנויות למענה מותאם יותר לכל באי הגן. במילים אחרות, אולי ההימנעות הזו מאפשרת עבודה משותפת מתוחה פחות, אך היא אינה מאפשרת שינוי תודעתי משמעותי המתבקש במציאות מורכבת.

המחקר מבקש להעמיד הצעות אחדות לשיפור העבודה המשותפת בקרב צוות רב-תרבותי במוסד חינוכי: (1) קיום מעגלי שיח או השתלמויות העוסקות ברב-תרבותיות ובקונפליקטים, בהתאמה מדויקת לצוות הגן; (2) שיתוף הצוות בתכנון ערבי הצוות כך שיתאימו לכל המשתתפים מבחינה תרבותית ומגדרית; (3) עריכת מחקרי המשך שבמרכזם ילדי הגן, הבוחנים את הערך וההשפעה של המפגש הבין-תרבותי על ילדי גן מרקעים תרבותיים שונים בגן ממלכתי-חילוני. חידושו של מחקר זה בהתמקדות במרחב חינוכי בו הצוות מגוון ועובד יחד באותו המרחב, ויש בו כדי לתת קריאת כיוון גם לגנים רגילים המשלבים צוות מגוון.

"צריך לרדת מראש ההר": לגיטימציה בשיח של מרצים חילוניים בקמפוסים חרדיים

אורית ברשטלינג

The talk critically examines the discursive practices used by secular social work educators when teaching ultra-Orthodox students, whose strict interpretations of Jewish religious law often clash with professional values. Utilizing data from a qualitative study based on in-depth interviews with sixteen social work faculty members, the paper elaborates van Leeuwen's framework for analyzing legitimation in discourse. The findings indicate that the lecturers often encounter controversial situations that require them to abandon their professional ethics to accommodate the differential needs of their ultra-Orthodox students. I contend that in order to legitimize and camouflage conflictual pedagogic actions, such as the exclusion of women, self-censorship or the acceptance of discriminatory attitudes, the interviewees use social work concepts and terminology, such as cultural sensitivity, discretion or rapport. That is, the lecturers paradoxically use their professional identity to suspend social work principles in an attempt to implement multicultural politics in the classroom. The study uses identity

construction as a complementary analytical lens to van Leeuwen's approach and illuminates the use of discursive legitimation in educational and professional settings.

van Leeuwen, T. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication*, 1(1), 91-112.

van Leeuwen, T. (2008). The discursive construction of legitimation. In T. A. van Dijk (Ed.), *Discourse and practice: New tools for critical analysis* (pp. 105-123). Oxford University Press.

Van Leeuwen, T. (2009). Discourse as the recontextualization of social practice: A guide. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (pp. 144-161). Sage.

מדיניות לשונית חינוכית בגן הילדים – עמדות גננות בישראל

אלמה סמית

התפתחות שפה בגיל הרך היא בעלת השפעה מכרעת על ההתפתחות הרגשית, החברתית והקוגניטיבית של ילדים, ועל היכולת שלהם לפתח כישורי למידה לאורך חייהם. לפיכך, למדיניות לשונית חינוכית בגיל הרך יש כעקרון תפקיד מרכזי בעיצוב חוויות השפה של ילדים צעירים, והשלכות על עתידם. החברה הישראלית מאופיינת בגיוון לשוני ותרבותי רחב, תוצאה של גלי הגירה משמעותיים והימצאות קבוצות מיעוט לשוניות. עם זאת, לא קיימת בישראל מדיניות לשונית חינוכית רשמית וסדורה, בפרט בגיל הרך, והמוסדות החינוכיים פועלים באופן אינטואיטיבי, ללא הנחיות ברורות בנושא. המחקר הנוכחי שואף למלא מעט את החסר, והתמקד במדיניות הלשונית המופעלת הלכה למעשה בגני ילדים בישראל, כפי שהיא משתקפת בתפיסות ובפרקטיקות של גננות.

שאלות המחקר ביקשו להבין את עמדותיהן של גננות ביחס לשימוש בעברית ובשפות נוספות בגן, כמו גם את הפרקטיקות הנובעות מעמדות אלו, וכן סוגיות משיקות הנוגעות לרב לשוניות. בהתבסס על גישה איכותנית-נרטיבית, המחקר כלל ראיונות עומק חצי-מובנים עם 10 משתתפים, הפועלים במסגרות חינוך מגוונות—ממלכתיות, ממלכתיות-דתיות ופרטיות—באזורים שונים בישראל. ניתוח הנתונים בוצע על פי מודל המדיניות הלשונית של ספולסקי (Spolsky, 2004, 2009), המבחין בין שלושה רכיבים עיקריים: אידיאולוגיות לשוניות, פרקטיקות לשוניות וניהול לשוני.

ממצאי המחקר הצביעו על מורכבות המדיניות הלשונית כפי שהיא מתבטאת בגני הילדים. מרבית הגננות מחזיקות בעמדות חיוביות כלפי רב-לשוניות ורואות ערך בשימור שפות האם, אך חוששות מ"בלבול לשוני" והדגשת הצורך ברכישת השפה הדומיננטית מובילים לכך ששפות מסוימות, ובעיקר עברית ואנגלית, נתפסות כרצויות יותר לשימוש בגן, בעוד אחרות ממוקמות בשוליים בהתאם לתפיסות חברתיות וכלכליות. בתוך כך, השפה הערבית, על אף מעמדה כשפה המדוברת בפי כחמישית מהאוכלוסייה, נתפסה במיוחד כשנויה במחלוקת. פער משמעותי ניכר בין התמיכה העקרונית ברב-לשוניות לבין היישום בפועל, שכן אף שגננות רבות הביעו נכונות לשלב שפות נוספות, ובפרט שפות בית, השימוש בשפות אלו נותר מוגבל בפועל. כיוון שמחקר זה התבסס על ראיונות ולא על תצפיות, ניתן לנסות לפרש את השימוש המוגבל בשפות נוספות בגן גם כתוצאה של פער בין המדיניות הגלויה למדיניות הסמויה של גננות. נוסף על כך,

ניהול השפה בגן מתנהל באופן מבוזר, ללא מדיניות-על רשמית, תוך השפעה של גורמים שונים—גננות, הורים ורשויות מקומיות, כמו גם הילדים עצמם—המשפיעים על עיצוב המדיניות הלשונית הלכה למעשה. ממצאי המחקר מצביעים על פער בין השיח המתקיים במדיניות החינוך הישראלית, המעודד לכאורה רב-לשוניות ורב-תרבותיות, לבין המציאות בשטח, שבה העברית היא השפה המרכזית בה נעשה שימוש בגנים. נוסף על כך, כלל הגננות שהשתתפו במחקר דיווחו כי לא זכו להכשרה בתחום זה במהלך לימודיהן או במסגרת השתלמויות מקצועיות, וכי אין עליו פיקוח מוסדר. ממצאים אלו מדגישים את החשיבות בפיתוח מדיניות לשונית חינוכית מקיפה, הכוללת העמקת הידע וההכשרה של אנשי חינוך באשר להשלכות שיש לרב לשוניות בכלל, ולשימור שפות בפרט, לצד יישום אסטרטגיות לשילוב שפות נוספות במסגרות חינוכיות, לרווחת כלל ילדי הגן והחברה כולה.

Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge University.

Spolsky, B. (2009). *Language management*. Oxford University Press.

המושב: שפה וזהות בהקשר של דוברי ערבית בישראל

יו"ר: איאד מוהנא

רמת הידע הלשוני בעברית בקרב תלמידים במגזר הדרוזי: השפעות סוציולינגוויסטיות ולימודיות

איאד מוהנא

הדרוזים בישראל הם מיעוט אתני דובר ערבית, קבוצה הנבדלת מקבוצות דוברות ערבית אחרות בכמה היבטים, המובחנים על פי מוצא וזהות מקומית. כך למשל, הדרוזים בישראל, להבדיל מדוברי ערבית אחרים, מתגייסים לצה"ל מתוקף חוק גיוס חובה אשר נחקק בשנת 1956. משום כך תוכנית הלימודים בעברית נבדלת כל השנים מתוכנית הלימודים במגזר הערבי בעיקר במה שנוגע לעולמות התוכן, שבמקרה הדרוזי נועדו לחזק זהות דרוזית ישראלית מובהקת.

הדרוזים בישראל מתרכזים בשלושה אזורים גיאוגרפיים: הכרמל, הגליל ורמת הגולן. באזור הגליל חלק מהיישובים הם כפרים מעורבים מבחינה אתנית: דרוזים, נוצרים ומוסלמים, ולכן ההסתכלות על היישובים הדרוזיים באזור זה אינה כאל מקשה אחת. באופן כללי, כל אחד מהאזורים הללו מתאפיין ברמה אחרת של חשיפה לעברית והיכרות עם החברה היהודית הדוברת עברית, ולפיכך הדרוזים ביישובי הכרמל שולטים בעברית יותר מאשר הדרוזים ביישובי הגליל, ואלה חשופים לעברית יותר מהדרוזים ביישובי רמת הגולן. (ראמ"ה, תשע"ח, עמ' 45; ראמ"ה תשפ"ה). יש הבדלים גם ביחס למדינת ישראל בין הדרוזים ברמת הגולן לאלה המתגוררים בכרמל ובגליל. המאפיינים השונים של הדרוזים באזור זה נובעים מקשרי המשפחה ההדוקים ביניהם לבין בני העדה החיים בסוריה. בנוסף לכך, חובת הגיוס לצה"ל אינה חלה עליהם כיתר הדרוזים בגליל ובכרמל. עובדות אלו עשויות להסביר את השונות ביחס למדינת ישראל, ומכאן גם את מידת ההשפעה שלהן על רכישת העברית בקרבם בהשוואה לאזורים האחרים.

בהרצאתי אציג מחקר שבחן את רמת הידע הלשוני בעברית כשפה שנייה בקרב תלמידי כיתות י' במגזר הדרוזי תוך בחינת ההבדלים בין שלושת אזורי ההתיישבות. המצע התאורטי למחקר היה גישות בסוציו-לינגוויסטיקה העוסקות ברמת החשיפה לשפה נוספת ובמוטיבציה ללמוד אותה (Al-Hoorie & Selinker & Lakshmanan, 2019; Spolsky, 1989, 2004) וגישות ברכישת שפה שנייה (MacIntyre, 2019; Spolsky, 1989, 2004; Rustipa, 2011).

המחקר התבסס על חיבורים שכתבו תלמידים במסגרת תכנית הלימודים במשימת כתיבה טיעונית של תלמידי הכיתות המדעיות הטכנולוגיות בשכבת י'. תחילה נאספו באמצעות הרכזים 1,118 חיבורים לקורפוס הכללי, ומתוך חיבורים אלה נדגמו משלושת האזורים של המחקר שלושה תת-קורפוסים שווים בגודלם של חיבורים. לאחר מכן, נדגם באופן אקראי מכל תת-קורפוס (המייצג אזור) חיבור אחד מתוך שבעה. המדגם הסופי כלל 160 חיבורים.

לצורך ניתוח הלשון בחיבורים נבנה מחוון המבוסס על חמישה מדדים (מספר מילים, אוצר מילים, כתיב/אורתוגרפיה, התאם דקדוקי ומילות קישור). החיבורים נותחו על פי מחוון זה, והממצאים נותחו ניתוח סטטיסטי על מנת לאפיין באופן כללי את ממוצע רמת הידע הלשוני בעברית בקרב תלמידי כיתה י' מדעית טכנולוגית במגזר הדרוזי, ובאופן ספציפי כדי לבחון אם יש הבדלים מובהקים ברמת הידע הלשוני בין שלושת אזורי ההתיישבות.

נמצאו הבדלים מובהקים בין שלושת אזורי ההתיישבות, התואמים גם ההבדלים בציוני הברורות, שמצביעים באופן עקבי על שונות בהישגים בין שלושת האזורים. באזור הכרמל נמצאה רמת הידע הגבוהה ביותר, וברמת הגולן הרמה הנמוכה ביותר. בהקשר זה מעניין להסתכל על המחקר האחרון של ראמ"ה (תשפ"ה) להערכת ההישגים בעברית בקרב תלמידים דוברי ערבית מכיתות ו' שנרשמה בו ירידה חדה בהישגים; הממוצע ב-2023 (499 נקודות) ירד ב-12 נקודות והגיע לרמה בה החלה המדידה ב-2014 (500 נקודות). כמו כן, שיעור התלמידים ברמות הנמוכות, המעידות על שליטה בסיסית בלבד או על היעדר שליטה בשפה העברית, עמד על 36%, השיעור הגבוה ביותר מאז החלה המדידה.

ממצאים עיקריים: א. רמת הידע הלשוני בקרב תלמידי המגזר הדרוזי כולו היא ברמה של שפת ביניים. חוסר החשיפה לעברית עשוי להסביר זאת; ב. המדדים 'אוצר מילים' ו'מילות קישור' משקפים את נקודות החולשה המרכזיות ברמת הידע הלשוני. גם כאן אפשר להסביר כי השימוש המועט בעברית אינו תורם לחיזוק אוצר המילים ומילות הקישור השונות; ג. השפעת אזור ההתיישבות: קיים מתאם מובהק בין אזור ההתיישבות לבין רמת הידע הלשוני של התלמידים. נראה כי ממצאים אלה משקפים יחסי גומלין בין זהות תרבותית, עמדות ומוטיבציה ברכישת השפה העברית בקרב תלמידי תיכון דרוזיים בישראל.

ראמ"ה (תשע"ח). עברית כשפה שנייה לתלמידים דוברי ערבית – נתוני תשע"ח. ראמ"ה – מדידה בשירות הלמידה.

ראמ"ה (תשפ"ה). עברית לדוברי ערבית - כיתות ו'. תמונת מצב לשנת תשפ"ג (2023). משרד החינוך: הרשות הארצית למדידה ולהערכה. <https://rama.edu.gov.il/reports/alda-2023>

Al-Hoorie, A. H., & MacIntyre, P. D. (2019). *Contemporary language motivation theory: 60 years since Gardner and Lambert (1959)*. Multilingual Matters.

Rustipa, K. (2011). Contrastive analysis, error analysis, interlanguage and the implication to language teaching. *Ragam Jurnal Pengembangan Humaniora*, 11(1), 16-22.

Selinker, L., & Lakshmanan, U. (2011). Language transfer and fossilization: The "multiple effects principle". In S. M. Gass and L. Selinker (Eds.), *Language transfer in language learning: Revised edition* (pp. 197-216). John Benjamins.

Spolsky, B. (1989). *Conditions for second language learning: Introduction to a general theory*. Oxford University.

Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge University.

The sociophonetic identity of Arab educated women learning Hebrew as a second language in Israel

אמאני ג'אבר

This study explores the sociophonetic dynamics of acquiring Hebrew as a second language (L2) among young Arab women in Israel. While Hebrew proficiency is often pursued for instrumental purposes, such as: education, employment, and civic navigation; this research /examines how accent, particularly the articulation of phonemes salient in Arabic, such as /ʁ

functions as both a linguistic and identity marker. Drawing on ;(ʕ) /and /ʕ , (π) /χ/ ,(ʁ) sociophonetic and motivational theories, the study analyzes data from 12 female participants through a mixed-methods design: a phonetic reading task (Part A) and an open-ended sociolinguistic questionnaire (Part B). Findings reveal that accent modulation is not merely a matter of proficiency but a site of negotiation between ethnic belonging, gender expectations, and sociopolitical positioning. Participants demonstrated a spectrum of accentual strategies, ranging from deliberate imitation of Israeli Hebrew norms to conscious retention of Arabic phonetic features as acts of cultural resistance. The study highlights the emotional and ideological complexities Arab educated women face when navigating dual linguistic and social worlds, and contributes to broader understandings of how language reflects and reinforces intersectional identities in stratified societies like the multicultural and multilingual .Israeli society

Perceptions of Palestinian Arab secondary school students in Israel on the cultural content of EFL materials: Implications to issues of identity, culture and belonging

למא מסארוה

This study explores Palestinian secondary students' perceptions of cultural content in English as a Foreign Language (EFL) materials and the impact of culturally relevant content on identity and belonging. Adopting culturally sustaining and culturally relevant pedagogies (CSP & CRP) which emphasize the inclusion of diverse cultures, languages, and experiences in education (Paulson & Sarker, 2023), it examines how integrating local culture influences engagement, motivation, and classroom dynamics. With the globalization of English, scholars stress intercultural competence (McKay, 2002) and the importance of learning both local and target cultures for meaningful language interactions (Byram, 2021). Decolonial scholars (e.g., Holliday, 2006; Kumaravadivelu, 2016) critique Western dominance in EFL, advocating for a contextualized approach that reflects learners' cultural realities.

In Israel, English functions as both a local and global language, mandatory in Arab and Jewish schools (Shohamy, 2014; Lavrenteva & Orland-Barak, 2022). Despite societal multilingualism (Russak, 2021), the national English curriculum treats students as homogeneous, ignoring minority needs. Studies indicate that EFL materials in Israel reflect dominant ideologies, often excluding minority cultures (Awayed-Bishara, 2020), marginalizing Palestinian and peripheral identities. Against this backdrop, this study

examines whether integrating local culture enhances Palestinian students' belonging and engagement. While past research focused on teachers' views, students' perspectives remain underexplored.

This qualitative action research (Kemmis & McTaggart, 1988) was conducted in a private school in Israel's Triangle area. It involved 15 semi-structured interviews (30–40 min, Arabic or English) and autoethnographic reflections. The first author, serving as both teacher and researcher, worked with 25 EFL students (age-17), integrating professional and personal insights (Adams, Ellis & Jones, 2015).

The study was conducted in two stages. The first included lessons while employing an Israeli-approved EFL textbook with global content. In the second stage, texts were adapted to include the local culture, linking material to students' experiences. Supervisors reviewed adaptations to avoid stereotypes. The interviews examined students' views on local culture in EFL, belonging, and learning experience. Autoethnographic reflections analyzed classroom dynamics and professional growth.

Data analysis followed Creswell's (2009) approach, involving transcription, coding, and thematic categorization. Preliminary analysis shows that localized EFL content strengthens students' sense of belonging by affirming cultural identity. All the students felt prouder of their heritage, more confident discussing their culture, and showed increased participation, motivation, and enthusiasm in English lessons. Classroom dynamics shifted as previously disengaged students became active, pronunciation anxiety decreased, and linguistic risk-taking improved proficiency, paraphrasing, vocabulary retention, and real-world application.

Findings indicate that local materials boost intrinsic motivation, as students see English not just as a means of acquiring knowledge but as a platform for sharing their culture. Most students reported better vocabulary comprehension in culturally familiar contexts, highlighting the need for a safe, inclusive environment where they feel valued and empowered to express their identity.

In conclusion, this study demonstrates that integrating local culture into EFL instruction can strengthen students' identity, belonging, and language skills. By affirming the cultural capital of Palestinian students, localized EFL materials promote motivation, confidence, and engagement, with broader implications for marginalized multilingual communities.

פדגוגיה רלוונטית תרבות בבית ספר דו-לשוני בעת מלחמה: היבטים חינוכיים, לשוניים וחברתיים

חנין עדוי

מערכת החינוך נחשבת לזירה בה פועלים בעלי תפקידים שונים במטרה לעצב זהויות, להבנות תודעה ולשמר חלוקה מעמדית וחברתית. מערכת החינוך בישראל מאופיינת בשונות ובדיפרנציאציה לאומית, דתית, עדתית ומעמדית, דבר המשקף את מורכבותה וגיוון מרקמה האנושי של החברה הישראלית. אחת המורכבויות הבולטות היא זו שנוגעת ליחסי יהודים ערבים, ובזיקה לכך, הוקם ב-1984 בית הספר הדו-לשוני הראשון בישראל, ביוזמת אזרחים שבקשו לחולל שינוי בחינוכם של ילדיהם. הרעיון המרכזי היה ליצור סביבה חינוכית דו-לשונית, שוויונית ומכבדת לשתי הקבוצות, המתבססת על דו-לשוניות מאוזנת כאשר שתי השפות, הערבית והעברית, משמשות כשפות ההוראה במידה שווה. אפשר לראות בבתי הספר הללו מעין "בועה" השואפת ליצור מרחב שונה ומאוזן, בשונה ממבניה של החברה הישראלית המורכבת מרוב יהודי וממיעוט ערבי וכוללת היבטים רבים של אי שוויון. היות ובתי הספר מהווים מרחבים להעברת וליצירת ידע ותרבות, ניתן לבחון את ביטוייה של פדגוגיה רלוונטית תרבות, המבוססת על תרבות/ים של התלמידות/ים.

המחקר הנוכחי יצא לבחון שאלות של פדגוגיה רלוונטית תרבות בבית ספר יסודי, דו-לשוני, בצפון הארץ. בבית הספר לומדים כ-180 תלמידים. ות, מחציתם ערבים ומחציתם יהודים ולכל כיתה יש שתי מחנכות, ערבייה ויהודייה. שאלות המחקר המרכזיות היו: מהן התפיסות החינוכיות הרווחות בקרב מורות העובדות בבית ספר הנמצא בתהליך מתפתח של פיתוח פדגוגיה רלוונטית תרבותית? מהם האתגרים והדילמות איתם הן מתמודדות? וכיצד הן מתמודדות איתן? כיצד הקשר השפתי בא לידי ביטוי בבית הספר הדו-לשוני ובאיזה אופן הם מושפעים ומשפיעים על הפדגוגיה? אוכלוסיית המחקר כללה 8 מורות ערביות ויהודיות. בחינת שאלות המחקר נעשתה באמצעות פרדיגמת מחקר איכותני, במסגרת גישת המחקר המשתף המתבסס על הידע שיש למשתתפות והוא מהווה עיקרון מנחה במחקר זה.

איסוף הנתונים כלל: 1. שמונה מפגשי למידה ופיתוח ידע, במהלכם הצוות נחשף לעקרונות הפדגוגיה הרלוונטית תרבות בהקשר הדו-לשוני, תוך העלאת תובנות בקשר לפרקטיקות והכלים שפותחו ובחינת התאמתם לתרבות קהילת הבית ספרית. 2. ראיונות עומק חצי מובנים במטרה לשקף את תפיסות המורות בנוגע לנושאים הנחקרים.

כלל הנתונים נותחו במשולב, בחיפוש אחר דפוסים מרכזיים. ניתוח הנתונים הצביע על מורכבויות רבות בנוגע לשאלות המחקר והצפת נושאים מעבר לשאלות שנשאלו באופן מפורש. בהקשר של פדגוגיה רלוונטית תרבות ממצאי המחקר העידו על שימוש של המורות בפרקטיקות חינוכיות המשקפות את עקרונותיה של פדגוגיה זו, תוך שימוש בפיגומים רב תרבותיים כגון התאמת תכנים מתכנית הלימוד לעולמם הפנימי של התלמידים ובחינה ביקורתית של הדברים. המורות תיארו העדר של הדרכה וליווי מספקים בהבניית תכנית מותאמת לתרבות ואת הדבקות של המערכת בתוכנית הלימודים של משרד החינוך כמכשול העומד בפני יישום פדגוגיה רלוונטית תרבות, למרות החופש שלכאורה נתון למורות בבחירת התכנים והעברתם.

בנוגע לשפה, ניכרו הפרות באיזון השפתי בבית הספר, המשליכות על עבודת המורות בין השאר בייחוס חשיבות שונה לשתי השפות, עם העדפה לשפה העברית מצד שתי הקבוצות. כמו כן, ישנם פערים בין הצוותים מבחינת וותק וניסיון שהשפיעו התכנים והדגשים בפיתוח תכניות הלימודים. מעבר לכך, הן

המורות הערביות והן היהודיות חוות השתקה בנוגע לנרטיבים הישראלי והפלסטיני, במיוחד בעקבות המלחמה הנוכחית, דבר שמשפיע על היחסים בין נשות הצוות, רמת השיתוף והניכור שחוו ועל עיסוק בנושאים רלוונטיים לתקופה מאתגרת זו. בהרצאה אדון בהשלכות שיש לממצאים אלו על סוגיות חינוכיות וחברתיות רחבות יותר, מעבר למיקרוקוסמוס שנבחן במחקר זה.

המושב: נוף לשוני

יו"ר: ראויה חאיק

האירוניה וההומור מעצבים שיח מחאתי ונוף לשוני

אבי גבורה

בהרצאה זו אדון בתפקידם של האירוניה וההומור ככלים מרכזיים לעיצוב השיח והנוף הלשוני בשלטי מחאה במהלך אירועים חברתיים, פוליטיים וביטחוניים בישראל – המחאה החברתית (2011) והמחאה נגד הרפורמה המשפטית/המהפכה המשטרית ומלחמת 'חרבות ברזל' בשנים 2023-2024. אבקש לחשוף אספקט לשוני מיוחד הקשור בתפקידם של האירוניה וההומור ככלי לביקורת נוקבת על התנהלות השלטון, כפי שהם באים לידי ביטוי בשלטי שתי המחאות הנידונות. אראה כיצד ההומור והאירוניה בשל אפקט השכנוע שבהם יוצרים הזדהות עם המוחים ועם כאבם ומסייעים בגיוס ההמונים לצאת לרחובות ולהפגין. כמו כן באמצעות האירוניה כדרך הומור אראה כיצד חושפים השלטים את מושא האירוניה שכלפיו נמתחת הביקורת – ראש הממשלה ושריו, חושפים את הפגמים של הממשלה ומציירים את המנהיגים כדמויות בלתי אמינות בעיני הציבור.

מאחר שסיסמאות המחאה של 2011 מהוות את פריצת הדרך ביחס להיקף המחאה ולטקסטים הנישאים בידי המוחים, אתמקד יותר בשלטי המחאה החברתית של 2011 ובמיוחד באלה שהיוו השראה לנוף הלשוני המאפיין את המחאה ב-2023-2024.

המחקר הוא מחקר איכותני המושתת על פרדיגמה תיאורית-פרשנית המנסה להצביע על כוחם של ההומור והאירוניה בעיצוב השיח המחאתי ועל כוחם של השינויים, התמורות והערכים בעיצוב הנוף הלשוני. קורפוס המחקר כולל עשרות שלטים שצולמו במחאה החברתית בקיץ 2011 ומידי שבוע בהפגנות מתנגדי הממשלה בעקבות ההכרזה על הרפורמה המשפטית (2023), בהפגנות בעקבות מלחמת 'חרבות ברזל' (2024) שבהן היה עושר לשוני גדול ובהפגנות של תומכי הממשלה שהיו מועטות בהרבה. כל השלטים שנתחו הם אותנטיים, כאלה שהופיעו בזמן אמת והונפו על ידי המפגינים.

ניתוח ממצאי המחקר מתבסס על שיטת ניתוח התוכן (thematic content analysis) (Braun & Clarke, 2006) והניתוח הסמילוגי של השפה כפי שהיא מופיעה בעולם הממשי. ניתוח הממצאים חשף שתי תמות מרכזיות בזיקה להומור ולאירוניה: (1) להומור ולאירוניה תרומה משמעותית לעיצוב השיח בדרכי הבעת המסרים בשתי תקופות המשבר. את הסיסמאות בתקופה הראשונה כמו במחאה בתקופה השנייה ייחדו השכיחות הגבוהה של אינטרטקסטואליות – שימוש במקורות, קישורים לשירים ידועים או עממיים שחלקם נכסי צאן ברזל בתרבות העברית ויצירות ספרותיות; (2) הומור ואירוניה שימשו לייצוג המוחים בניסיון לגיוס ההמונים – סלנג, ניבים ואמירות פוליטיות.

המחאה החברתית על שלל סיסמאותיה שינתה את השיח והכינה את הקרקע לשיח בוטה וביקורתי יותר שהסיסמאות שבו פורטות על נימי הרגש וחושפות נוף לשוני מוקצן, ציני ופוגעני שלפעמים יש בו פגיעה אישית של ממש.

אפרת-אורנון, מ' (2024). תפקידי האינטרטקסטואליות שבשלטי ההפגנות בשיח המשבר הפוליטי – ישראל 2023: מקרה בוחן. עיונים בשפה וחברה, 17, 14-42.

גבורה, א' (2024). מ"אני" – ל"הנני": עיון בשלטים הוראתיים במתחמי הרכבת (2020-2021) ובשלטי חוצות בעקבות המחאה ומלחמת חרבות ברזל (2023). עיונים בשפה וחברה – גיליון מיוחד, 17, 74-43. לבנת, ז' (2022). מצחיק זה לא – האירוניה הלשונית כפרקטיקה של שיח. רסלינג.

Ben-Rafael, E., Shohamy, I., Amara, M., & Trumper-Hecht, N. (2004). *Linguistic landscape and multiculturalism: A Jewish Arab comparative study*. Tel Aviv University: The Tami Steinmetz Center for Peace Research.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

Landry, R., & Bourhis, R. Y. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16, 23-49.

בין ל' הליכוד לבין ל' "לך", אנטומיה של אות כביטוי אידיאולוגי

אוהנה שגב

האות ל' היא האות היחידה באלפבית העברי החורגת מגובה השורה כלפי מעלה. בגלל חריגה זו האות ל' גדולה יותר מאותיות אחרות ולכן היא בולטת במיוחד. המבנה הייחודי של האות ל' מתקבל מקו אנכי, העולה מגוף האות. איבר זה נקרא: "תורן" ועל ראשו "דגל", גוון קטן שממדיו משתנים בין גופן לגופן.

בשנת 1977 עיצב המעצב גדעון שגיא את לוגו תנועת הליכוד. שגיא העצים את גודל הגוון של האות ל' והפך אותו לדגל של ממש. בשנות ה-80, במסגרת קמפיין של תנועת הליכוד, הוצגה גרסה חדשה ללוגו. בגרסה זו עבר הדגל הפשטה והפך, תחת ידו של הפרסומאי ראובן אדלר, לחלק אינטגרלי מהאות. מאז "ל' הליכוד" מזוהה עם התנועה והיא מופיעה בפרסומים שונים שלה ושל פעיליה (ריבה, 2020).

עם התגברות המחאה כנגד היועץ המשפטי לממשלה (החל ב-2016), הופיעה בשלטים המילה "לך" עם "ל' הליכוד". הסיסמא והעיצוב שלה, לדברי היוצר רוני דונביץ', התבססו על הלוגו של הליכוד (שם). מאז, דרך מחאת בלפור, מחאת קפלן ועד למחאת בגין, נישאים בחוצות שלטים עם סיסמת "לך" המציגים מגוון פרשנויות עיצוביות למילה. לצד הגיוון הסגנוני נראית הקפדה על מבנה האות ל' עם הדגל "ליכודי" המתנפנף.

ההרצאה סוקרת את האבולוציה של האות ל' והמילה "לך" במרחב הציבורי ומבקשת לשפוך אור על האופן בו מבנה האות מהווה ביטוי לתפיסה אידיאולוגית ולעמדה פוליטית. בניתוח גרפי-טיפוגרפי של שלטי מחאה מימי בלפור ועד ימינו ובאמצעות סקירה של מקרים שונים מהארץ ומהעולם מלמדת ההרצאה על המנגנון החזותי שלו השפעה מכרעת על הפרשנות המיוחסת למילים. הניתוח הגרפי-טיפוגרפי מתבסס על עקרונות עיצוב טיפוגרפיים (Kraus, 2016) ועקרונות עיצוב לוגו (Lupton, 2010). כמו כן בוחנת ההרצאה את המעמד האייקוני המיוחד של המילה "לך" בזיקה למושג המיתוס של בארת (1998).

בארת ר. (1998). *מיתולוגיות*. בבל.

ריבה נ. (06.10.20) 'כך נוצרה והפכה לווראלית הסיסמה "לך", הארץ :

<https://www.haaretz.co.il/gallery/design/2020-10-06/ty-article-magazine/0000017f-e721-df5f-a17f-ffff2bf0000>

Krause, J. (2015). *Lessons in typography: Must-know typographic principles presented through lessons, exercises, and examples*. New Riders.

Lupton, E. (2010). *Thinking with type: A critical guide for designers, writers, editors, & students*. Chronicle Books.

מתיירים לחוקרים: סטודנטים בתוכניות חו"ל יוצרים משמעות דרך הנוף הלשוני של ישראל

נועה דוד

מחקר זה בוחן את תרומתה של מתודולוגיית *Linguistic Landscape* (LL) לקידום כשירות טרנס-תרבותית בקרב סטודנטים ללימודי שפה במסגרת תוכנית *Study Abroad* באוניברסיטת NYU תל אביב. בהקשר הישראלי, המאופיין ברב-לשוניות, מורכבויות פוליטיות ואתגריות זהות מגוונים, נפתחת בפני לומדי השפה הזדמנות ייחודית להיחשף לנוף לשוני עשיר המשלב ממדים מילוליים, חזותיים וחברתיים כאחד.

במסגרת קורסי שפה, הסטודנטים ערכו תצפיות שטח עצמאיות ופרויקטים מונחים, שכללו תיעוד וניתוח של טקסטים ציבוריים, סמלים חזותיים, אופני עיצוב שלטים וכיתובים לא-רשמיים (למשל גרפיטי). בנוסף לניתוח תוצרי הסטודנטים, נערכו ראיונות חצי-מובנים עם משתתפים מהקורס, במטרה להעמיק את ההבנה לגבי האופן שבו ההתנסות במרחב הלשוני תרמה לתהליכי למידה לשונית ותרבותית.

הממצאים מצביעים על כך שהמפגש עם הנוף הלשוני – על מרכיביו המילוליים והחזותיים – אפשר לסטודנטים לפתח רגישות ביקורתית להיבטים של ייצוג, זהות ויחסי כוח, תוך חיזוק רכישת שפה באופן טבעי ומחובר להקשרים ממשיים. לדוגמה, סטודנטית שחקרה את נוכחות הכתב האתיופני בירושלים ובפתח תקווה זיהתה כיצד מופעי השפה משקפים הבדלים באוריינות ובזהות דתית בקהילות שונות; שני סטודנטים שחקרו גרפיטי בבר להטי"בי בתל אביב עמדו על הדומיננטיות של אנגלית בעיצוב הטקסטים והמסרים, כעדות לגלובליזציה של תרבות הצעירים; וקבוצת סטודנטים שחקרה את קהילת השומרונים תיעדה כיצד השפה במרחב הציבורי משתנה בהתאם להקשר המקומי ומבטאת תהליכי השתייכות והדרה.

הראיונות החצי-מובנים שנערכו עם סטודנטים חשפו כי החוויה האותנטית בשטח העצימה את תחושת ה-*student agency*, חיברה בין חוויות רגשיות להבנה מודעת של רבדים לשוניים ותרבותיים, והעמיקה את יכולתם של הסטודנטים לזהות ולפרש מופעי שפה מורכבים במרחב הציבורי. הסטודנטים תיארו כיצד ההקשרים הוויזואליים, הסימבוליים והחברתיים סייעו להם להבין את השפה לא רק ככלי תקשורתי, אלא כחלק ממערכת חברתית-תרבותית רחבה.

בהקשר הישראלי, שבו הנוף הלשוני רווי במתחים פוליטיים, זהויות חופפות ונראות משתנה של שפות שונות, למידה דרך ניתוח מרחבי ציבור מהווה פלטפורמה חיונית לשיח ביקורתי על רב-תרבותיות, צדק חברתי ושייכות. ממצאי המחקר מדגימים כיצד שילוב עבודת שטח רפלקטיבית בניתוח נופים לשוניים תורם להרחבת גבולות ההוראה המסורתית ולהכשרת לומדים בעלי אוריינות תרבותית ורגישות גלובלית.

Language and identity in the revived ancient market of Nazareth

ראויה חאיק

The ancient market of Nazareth has long suffered from negligence. Limited governmental investment in Palestinian Arab localities and the rise of large shopping centers have left an abandoned market with decaying, mostly shuttered stores. Distressed by the collapse of a once thriving market bustling with shoppers from Nazareth and neighboring villages, a local activist group decided to launch a revitalization campaign. The narrow market alleys were cleaned, old rusty doors were repainted in bright colors, vibrant murals were added to the peeling walls, and new shops, cafes, and cultural hubs were opened. Noticeable in the newly revitalized public space was the absence of the Hebrew language. Challenging the hegemonic dominance of Hebrew in the Israeli linguistic landscape and nationalistic political ideologies that marginalize the Palestinian ethnolinguistic minority (Ben Rafael et al., 2006; Hayik, 2017/2024), Hebrew was almost absent from the transformed market while Arabic and the local Palestinian culture were dominant. This study explores this semiotic landscape, the motives behind its transformation, and the perceptions of the local visitors. Adopting a sociolinguistic framework that underscores the political nature of language (Ben-Rafael, 2009), it delved the perspectives of the local business owners and passers-by through narrated walking tours (Gravin, 2010; Stroud & Jegels, 2014). Content analysis of the recorded narratives divulged information about the micro as well as macro Israeli reality. The locals underscored the role of Arabic as a marker of their national identity with deep symbolic connotations (Suleiman, 2011/2013). They reacted with contestation (Shohamy, 2017) to the silencing atmosphere, asserting ownership of the local space and recreating an alternative reality in which their language, culture and national identity are respectfully represented and celebrated. The study exemplifies how identifying the motives and ideologies surrounding the creation of linguistic landscapes can uncover the sociopolitical character of a given territory (Gorter, 2006).

Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Hasan Amara, M., & Trumper-Hecht, N. (2006). Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism*, 3(1), 7-30.

Gorter, D. (2006). Introduction: The study of the linguistic landscape as a new approach to multilingualism. *International Journal of Multilingualism*, 3(1), 1-6.

Hayik, R. (2017). Exploring the perceptions of passers-by through the participatory documentary photography tool PhotoVoice. *Linguistic Landscape*, 3(2), 187-212.

Hayik, R. (2024). Raising awareness to the representation of a minority language through engaging pedagogies. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 1-15.

Stroud, C., & Jegels, D. (2014). Semiotic landscapes and mobile narrations of place: Performing the local. *International Journal of the Sociology of Language*, (228), 179-199.

Shohamy, E. (2017). Linguistic landscape: Interpreting and expanding language diversities. In A. De Fina, D. Ikizoglu, & J. Wegner (Eds.), *Diversity and super-diversity* (pp. 37-63). Georgetown University Press.

Suleiman, Y. (2013). *Arabic in the fray: Language ideology and cultural politics*. Edinburgh University Press.

המושב: הגירה ושימור שפות

יו"ר: מרינה נייזניק

מתבגרים אתיופים בישראל; היבטים לשוניים וזהותיים

מור מולאי

הגירה כרוכה לעתים קרובות באובדנים רבים, לרבות משפחה, חברים, וכן תרבות ושפה שנשארו מאחור. במקביל היא מערבת את הצורך להסתגל לחברה, לתרבות ולשפה חדשה, תהליכים המערבים לעתים גם שינויים בתחושת העצמי ובתפיסת הזהות. מחקרים רבים עסקו בשאלות הנוגעות לשימור שפת האם בקרב קבוצות מהגרים שונות, במדינות הגירה שונות, ובדורות שונים, וההשלכות שיש לכך על זהות, שייכות, מיטביות רגשית, וקשרים בין דוריים.

המחקר המוצג כאן התמקד בקהילת ביתא-ישראל—קהילת יהודי אתיופיה אשר היגרו לישראל בשני גלי עלייה עיקריים—מבצע שלמה בשנת 1984 ומבצע משה בשנת 1991. עם הגעתם לארץ נתקלה קהילה זו בקשיים ואתגרים רבים. מלבד ההלם התרבותי בו נתקלו עקב ההבדלים הגדולים בין אתיופיה לישראל. קושי נוסף היה הקושי הלשוני. פערים אלו, צבע עורם וביטויי הגזענות הקשו על השתלבותם המלאה בחברה. זהותם של בני הנוער האתיופים נתפסת בעיני החברה כחלשה, פרימיטיבית וחסרת תודעה פוליטית ישראלית. לאורך השנים מחו יוצאי אתיופיה על היחס המפלה של הממסד כלפיהם. אך, נקודת המפנה התרחשה במחאות קהילה בשנים 2015, 2019 ו-2023.

המחקר הנוכחי נועד לבחון את שימור השפה האמהרית בקרב מתבגרים יוצאי אתיופיה, בני הדור השני בישראל, וכן את ההשלכות הרגשיות והקשרים הבין-דוריים עם הוריהם ומשפחתם הנובעים משימור או אובדן השפה בקרב קבוצה זו. בנוסף, המחקר התמקד בהבנת השפעת המחאות הציבוריות של בני הקהילה בשנים האחרונות על תחושת הזהות והשייכות של המתבגרים בחברה הישראלית. המחקר נערך בשיטה האיכותנית. כלי המחקר היה ראיון עומק חצי מובנה והמדגם כלל 18 נערים ונערות בגילאי 16-19, יוצאי העדה האתיופית, בני הדור השני בארץ. הראיון כלל שאלות הנוגעות בשימור ואובדן שפה, מדיניות לשונית בבית ובחברה, יחסי משפחה, זהות אישית ותרבותית ועמדות ביחס למחאות הציבוריות של הקהילה בשנים האחרונות.

ממצאי המחקר מלמדים כי בקרב הדור השני קיים תהליך מואץ של אובדן שפת האם. לאובדן השפה ישנן השלכות שליליות על מיטביות הרגשית של בני הנוער ועל היחסים עם הוריהם וסביהם בתוך המשפחה. יחד עם זאת, בקרב קבוצה זו קיימת גם תחושת חרטה ורצון לרכוש את השפה האמהרית משלוש סיבות מרכזיות: חיזוק היחסים המשפחתיים, שימור הזיכרון והמורשת של יהודי אתיופיה וחיזוק הזהות האתיופית עם התבגרותם ולאור המחאות. למחאות הייתה תרומה גדולה, הן ברמת הפרט והן ברמת הקהילה. הן תרמו לתחושת ביטחון וגאווה בקרב בני הנוער והעניקו תחושת הזדהות ושייכות לקהילה האתיופית. יחד עם זאת, הגזענות עודנה קיימת וכך גם האתגר בהשתלבות המלאה בחברה הישראלית. ממצאי המחקר מלמדים על ארבעה דפוסי זהות שונים המהווים חלק בדרכי ההתמודדות של בני הנוער עם החוויה של לגדול כשחור בחברה שרובה לבנה—זהות היברידיית או חצויה שאינה סימטרית, זהות אלטרנטיבית, זהות ייחודית וזהות המבוססת צבע.

המחקר מצביע על כך שהשפה מהווה גורם חשוב ומשמעותי בבניית הזהות ותחושת השייכות. בעוד אובדן השפה מעלה תחושות של ניכור, שימור השפה יכול לסייע בשיפור קשרים רגשיים משפחתיים ובין דוריים, חיזוק תחושת השייכות לקהילה ושיפור המיטביות הרגשית הכללית. על בסיס הממצאים, נוסחו המלצות הקוראות לקידום מדיניות לשונית המשמרת את שפת האם, הן ברמת המשפחה והקהילה והן ברמה הממסדית והחינוכית. שימור האמהרית וחיזוק הזהות האתיופית בקרב צעירים יקלו על שילובם המלא בחברה הישראלית.

קולותיהם של תלמידי דור שני מבריה"מ לשעבר בנוגע לרקע הלשוני שלהם ותפיסותיהם לגבי לימוד עברית בבית הספר

דנה מאיר ואנה גני

המחקר ביקש לבחון את תוצאותיו ארוכות הטווח של תהליך ההגירה בקרב תלמידים דור שני ליוצאי בריה"מ לשעבר ולהשמיע את קולם בנוגע לרקע השפתי שלהם ולתפיסותיהם בנוגע ללימוד העברית בבית הספר. גל ההגירה הגדול של שנות ה-90 מבריה"מ לשעבר, הביא למדינת ישראל כמיליון עולים המהווים כ-20% מתושביה היהודים. ניז'ניק (2017) מזכירה כי רוב העולים מבריה"מ לשעבר לעולם לא מוותרים על הזהות התרבותית שלהם ושומרים עליה כגורם השפעה מרכזי על זהותם. טננבאום (Tannenbaum, 2009) טוענת כי שימור השפה הרוסית הנה ערך ליבה בקרב אוכלוסייה זו. במקרים רבים, ילדים הנולדים למשפחות דוברות רוסית, הם בעלי רוסית כשפת אם וזוהי השפה היחידה אליה נחשפים בשנים הראשונות לחייהם. בעקבות זאת, כאשר הם מצטרפים למסגרת חוק חינוך חובה, רמת השליטה שלהם בעברית נמוכה, מה שגורם לאתגרים רבים מכיוון שעברית היא שפת ההוראה היחידה במערכת החינוך בישראל. שליטה טובה בשפה אקדמית היא קריטית להשתתפות בפעילויות למידה, כגון הבנת חומרי לימוד, השלמת מטלות שיעורי בית וביצוע מבחנים (Levin et al., 2002; Niznik, 2008) אוכלוסיית תלמידי דור שני להגירה גדלה מדי שנה והם מקבלים מעט עזרה מבית-הספר בלימוד העברית. הנחקרים הינם חמישה תלמידים בכיתה ז', אשר נולדו בישראל למשפחות עולים דוברות רוסית. כולם משתתפים בשיעורים הנקראים 'הנחלת קריאה'. בתחילת כיתה ז' התלמידים נבחנו על שטף קריאה ועל הבנת הנקרא, על סמך הציונים צוות לשון מקבל החלטה מי מהתלמידים ישובץ לשלוש שעות שבועיות של 'הנחלת קריאה' שמטרתם לשפר את מיומנויות התמודדות עם טקסטים בעברית. המחקר התבצע בשני חלקים לפי גישת מחקר איכותני חקרני (Babbie, 2007). בחלק הראשון בוצעו ראיונות עומק עם התלמידים שביקשו לבחון את סיפור העלייה והמדיניות הלשונית של משפחותיהם. בחלק השני בוצעה קבוצת מיקוד, שמטרתה הייתה לבחון את התפיסות והעמדות שלהם כלפי תהליך רכישת העברית בבית הספר ושיעורי 'הנחלת הקריאה'. הממצא העיקרי לגבי הרקע השפתי של התלמידים מעיד על כך שהמדיניות הלשונית המשפחתית היא לרוב חד לשונית רוסית, ומתבטאת בבחירת ההורים לרשום את ילדיהם לגן ילדים דובר רוסית. ממצא מרכזי נוסף הוא כי התמיכה בעברית בבית הספר היסודי הייתה בלתי רציפה. בנוגע לשיעורי 'הנחלת קריאה', השיעורים נתפסו כבעייתיים ממספר סיבות, ביניהן חוסר בתרגול כישורי דיבור ותוכן לימוד לא משמעותי. בהסתמך על תוצאות המחקר, ההמלצה היא על מתן רצף בתמיכה שפתית בעברית כל עוד התלמידים זקוקים לכך. כמו כן ישנה חשיבות רבה בהשמעת קולם של התלמידים, על מנת ליצור תהליך למידה יעיל ומשמעותי עבורם.

- Babbie E. R. (2007). *The practice of social research* (11th ed.). Thomson Wadsworth.
- Levin, T., Shohamy, E., Spolsky, D., Levi-Keren, M., Inbar, I., & Shemesh, M. (2002). *Educational status of immigrant students*. Report to the Chief Scientist of the Ministry of Education. School of Education, University of Tel-Aviv
- Niznik, M. (2008). How to be an alien: Cross-cultural transition of Russian-speaking youth in Israeli high schools. *Israel Studies Review*, 23(1), 66-83.
- Tannenbaum, M. (2009). What's in a language? Language as a core value of minorities in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(6), 977-995

Preserving an endangered heritage language: Predictors of Juhuri proficiency among Mountain Jewish generation-1.5 immigrants in Israel and the United States

רונלד שבתב

Throughout the 1990s, large waves of immigration from the former Soviet Union (FSU) to Israel and the US included Mountain Jews (MJs), a community from the Eastern Caucasus. MJs are known for their unique use of two heritage languages (HLs) in their host countries, Juhuri (Judeo-Tat), an endangered Jewish home language, and Russian, the societal language in FSU. While Russian retains some functional use among children of immigrants, Juhuri has largely lost its practical relevance in both countries (Borjian & Kauffman, 2016; Shabtaev et al., 2024b).

The present study examines Juhuri proficiency among MJ immigrants in Israel and the U.S., focusing on the influence of self-reported integration, national and MJ identity, and exposure to the societal languages (Hebrew in Israel, English in the US) and the adjacent HL, Russian. The chosen sample is purposefully composed of middle-generation (G1.5) participants—those who arrived in late childhood or adolescence and navigate multiple cultural, linguistic, and national identities (Rumbaut, 2004).

A total of 103 G1.5 immigrants (53 in Israel; 50 in the US) completed a multivariate questionnaire assessing: 1) background information; 2) self-reported language proficiency, including measures of production and comprehension, as well as additional labels such as language dominance and code-switching patterns 3) self-reported amount of exposure to Juhuri; and 4) Integration and Identity: a scale for self-rated levels of integration and acculturation and two items eliciting self-categorization representing national and ethnic MJ identity.

Findings: Juhuri proficiency and exposure are stronger in Israel than in the US, while socioeconomic integration is more positive in the US. National identity is stronger in Israel, whereas MJ identity is higher in the US. As expected, greater exposure to Juhuri predicts proficiency, while exposure to Russian negatively predicts Juhuri proficiency in both countries. In Israel, socioeconomic integration a strong negative predictor of Juhuri proficiency, while both national and MJ identities are significant positive predictors.

Results are discussed in light of research on heritage language maintenance and shift (Grenoble, 2021), identity in the immigrant context (Phinney et al., 2022), and Juhuri vitality across two countries (Shabtaev et al., 2024a). The findings suggest that within the Israeli setting, assimilation pressures will likely lead to the abandonment of Juhuri, specifically in view of its low status and lack of practical relevance. In other words, Juhuri maintenance may be seen by some as a hindrance to socioeconomic progress.

Borjian, H., & Kaufman, D. (2016). Juhuri: From the Caucasus to New York City. *International Journal of the Sociology of Language*, 237, 59–74.

Grenoble, L.A. (2021). Language shift. In M. Aronoff (Ed.), *Oxford research encyclopedia of linguistics*. Oxford University Press.

Phinney, J. S., J. W. Berry, P. Vedder, and K. Liebkind. (2022). The acculturation experience: Attitudes, identities, and behaviors of immigrant youth. In J. W. Berry, J. S. Phinney, D. L. Sam, and P. Vedder (Eds.), *Immigrant youth in cultural transition: Acculturation, identity, and adaptation across national contexts* (pp. 71–118). Routledge.

Rumbaut, R. G. (2004). Ages, life stages, and generational cohorts: Decomposing the immigrant first and second generations in the United States. *International Migration Review*, 38(3), 1160-1205.

Shabtaev, R., Armon-Lotem, S., & Walters, J. (2024a). The effect of language attitudes on proficiency in two heritage languages of mountain Jews in Israel and the US. *International Journal of the Sociology of Language*, 288, 149–176.

Shabtaev, R., Walters, J., & Armon-Lotem, S. (2024b). Heritage language maintenance and shift of three languages across three generations of mountain Jews in Israel. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 45(9), 3875-3891.

השפעת השפה על יחסים חברתיים ורווחה נפשית בקרב עולי ברית המועצות לשעבר בישראל

יבגני טרטקובסקי

This study investigates language use and its connection with group relations and psychological well-being among immigrants from the former Soviet Union in Israel. We operationalized language use as using the native (Russian) and the new (Hebrew) languages in everyday life outside of work (talking with relatives and friends, reading books and internet articles, and watching movies). We measured both positive (social support from immigrants and locals) and negative aspects of group relations (perceived discrimination).

The study is based on the bidimensional acculturation theory (Berry, 2017). First, we investigated the language acculturation pattern, revealing the immigrants' preferred language and the relations between the two languages. Second, we investigated the effects of using both languages on psychological well-being directly and indirectly through social support from immigrants and locals and discrimination.

The study used a stratified sample of first-generation immigrants from the former Soviet Union to Israel ($n=848$, 45% male, 60% with tertiary education, average age 45 years, average time in Israel 28 years). We used the following instruments: a Satisfaction with Life scale (Diener et al., 1985), a Discrimination Questionnaire (Phinney et al., 1998), and a Social Network Interview (Mueller, 1980).

Results: In general, immigrants used more Hebrew than Russian ($t(847)=5.48$, $d=.19$). However, the usage varied across the fields: Hebrew was more used for the book reading and internet ($t(847)=9.41$, $d=.32$) and movie watching ($t(847)=9.16$, $d=.32$) while Russian was more used for talking with relatives and friends ($t(847)=-6.07$, $d=.21$). Using one language was negatively correlated with using the other, in general ($r=-.24$) and separately in different fields. The older age, the older age on arrival to Israel, and less time in Israel were associated with more Russian and less Hebrew use.

Using Hebrew was directly positively connected to well-being ($\beta=.12$). In addition, using Hebrew was positively connected to support from locals ($\beta=.55$) and immigrants ($\beta=.30$) and negatively connected to discrimination ($\beta=-.19$). In addition, using Hebrew was indirectly positively connected to well-being through its positive connections with social support from immigrants and locals. Using Russian was positively connected to support from immigrants ($\beta=.25$) and perceived discrimination ($\beta=.08$), and it was not connected to well-being.

The immigrants from the FSU to Israel demonstrated an assimilation pattern of language acculturation, preferring Hebrew to Russian when reading, using the internet, and watching movies; however, the pattern was reversed (indicating separation) for communication with relatives and friends. The relations between the two languages were contradictory, indicating that increased use of one language decreased the use of the other. The study results highlight the importance of acquiring and using the new language in providing immigrants with social support from locals and other immigrants, decreasing discrimination, and ensuring high psychological well-being. Contrary to the acculturation theory, preserving the native language does not play a positive role in ensuring immigrants' well-being; it even increases (albeit slightly) discrimination.

פאנל סיום

חוכמת הסבתא: מפגש עם עולם הפתגם במרחב התרבותי הישראלי

הפתגם העממי הוא יצירה הצומחת מיישורשי העשבי של התרבות, ומשקפת חוכמת חיים הנצברת לאורך הדורות ומשתמרת מדור לדור. פתגם הוא יצירה לוקלית מבחינת יסודות צמיחתה ואוניברסלית במסר שהיא נושאת, ועל כן פתגמים רבים זוכים לגרסאות קרובות בתרבויות שונות, או בפתגמים המביעים מסר דומה.

התרבות הישראלית משקפת חברת מהגרים רוויית השפעות לשוניות ותרבותיות. אוצר פתגמי העדות או תרבויות-אם שונות היה לאורך השנים נחלת דורות המהגרים ולעיתים הדור השני. בעשורים האחרונים בולטת מגמה של שימור הפתגמים והוצאתם לאור בלבוש עברי לצד מקורם בשפת התרבות שבה נוצרו. על המדף העברי קובצי פתגמים רבים משפות העולם, רשימה חלקית: יידיש, לדינו, גיאורגית, חיכיתיה, מרוקאית-יהודית, עירקית-יהודית, תימנית יהודית, טג'יקית, אמהרית, יהודית-גרמנית, ועוד.

מושב הסיום של הכנס יעסוק בתופעת הפתגם העממי ונוכחותו בתרבות הישראלית, הן בהיבט הכללי והן באמצעות הצגה של ספרות הפתגמים בישראל.

משתתפים:

ליטל בלינקו-צבע, חוקרת תחום הפתגמים ועולם הפתגם בלדינו

בוריס זיידמן, סופר, מחבר שותף של "חוכמת הבבושקה: אוצר הפתגמים הרוסי"

דניאל בלטה, מחבר ספרי הפתגמים האתיופיים "עשן ואמיץ"

רוביק רוזנטל - מנחה משתתף: סופר ובלשן, נשיא האגודה הישראלית לשפה וחברה, מחבר שותף של "חוכמת הבבושקה: אוצר הפתגמים הרוסי"